

**KATALOG
DOBRYCH PRAKTYK
W OBSZARZE
PRACY Z CHŁOPCAMI
I MĘŻCZYZNAMI**

Katalog Dobrych Praktyk w obszarze pracy z mężczyznami i chłopcami

Redakcja:

Maria Czarnecka

Korekta:

Jadwiga Marszewska

Projekt graficzny:

Iga Kucharska

Wydawczyni:

Fundacja HerStory

Wrocław, 2022

ISBN: 978-83-947191-3-5

Wstęp:

Maria Czarnecka

Wprowadzenie:

Maciej Duda

Osoby eksperckie:

Maria Czarnecka

Maciej Duda

Jolanta Gawęda

Aleksandra Magryta

Wojciech Mejer

Marcin Skupiński

Publikacja udostępniona na licencji
Creative Commons Uznanie autorstwa-
Użycie niekomercyjne-Bez utworów
zależnych 3.0 Polska (CC BY-NC-
ND 3.0 PL), szczegóły na stronie:
creativecommons.org

**Katalog Dobrych Praktyk
w obszarze pracy
z chłopcami i mężczyznami**

SPIS TREŚCI

Wstęp	4
Wprowadzenie	7
Inicjatywy i organizacje podejmujące kwestie stereotypowego postrzegania męskości i kobiecości	25
Inicjatywy i organizacje podejmujące kwestie przeciwdziałania przemocy ze względu na płeć	39
Inicjatywy i organizacje edukacyjne angażujące chłopców i młodych mężczyzn w przeciwdziałanie przemocy ze względu na płeć	53
Inicjatywy i organizacje podejmujące kwestie zaangażowania mężczyzn w kwestie zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego oraz praw w tej dziedzinie	59
Męskie ruchy profeministyczne	69
Inne	77
Dodatek nr 1. Autorstwo poszczególnych części Katalogu Dobrych Praktyk w obszarze pracy z mężczyznami i chłopcami	81
Dodatek nr 2. Lista organizacji i inicjatyw	83
Dodatek nr 3. Literatura oraz wybrane publikacje i raporty	87

Wstęp

Wylimitowanie przemocy ze względu na płeć jest fundamentalnym celem i krokiem milowym w długiej drodze budowania równiejszego i sprawiedliwszego społeczeństwa. Cel ten wiąże się z ogromną liczbą działań do wykonania w różnych dziedzinach – od dużych reform systemu wsparcia społecznego poprzez legislację i poprawę funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, po bardzo szeroko rozumianą edukację.

Aby zrealizować ten cel potrzebujemy zaangażowania chłopców i mężczyzn – świadomych, aktywnie działających na rzecz zmiany – sojuszników. Włączenie mężczyzn może poprawić ich życie oraz życie ich bliskich, osób partnerskich, rodzin i całych społeczności. Najistotniejsze pytanie brzmi – w jaki sposób angażować chłopców i mężczyzn?

W Polsce istnieją pojedyncze organizacje i inicjatywy tworzone i kierowane przez i do mężczyzn, jednak jest ich stanowczo zbyt mało by osiągnąć realną zmianę. Dlatego ruch ten należy wesprzeć i wzmocnić. Oprócz nagłaśniania udanych inicjatyw i podejmowania współprac, bardzo ważne jest znalezienie inspiracji i nowej perspektywy do tworzenia rozwiązań i projektów w polskich realiach.

To jest jedno z głównych zadań jakie stoją przed Katalogiem Dobrych Praktyk w obszarze pracy z chłopcami i mężczyznami. Ma on posłużyć jako inspiracja dla wszystkich osób zaangażowanych w przeciwdziałanie przemocy ze względu na płeć. Publikacja skierowana jest do osób pracujących w organizacjach pozarządowych, w placówkach i instytucjach edukacyjnych oraz prowadzących działania w ramach edukacji pozaformalnej. Liczymy również, że okaże się impulsem do działania także dla osób spoza tych grup.

Katalog zawiera przykłady działań organizacji i inicjatyw z całego świata (z Europy, Afryki, Ameryki Północnej i Południowej, Azji i Australii). Opisane są w nim praktyki dotyczące kwestii stereotypowego postrzegania męskości i kobiecości, przeciwdziałania przemocy ze względu na płeć, zaangażowania mężczyzn w kwestie zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego oraz praw w tej dziedzinie. Znajdują się w nim również opisy męskich ruchów profeministycznych oraz zestaw innych interesujących inicjatyw.

Wybrane przez nas praktyki wyróżniają się tym, że są zorientowane na wzbudzanie świadomości i poczucia współodpowiedzialności oraz wzmocniają samoświadomość. Uwzględnione zostały zróżnicowane aktywności: programy i szkolenia edukacyjne, kampanie społeczne i medialne, lokalny aktywizm, działania rzecznicze, tworzenie sieci i koalicji.

Katalog opiera się na danych zebranych w trakcie wywiadów z osobami reprezentującymi wybrane inicjatywy i organizacje, informacjach zamieszczanych na ich stronach internetowych oraz wybranych raportach i publikacjach.

Publikacja nie wyczerpuje zbioru wszystkich praktyk z zakresu działań podejmowanych na świecie w angażowanie chłopców i mężczyzn w przeciwdziałaniu przemocy ze względu na płeć. Przedstawia te, które uznaliśmy za godne polecenia, inspirujące i możliwe do implementacji w Polsce.

W celu wzbogacenia opisów dołączamy listę organizacji i praktyk wraz z danymi kontaktowymi¹ oraz spis polecanej literatury wraz z wybranymi publikacjami i raportami².

1 Dodatek nr 2. Lista organizacji i inicjatyw.

2 Dodatek nr 3. Literatura oraz wybrane publikacje i raporty.

Publikację otwiera wprowadzenie autorstwa dr hab. Macieja Dudy pt. „Mężczyźni, męskość i ich sojusznictwo z kobietami”. Tekst opisuje modele męskości, zawiera krótką opowieść historyczną o męskich ruchach oraz opowiada o aktywnościach współczesnych polskich feministów. Autor złączył zbiór różnorodnych narzędzi sojusznicznych dla mężczyzn chcących wesprzeć kobiety w walce z dyskryminacją i przemocą.

Katalog Dobrych Praktyk w obszarze pracy z mężczyznami i chłopcami powstał w ramach projektu „Sztama w edukacji na rzecz zmiany”, realizowanego przez Fundację HerStory. Projekt realizowany z dotacji programu Aktywni Obywatele – Fundusz Krajowy finansowanego przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię w ramach Funduszy EOG.

Mężczyźni, męskości i ich sojusznictwo z kobietami

Gdzie zaczyna się przeciwdziałanie przemocy wobec kobiet? Gdzie zaczyna się sojusznictwo? Jak tworzymy tożsamość społeczną, która pozwoli nam realizować własny światopogląd i nie ranić czy krzywdzić innych? To pytania, które towarzyszą, a przynajmniej powinny towarzyszyć, każdej osobie emocjonalnie i intelektualnie zaangażowanej w idee równości i antydyskryminacji. Te trzy podstawowe pytania dotyczą tego, co systemowe i indywidualne. Obie perspektywy przenikają się w tych pytaniach, są związane. System społeczny nie jest tworem niezależnym, historycznie niezmiennym, niereformowalnym. Wielokrotnie udowodniły to emancypantki i feministki, które wywalczyły sobie możliwość edukacji, pracy oraz prawo głosu.

Współczesna postawa aktywistycznego zaangażowania społecznego na rzecz równości i antydyskryminacji powinna opierać się na altruizmie i empatii. Pierwszy rozumiem jako działanie na rzecz innej/innego od siebie. Drugą jako umiejętność usłyszenia, zrozumienia i współdzielenia emocji czy uczuć innych osób. Te dwie wartości-praktyki tworzą pole do refleksji, autorefleksji i działań prowadzonych nie tylko we własnym interesie. Wydaje mi się, że właśnie w tej ruchomej emocjonalno-intelektualnej przestrzeni zacząć może się coś, co nazwać można postawą sojuszną. W tym samym miejscu rozpoczyna się także przeciwdziałanie przemocy. W chwili, gdy każda/y z nas zdaje sobie sprawę z tego, że nie chce być współodpowiedzialna/y za budowanie lub wspieranie systemu, którego podstawą są kulturowe uprzedzenia, nierówności, ograniczające i wartościujące rytuały czy zachowania. Wówczas możemy przerwać ciąg performatywnie rozumianych powtórzeń. Możemy przestać cytować i wytwarzać wzory społecznych ról, które stają się naszymi klatkami. System patriarchalnych gratyfikacji i kar jest prosty, ale i podstępny (por. męskości hybrydowe). Przerwanie schematu nie jest proste. Nie wystarczy tu indywidualna, wewnątrzsterowna pewność wyznawanych wartości. Potrzebne jest wsparcie. Potrzebne są podmiotowe, równościowe relacje. Sojusznicy i sojuszniczki, którzy/e empatycznie i altruistycznie wesprą indywidualne i systemowe przemiany.

Powyższe słowa brzmią pompatycznie, może nawet naiwnie. Tak zwykliśmy myśleć o nadziei – jest naiwna, nieracjonalna. Możliwe. Jednak bez nadziei niemożliwa jest jakakolwiek aktywność. To ona daje nam możliwość innego myślenia o świecie. To nadzieja i bunt rozpoczynają przeciwdziałanie przemocy.

Modele męskości

Krytycznego myślenia o własnej tożsamości nauczyli nas rewolucjoniści i rewolucjonistki. Ci i te, którzy/które odważyli się pomyśleć świat inaczej. W kontekście przemyślenia modelu czy modeli męskości mamy dług wdzięczności wobec tych, które określały się jako emancypantki i feministki. To za ich sprawą mężczyźni mogą i muszą przyjrzeć się własnej tożsamości, która przez wieki uznawana była za uniwersalną. Jej granice wyznaczać miał inny – kobieta. W myśl założenia: mężczyzna kończy się tam, gdzie zaczyna się kobieta. Ta hierarchiczna i krzywdząca hipoteza została podważona przez podmiotowo czujące i myślące kobiety, które walczyły z kulturowymi oraz instytucjonalnymi ograniczeniami i nadużyciami. Jako podmiot traktowany przedmiotowo kobiety musiały wykonać ogromną autorefleksyjną pracę. Przemyślenie siebie, swojej roli i pozycji społecznej zadziało jak efekt domina. Walka kobiet naruszyła zastane struktury społeczne na każdym polu,

8 co sprawiło, że podmiot tworzący społeczeństwo stał się przedmiotem analiz. Światło padło na mężczyznę i męskość. W ten sposób to, co dziś nazywamy studiami kobiecymi, studiami kobiet, studiami o kobiecościach – czyli instytucjonalna kontynuacja i wynik starań emancypacyjnych ruchów kobiet – zapoczątkowały studia o mężczyznach, studia o mękościach. W ramach tychże przyglądamy się różnym wzorom i rolom pełnionym przez mężczyzn w ujęciach historycznych, kulturowych i społecznych. Po wielu dekadach prowadzonych badań socjologicznych, antropologicznych, literaturoznawczych, kulturoznawczych i historycznych wiemy, że paradygmaty mękości były i są historycznie oraz kulturowo zmienne. Uniwersum jest hipotezą. Spoglądający na siebie mężczyźni muszą wykonać pracę, którą wcześniej wykonały kobiety. Muszą zobaczyć i odkryć fikcję patriarchalnie utwierdanego podmiotu. Muszą zauważyć przedmiotowość i genderowe ograniczenia, warunkowe uznanie i warunkowy prestiż swoich ról. Muszą odkryć cenę patriarchalnych przywilejów. Koszty, które ograniczają ciała i życia kobiet i mężczyzn.

Profeministyczne badania mężczyzn pochylających się nad kategoriami mękości rozwijają się od lat sześćdziesiątych XX wieku. Wówczas męskość przestała być bytem przezroczystym. Ten moment wydaje się także konstytutywny dla możliwości definiowania samego siebie jako sojusznika. Jak wyglądam, kim jestem, jakie mam cechy, jak się definiuję w podmiotowej relacji do innej i innych? W odpowiedziach na powyższe pytania pomogą nam kategorie i definicje wywodzące się z wieloletnich badań nad modelami mękości.

Patriarchat – system organizacji społeczeństwa oparty na dominacji mężczyzny. Władza ojca opiera się na uznaniu dla jednej z płci, starszeństwa oraz symbolicznej bądź biologicznej przynależności do rodu. Często uznawany za uniwersalny system społeczny, co podważa myśl feministyczna. Przejawy patriarchy z perspektywy socjologicznej opisał Pierre Bourdieu w *Męskiej dominacji*.

Myśl esencjalistyczna – postawa poznawcza lub dyskurs zakładający istnienie niezbywalnych, podstawowych i konstytutywnych dla danej istoty cech, które wyznaczają jej warunki funkcjonowania. W kontekście płci przekonanie o istnieniu podstawowej i niezmiennej „natury” (zadanej przez bóstwo/boga lub wrodzonej). Myśl krytykowana z perspektywy konstruktywistycznej.

Myśl konstruktywistyczna – postawa poznawcza lub dyskurs przeciwny esencjalizmowi. Oparty na zaprzeczeniu istnienia tzw. „prawdziwej natury” np. płciowej tożsamości, która nie poddaje się społecznym, kulturowym, politycznym wpływom na przestrzeni lat. Pogląd ujawniający wagę społecznych i historycznych uwarunkowań wpływających na wzory i role płciowe oraz wszelkie cechy i zachowania im przypisywane.

Dywidenda patriarchalna/przywilej – wynik działań systemu patriarchalnego, w którym mężczyzna otrzymuje uznanie, osiąga prestiż i władzę przez wzgląd na bycie mężczyzną. Przywilej oznacza patriarchalną dywidendę, pewien naddatek, który symbolicznie i realnie (np. nierówność płac) wypłacany jest jednej płci. Najczęściej niewidoczny, traktowany jako przezroczysty, naturalizowany albo w inny sposób racjonalizowany. Zrozumienie i świadomość własnych przywilejów pomaga realizować cele sojusznicze. Zrozumienie własnych przywilejów nie oznacza jednak wpadania w pułapkę biernej postawy, którą David Kahane opisał jako samobiczowanie (por. pułapki sojusznictwa).

Męskość hegemoniczna – „najbardziej męska męskość”. Tzw. kulturowo wytwarzany ideał zachowania przypisywany mężczyznom. Obejmuje postępowanie oparte na zasadach kontroli, przemocy, hierarchii. Cechy tak koncyptowanej męskości to sprawność fizyczna, siła, autorytet, prestiż, władza, agresja, heteroseksualność, mizoginia i homofobia. Koncepcja i kategoria męskości hegemonicznej opracowana została przez Raewyn W. Connell. Nie jest to zespół rzeczywistych zachowań, lecz model skonstruowany społecznie, wzór zachowań dla tzw. „prawdziwych mężczyzn”. Wskazany model sankcjonują instytucje, których organizacja podporządkowana jest systemowi patriarchalnemu (np. rodzina, szkoła, państwo, gospodarka, instytucje wyznaniowe). Praktyki męskości hegemonicznej lub hegemonialnej łączą się ze światopoglądem esencjalnym (uznaniem biologicznej, naturalnej, historycznej niezmiennej męskości). Connell uznaje, że dominacja (hegemonia) dotyczy pewnej grupy mężczyzn, która podporządkowuje kobiety i tzw. innych mężczyzn, czyli np. mężczyzn nieheteroseksualnych, mężczyzn o niebiałym kolorze skóry, mężczyzn wywodzących się z klas ekonomicznie ubogich.

Męskości współpracujące – wywodzące się z modelu męskości hegemonicznej grupy mężczyzn, które uzyskują częściowy dostęp do przywilejów patriarchalnych. Ta klasyfikacja obejmuje mężczyzn aspirujących politycznie, gospodarczo, biznesowo i współpracujących w ramach zastanego i umacnianego w ten sposób modelu patriarchalnego.

Męskości alternatywne – określenie wywodzące się z modelu Raewyn W. Connell. Oznacza grupy mężczyzn podporządkowanych i zdominowanych przez męskość hegemoniczną (np. mężczyźni nieheteroseksualni, mężczyźni o innym, niż biały kolorze skóry).

10 Męskości toksyczne – pojęcie odnoszące się do norm kulturowych, które są szkodliwe dla społeczeństwa oraz dla samych mężczyzn. Odnosi się do opartych na mizoginii i homofobii zachowań, które prowadzą do różnych form przemocy. Oznacza również tzn. genderową klatkę stereotypów na własny temat (tradycyjna męskość). Zamyka mężczyzn w wyobrażeniu, które zachęca ich do tłumienia emocji, odrzucenia autorefleksyjności oraz poniesienia wyborów i zachowań, które nie mieszczą się w paradygmacie naturalizowanej czy stereotypowo rozumianej męskości.

Męskości inkluzywne/włączające – model męskości przeciwstawiany męskości tradycyjnej, ortodoksyjnej. Odrzuca seksizm, homofobię, indywidualizm oraz hierarchiczny porządek społeczny. Męskości włączające zacierają ścisły podział na to, co męskie i kobiece (role społeczne). Wskazany model nie wyznacza nowego jednorodnego paradygmatu roli. Przeciwnie, prowadzi do współistnienia wielu modeli męskości w niehierarchicznym porządku równoległym. [Eric Anderson, *Teoria męskości inkluzywnej*, „Teksty Drugie” nr 2/2015, http://rcin.org.pl/Content/62408/WA248_80888_P-1-2524_anderson-teoria_o.pdf]

Męskości opiekuńcze lub **męskości troski** (*caring masculinities*) – praktyki społeczne, zawodowe i/lub rodzinne obejmujące odrzucenie dominacji, oparcie działań w wartościach związanych z opieką oraz uznanie i zrozumienie współzależności i podmiotowej relacyjności. Wśród przykładów można wymienić tu tzw. nowe modele świadomego ojcostwa. [Urszula Kluczyńska, *Mężczyźni w pielęgniarstwie. W stronę męskości opiekuńczej*, Poznań 2017].

Męskości hybrydowe – koncepcja krytyczna wobec opracowanej przez R.W. Connell męskości hegemonicznej. Stanowi kombinację wrażliwości oraz siły mężczyzny. Dzięki temu wytwarzana jest nowa forma władzy, która wspiera męski autorytet. Męskości hybrydowe realizowane są przez mężczyzn z grup uprzywilejowanych. Zapożyczają oni symbole i/lub praktyki łączone z tzw. podporządkowanymi „Innymi”. W ten sposób przejmują cechy członków grupy podporządkowanej, choć nie stają się jej częścią czy sojusznikami. Hybrydyzacja postrzegana jest jako mechanizm służący reprodukcji patriarchy. Urszula Kluczyńska pisze: „Męskości hybrydowe przybierają złudną formę męskości prorównościowych lub »miękkich«, ale tak naprawdę wykorzystują praktyki męskości podporządkowanych, inkorporując je i redefiniując. Nic się nie zmienia, to tylko wilk w owczej skórze. Męskości dominujące modyfikują się, ulegają metamorfozie przez włączenie elementów męskości podporządkowanych, adaptują je, by nadal utrzymać autorytet i władzę. »Stara« męskość hegemoniczna już nie pasuje. Zmieniły się czasy i możliwość głoszenia pewnych twierdzeń, zachowań – ponieważ nie ma możliwości ich stosowania trzeba wykorzystać inne. Można więc przyjąć modę jako element wyglądu, czy czułość, wyrażaną w sposób oczekiwany społecznie. To sposoby na podtrzymanie władzy.” [U. Kluczyńska, *Męskości hybrydowe, czyli wilk w owczej skórze. Definiowanie konceptu*, „Przegląd Krytyczny. Czasopismo naukowe” nr 2/2022 <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/pk/article/view/29466>]

Pozycja mężczyzny w badaniach feministycznych stała się tematem analiz pisanych w latach osiemdziesiątych XX wieku. Wtedy padło pytanie „jak wyznaczyć potencjalnie produktywne stosunki mężczyzn z feminizmem, nie reprodukując nieświadomie historycznie uwłaczającego [...] stosunku mężczyzn do kobiet?”⁴. Alice Jardine w opublikowanym w 1987 roku eseju *Men in Feminism: Odor di Uomo Or Compagnons de Route?* wyróżniła (wśród akademików) trzy postawy wobec feminizmu. Pierwsza opiera się na ignorancji wobec feministycznej praktyki. Badaczka nazwała ją milczącą większością, która nie czyta tekstów pisanych przez krytyczki. Druga grupa nie identyfikuje się z krytyką feministyczną, pozostaje na zewnątrz, ale kontaktuje się z feminizmem, „zmienia coś w swojej teorii i praktyce”. Wynikami kontaktu najczęściej jest „podstępna sympatia” albo „autorytatywne pisanie”, które spełnia się w negatywnych opiniach na temat książek pisanych przez kobiety. Trzecią grupę stanowią sojusznicy i sprzymierzeńcy, którzy „faktycznie próbują, faktycznie czytają i zmieniają”⁵. To oni zostali sproblematyzowani w kolejnych rozprawach. Niniejszy akapit odsłania tezy dotyczące praktyk akademickich, ale możemy je odnieść również do praktyk aktywistycznych.

Już sama formuła aktywnego feministycznie mężczyzny okazała się problematyczna. Mężczyzna w feminizmie, mężczyzna i feminizm, mężczyzna o feminizmie, czyli znajdujący się na zewnątrz, czy mężczyzna robiący/działający w feminizmie, więc mężczyzna wewnątrz feminizmu. Krystyna Kłosińska, przyglądając się dyskusji, której pokłosiem była antologia *Men in Feminism*, za jej autorkami i autorami pisała o podstawowych pytaniach i stwierdzeniach jakie padły wówczas wobec mężczyzn, którzy – używając cytowanej już formuły – faktycznie próbowali, czytali, zmieniali.

Czy mężczyzna może być też podmiotem, nie tylko przedmiotem feministycznych badań? Czy męski feminizm to oksymoron? Czy pragnienie mężczyzny, by być podmiotem feministycznego dyskursu, nie jest chęcią podstępu, skolonizowania ostatniego terytorium, na którym ten nie ma głosu? Ten sam szereg pytań w 1998 roku powtórzyły autorki i autorzy antologii *Men Doing Feminism*⁶. Mimo zmiany formuły zawartej w tytule i zaakcentowania feministycznego sprawstwa mężczyzn spora część tekstów zawartych w tym tomie także odnosi się do postawionych wcześniej pytań. Inne jest pole, które, używając formuły Paula Smitha tłumaczonego przez Kłosińską, penetrowali opisanie feminiści. Polem działania były badania socjologiczne, kulturowe, nie badanie literatury. Autorki i autorzy tekstów zawartych w antologii Toma Digby wciąż pytali o to czy mężczyzna może być podmiotem feministycznej myśli. Odpowiadając, odnosili się do formuły oksymoronu⁷, albo hamletyzowali⁸. Przynać należy, że same tytuły ich tekstów mogą być mylące. Choć ich autorki i autorzy odwoływali się do wyraźnych, seksistowskich klisz i wskazywali na nadal aktualny problem, to ich odpowiedzi czy wypowiedzi były dla działających feministycznie mężczyzn przychylne. W jaki sposób – odpowiem poniżej.

Pogodzenie niemożliwego, więc rozmontowanie oksymoronu wymagało zerwania z „reprodukcją męskiej dominacji”⁹. Mężczyzna musiał powtórzyć gest, który wcześniej wykonały feministki. Zmuszony był do renegocjacji swojej tożsamości, do rezygnacji z negatywnych skłonności „uzurpowania sobie prawa mówienia w imieniu kobiet, w imię doświadczenia kobiet, i do pouczenia kobiet, jak powinny uprawiać refleksję feministyczną”¹⁰. Kwestie porzucenia męskiego przywileju, zajmowanej pozycji i zmiany języka stały się podstawowe, obligatoryjne i niepodważalne. Mężczyzna mógł się

3 Szerzej na ten temat piszę w *Emancypanci i emancypatorzy. Mężczyźni wspierający emancypację Polek w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku*, Szczecin 2017.

4 C. Thomas, *Men and Feminism Criticism*, w: *A History of Feminist Literary Criticism*, red. G. Plain, S. Sellers, Cambridge, New York, Cambridge University Press 2007, s. 196. Cytuję za: K. Kłosińska, *Feministyczna krytyka literacka*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 2010, s. 634.

5 K. Kłosińska, *Feministyczna krytyka literacka*, dz. cyt., s. 634-635.

6 *Men Doing Feminism*, red. T. Digby, New York: Routledge 1998.

7 D. J. Kahane, *Male Feminism as Oxymoron*, w: *Men Doing Feminism*, dz. cyt., s. 213-236.

8 H. Brod, *To Be a Man, or Not to Be a Man – That Is the Feminist Question*, w: *Men Doing Feminism*, dz. cyt., 197-212.

9 K. Kłosińska, dz. cyt., s. 636.

10 Tamże, s. 363.

12 uczyć od feministek, mógł u nich terminować, przy czym jego rola pozostawała w sferze podejrzeń. Problematiczna była także kwestia jego doświadczeń. Te różnicować miały pozycję wypowiedzianą i samą wypowiedź mówcy i mówczynie.

W chwili omawiania doświadczeń pojawiła się kolejna komplikacja, problem uniwersalizacji zarówno doświadczenia mężczyzn, jak i doświadczenia kobiet. Wszelkie uniwersalistyczne operacje są błędem utożsamiania jednostki ze wszystkimi. Są powtórzeniem działań uniwersalizowanego męskiego podmiotu. Według głosu Elizabeth Weed¹¹ uniwersalizacja kobiet przez kobiety nie jest symetryczna względem uniwersalizacji mężczyzn przez mężczyzn, ponieważ ci drudzy odwołują się do ogólnej kategorii ludzkości. Sytuację komplikuje wskazanie sprzeczności w jednostkowych działaniach społecznych, „nie ma nic jednoczącego, na przykład, w równoczesnej przynależności do kategorii biologicznego mężczyzny, mężczyzny-w-praktyce i mężczyzny teoretycznego, w jakie wpisuje się wielu mężczyzn”¹² uzasadniał Andrew Ross¹³. Rozwiązaniem miała być formuła mężczyzny posługującego się feminizmem⁶, przy wskazaniu politycznej pozycji, z której mówi. Ta formuła pozwoliła rozróżnić osoby i dyskursywne formacje. Te ostatnie, co wiemy dzięki tzw. zwrotowi lingwistycznemu, stały się podstawą władzy i dyscypliny. W ten sposób mężczyzna nie musiał mówić ze swojego ciała.

Oczekiwania wobec mężczyzn w feminizmie objęły aktywność mężczyzn, ich pracę. Alice Jardine nie interesowała się męskim poczuciem winy, współczuciem czy admiracją opartą na rekonstruowanej różnicy seksualnej. Badaczka apelowała o to:

[...] aby mężczyźni analizowali nie seksualność kobiecą, ale seksualność męską i aby powiązali ją z kwestiami takimi, jak: konstrukcja męskiego podmiotu, narcyzm, voyeryzm, fetyszizm, pornografia, homoseksualność, szaleństwo, przyjemność i pożądanie [...], aby przeanalizowali swój związek ze śmiercią, bronią, wojną, ale także techniką i sportem. [...] Pozytywna odpowiedź mężczyzn na takie wyzwanie byłaby [...] spełnieniem jednego z ważnych warunków ich produktywnego związku z feminizmem.¹⁴

Tak postulaty Jardine streściła Kłosińska. Kluczowym warunkiem wskazanej pracy było i jest pisanie poza formułą uniwersalności i anonimowości. Zaznaczenie własnej pozycji.

Pytanie o mężczyzn w feminizmie stało się również pytaniem o korzyści jakie kobiety wyciągnąć mogą z działań wywodzących się, czy nawiązujących, do wiedzy czerpanej ze studiów nad męskosciami oraz teorii queer.

Kolejnym problemem stała się kwestia (auto)określenia mężczyzn wspierających emancypacyjne i feministyczne postulaty. Kimmel i Mosmiller¹⁵ szukali amerykańskich pro-feministów. Zrezygnowali z użycia określeń feminista (feminist man) i męski feminista (male feminist). We wprowadzeniu do swojej pracy zapewniali, że mężczyzna może wierzyć w feminizm (believe in feminism). Tę formułę poprzedzili uwagą o empirycznej obserwacji, której wyniki wykazują brak równości między mężczyznami i kobietami w przestrzeni publicznej i prywatnej. Mężczyźni zgadzający się z moralnymi założeniami feminizmów, popierają działanie na rzecz równości i sprawiedliwości. W taki sposób scharakteryzowana została wiara w feminizm. Ale, jak pisali badacze, bycie feministą obejmuje także inny warunek: doświadczenie opresji, której nie odczuwają mężczyźni. W przypadku mężczyzn płciową opresję zastępuje przywilej. Mężczyzna czerpie zyski z genderowo ustalonych relacji. Autorzy zapewnili dalej, że każdy mężczyzna także odczuwa/może odczuwać różne rodzaje opresji. Według nich nie jest to jednak opresja mężczyzny jako mężczyzny/opresja, której warunkiem jest płeć mężczyzny (oppressed as men). Nie jest to więc opresja wynikająca z seksizmu wobec męż-

11 E. Weed, *A Man's Place*, w: *Men Writing Feminine: Literature, Theory and the Question of Genders*, red. T. E. Morgan, Albany: State University of New York Press 1994. Por. K. Kłosińska, dz. cyt. s. 638.

12 K. Kłosińska, dz. cyt., s. 639.

13 A. Ross, *No Question of Silence*, w: *Men Writing Feminine: Literature, Theory and the Question of Genders*, dz. cyt.

14 K. Kłosińska, dz. cyt., s. 644.

15 M.S. Kimmel, T.E. Mosmiller *Against the tide. Pro-feminist men in the United States, 1776-1990. A Documentary History*, Boston: Beacon Press 1992.

czynn. Innego zdania są członkowie ruchów maskulinistycznych walczących z seksistowską opresją wobec mężczyzn. Te rozpoznania komplikują nam również badania socjologiczne, które pokazują, że mężczyzna również doświadczać może systemowej opresji w systemie patriarchalnym. Z pewnością doświadcza czegoś, co nazwać można autoopresją, uwewnętrzną autoagresją, która reguluje jego normy zachowań i emocji. Tzw. pułapka genderowa łączy się z takimi czynnikami jak seksualność, kolor skóry czy klasa społeczna. Tej krzyżowo, czy interseksjonalnie rozumianej opresji nie da się jednoznacznie odsunąć od paradygmatów męskości. Przyznać należy, że stereotypowe paradygmaty męskości (np. męskość hegemoniczna, męskość toksyczna) zbudowane są na uwewnętrznym seksizmie. Opierają się na homofobii, rasizmie i klasizmie, których zespół wyznacza odpowiednie normy, reguluje kulturowo pożądaną męskość. Uschematyznia ją. Domyka i nagradza mężczyzn za jej właściwe cytowanie. Tak rozumieć można seksizm. W tym momencie nie jest dla nas ważne szukanie podobieństw i różnic w seksistowskiej opresji wobec kobiet i wobec niektórych (?) mężczyzn. Istotna jest jednak możliwość przemyślenia i przemodelowania własnej postawy i roli społecznej. Narzędzia do takich działań znajdujemy w definicjach różnych rodzajów męskości (por. ramka z definicjami), które możemy performować, wcielać w życie, zachowując uważność na kolejne pułapki, które odsłania przed nami np. projekt męskości hybrydowej (por. ramka z definicjami). Instrumentami zmian stają się również dostępne autookreślenia sposobów naszego sojusznictwa. Zarówno te historyczne jak i współczesne (por. ramka z definicjami). To wszystko traktować możemy jako zdania czy lekcje opisywane przez Alice Jardine.

DEFINICJE:

- **Emancypant** – określenie historyczne, zwolennik emancypacji kobiet; popierał postulaty emancypantek.*
- **Emancypator** – określenie historyczne, krzewiciel emancypacji, oswobodziciel Torował drogę, po której mieli stąpać przyszli emancypatorowie. Mężczyzna, który był zwolennikiem emancypacji kobiet a swoje poparcie wyrażał aktywnie działając na rzecz równości płci.*
- **Feminiściarz** – określenie historyczne, żartobliwe, pejoratywne określenie zwolennika feminizmu; pojawia się w jednej z Kronik tygodniowych Bolesława Prusa.*
- **Feminista** – zwolennik idei i działań kobiet walczących z systemem patriarchalnym/ z jego przejawami na różnych polach (instytucjonalnym, zawodowym, ekonomicznym, rodzinnym, indywidualnym). Swoje wsparcie może okazywać w sposób aktywny, choć działanie czy aktywizm nie musi być jego cechą. Część feministek krytykuje wskazaną deklarację tożsamościową jako niechcianą i odbierającą kobietom przynależną im przestrzeń feminizmów.
- **Profeminista/pro-feminista** – zwolennik popierający i/lub wspierający idee oraz działania feministek. Sojusznik, który przyjmuje założenie, według którego określenia feminista i feminizm zarezerwowane są dla kobiet lub osób mających doświadczenia dyskryminacji jako kobiety. Z tej perspektywy nazwanie mężczyzny mianem feministy oznaczać ma nadużycie. Krytycy i krytyczki tej formuły zwracają uwagę na zakorzenienie jej w myśleniu esencjalistycznym lub biologicznym.
- **Antyseksista** – zwolennik idei i/lub działacz walczący z dyskryminacją płciową kobiet oraz z przemocą seksualną spotykającą osoby z doświadczeniem kobiecym. Nie identyfikuje się jako feminista, ponieważ uznaje, że feminizm jest obszarem wyłącznej podmiotowości kobiet. W ten sposób określali się np. członkowie grupy Głosy przeciw przemocy.

*źródło: Słownik Języka Polskiego, red. J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, T. I, Warszawa 1900 [reprint, PIW, Warszawa 1952]

- 14 → **Sojusznik/sojusznictwo** – termin parasolowy. Obejmuje wszelkie wymienione wcześniej wzory wsparcia i/lub aktywizmu wynikające z postawy altruistycznej i empatycznej. Zakłada możliwość budowania trwałych lub czasowych sojuszy w walce o konkretne cele emancypacyjne.
- **Ruchy maskulinistyczne** – szereg ruchów społecznych i politycznych, których celem jest walka z seksizmem wobec mężczyzn. Termin ten można odnieść do ruchów lub działań na rzecz praw mężczyzn. Nierzadko zderza się z postulatami ruchów feministycznych. Z tej przyczyny ruchy maskulinistyczne nazywane są często odwrotnością feminizmu. Z konstruktywistycznego punktu widzenia maskulinizm akcentuje atrybuty i role uznawane za typowe dla mężczyzn. Nie można go jednak równoznacznie utożsamiać z mizoginizmem czy szowinizmem. Jako hasło parasolowe obejmuje wewnątrznie zróżnicowane inicjatywy (np. ruchy mężczyzn szukające swoich pierwotnych męskich cech; ruchy ojców walczących ze stereotypowymi wyrokami sądów rodzinnych).
- **Ruchy profeministyczne** – ruchy skupiające zwolenników walki z systemem, który odróżni kobiety i mężczyzn w oparciu o ich stereotypowo postrzegane role społeczne i rodzinne. Obejmują walkę ze stereotypami dotyczącymi męskości i kobiecości. Zakładają autorefleksyjne i krytyczne podejście do wszelkich tożsamości płciowych i seksualnych. Jednocześnie osoby sprzeciwiające się seksizmowi, homofobii i transfobii. Poszczególne ruchy skupiają się na wspieraniu wybranych działań i postulatów grup dyskryminowanych.

Pułapki sojusznicze

David Kahane¹⁶, wyszczególnił pułapki, w które wpadają współcześni mężczyźni popierający feministyczne działania. W tym kontekście wyróżnił cztery postawy feministów oraz opisał związane z nimi motywacje. Pierwszy typ wiązał się z udawaniem, czyli intelektualnym zainteresowaniem feministyczną teorią, które objawiało się dyskusją z powyższą. Taka dyskusja prowadzona miała być z pozycji, która nie uwzględnia płci, rasy, pochodzenia oraz innych czynników wyznaczających tożsamość interlokutora perorującego na temat feminizmu. Autor nazwał go **poseur**, co można przetłumaczyć jako pozer. Druga postawa wiązała się z brakiem wycucia i autorefleksji, które mimo lektury właściwych książek, poczucia etycznej i politycznej wspólnoty oraz zaangażowania w pracę, nie prowadziło do autorefleksji na temat własnego interesu i własnych męskich przywilejów. Ten określony został jako **insider**. Insider nie dostrzegał swoich seksistowskich i ugenderowanych tendencyjnych zachowań. Kahane odrzucił także nadmierną autorefleksyjność mężczyzn, którzy feministyczne teorie wykorzystywali tylko do odpowiedzi na pytania, jak patriarchyt wypaczał i zniekształcał ich własny obraz, poczucie samych siebie. Mężczyzna, który chciał się uwolnić od stereotypowo pojętej męskości, być innym rodzajem mężczyzny, bardziej wrażliwym i mniej podporządkowanym społecznym strukturom patriarchytu, nosił miano **humanisty**. Problematyczny był jednak jego brak zainteresowania opresją kobiet oraz współpracą z nimi.

Ostatnim typem niepożądanego aktywności był **samobiczownik** (*self-flagellator*). Jego analizy skupiały się na własnej winie, co mogłoby być podstawą zmiany. Niestety *self-flagellator* postrzegał siebie jako bierne narzędzie patriarchytu.

Wskazane praktyki opisała również Reni Eddo-Lodge w eseju *Dlaczego nie rozmawiam już z białymi o kolorze skóry*. Oznacza to, że w takie pułapki wpadać można w każdej sojuszniczej przestrzeni.

Dyskusje i manifesty sojusznicze¹⁷

Głos mężczyzn wspierających współczesne Polki wyraźnie wybrzmiał w 2006 roku na łamach zredagowanego przez Annę Lipowską-Teutsch tomu *Mężczyźni na rzecz zmiany*¹⁸. Wskazana publikacja była częścią projektu zmierzającego do wypracowania działań, które mogłyby uwolnić chłopców i mężczyzn spod presji wzorca łączącego męskość z dominacją i przemocą. W ten sposób publikacja w teorii nawiązuje do postulatów Alice Jardine opisanych przez Krystynę Kłosińską. Przypomnę, według niej mężczyźni wspierający kobiety powinni zająć się badaniami męskiego podmiotu, przeanalizować go i zdekonstruować. W wymiarze praktycznym projekt Lipowskiej-Teutsch kontynuował z kolei wzór działań zapoczątkowanego w Kanadzie w latach 80. XX wieku ruchu pro-feministów walczących z przeciwnikami rozszczelnienia stereotypowo męskich zawodów dla kobiet. Lipowska-Teutsch wskazała przykłady i pola do działań dla mężczyzn solidaryzujących się z kobietami walczącymi przeciwko przemocy i dyskryminacji płciowej. Redagując opisywany tom, stworzyła również przestrzeń, w której głos zabrać mogli sami mężczyźni. To ukazuje paradoks obecności i aktywności profeministycznie nastawionych współczesnych Polaków. Pole działań, problemy i narzędzia pokazały i przekazały im same walczące kobiety.

W tomie Lipowskiej-Teutsch znalazły się teksty prezentujące formy męskiego aktywizmu, wykaz strategii włączania mężczyzn w działania na rzecz równości płci, sylwetki zachodnich autorytetów oraz scenariusze zajęć do pracy z chłopcami i mężczyznami. Tak zredagowana publikacja przynosi krytykę społeczno-kulturowego status quo kształtującego zamknięte, jednorodne i komplementarne wobec siebie obrazy męskości i kobiecości. Zawiera również konkretne postulaty i instrumenty, których użycie przynieść może projektowaną zmianę. Ważnymi głosami stają się tu teksty Marcina Śmietany¹⁹ i Przemysława Piotrowskiego²⁰.

O grupach mężczyzn współpracujących z kobiecymi organizacjami w drugiej połowie pierwszej dekady XXI wieku pisała Katarzyna Wojnicka²¹. Niesformalizowana szara strefa ich aktywności objęła współpracę z Fundacją Kobiecą „eFKa” czy Fundacją Feminoteka.

Kolejny publikacyjny ślad aktywności feministów odnajdziemy w aneksie zredagowanej przez Iżę Desperak monografii *Homofobia, mizoginia i ciemnogród*²² Pod opublikowanym tam *Manifestem feministów*²³ podpisał się Tomek Felczak. Mimo braku innych nazwisk podmiot tekstu jest zbiorowy. Obejmować ma mężczyzn wspierających ruch feministyczny i zaangażowanych w działania związane z przewyciężaniem męskiej, seksistowskiej przemocy.

Manifest feministów spaja dwa wątki. Pierwszy z nich zawiera autocharakterystykę feministów, drugi ujawnia cele i postulaty ich działań. Zbiorowy podmiot tekstu obejmuje politycznych aktywistów, czyli mężczyzn „solidaryzujących się z feministycznymi poglądami na społeczeństwo” (s. 186). Źródłem ich feminizmu ma być lojalność wobec kobiet, które odegrały „szczególną rolę w [ich] życiu” (s. 186), czyli do matek, siostr, kochanek, babek i przyjaciółek. Jak pisze Felczak, one „umożliwił[ę] nam spojrzenie od wewnątrz na życie kobiet w świecie zdominowanym przez mężczyzn” (s. 186). I dalej: „Feminizm rodzi się u mężczyzn wrażliwych, dla których lojalność wobec kobiet jest głęboką formą intymności” (s. 186). Wizytówkę kończy seria pytań i odpowiedzi:

17 Niniejsza część jest zmianą i skróconą wersją fragmentu wstępu antologii *Głosów sojuszników spraw kobiet. Pisma mężczyzn wspierających emancypację Polek w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku*, Szczecin 2020.

18 *Mężczyźni na rzecz zmiany*, red. A. Lipowska-Teutsch, Kraków 2006.

19 M. Śmietana, *Ruchy społeczne mężczyzn na tle studiów nad męskością*, w: A. Lipowska-Teutsch, dz. cyt., s. 5-23.

20 P. Piotrowski, „Wzorzec agresywnie wyrażanej męskości” versus alternatywne sposoby rozumienia siebie i świata w subkulturach młodzieżowych, w: A. Lipowska-Teutsch, dz. cyt., s. 24-44.

21 K. Wojnicka, *The profeminist movement in Poland*, w: „GENDER Zeitschrift für Geschlecht, Kultur und Gesellschaft” 2012, nr 3, s. 25-40.

22 I. Desperak, *Homofobiam mizoginia i ciemnogród? Burzliwe losy kontrowersyjnych ustaw*, Łódź 2008.

23 T. Felczak, *Manifest feministów*, w: I. Desperak, dz. cyt., s. 185-187.

„Czy jesteśmy antymęscy? Nie. Antyseksistowscy? Tak! Antypatriarchalni? Tak! Ale nie antymęscy. Nie jesteśmy przeciw mężczyznom, sprzeciwiamy się tylko tradycyjnie pojmowanej męskości. [...] Czy jesteśmy gejami? Przede wszystkim jesteśmy mężczyznami. Wśród nas są zarówno mężczyźni heteroseksualni, homoseksualni i biseksualni.” (s. 187)

Ostatnie pytanie nie zyskuje prostej odpowiedzi. Ta nie została również podkreślona wykrzyknikiem. Wydaje się, że owa różnica nie wynika z napięcia między jasnymi deklaracjami i niechęcią jednoznacznej odpowiedzi na pytanie o seksualność. Odrzucenie poetyki hasła – pytanie, krótka, emocjonalna odpowiedź – wiąże się raczej ze wspomnianym wcześniej uwrażliwieniem. W tym wypadku byłoby to uwrażliwienie obejmujące (nie)heteroseksualność feministów. W dalszej części akapitu Felczak pisze o homofobii, która reguluje stosunki między wszystkimi mężczyznami, bez względu na ich seksualność. Według autora każdy kto kwestionuje tradycyjną rolę męską, więc również feminista, uznany może zostać za geja i paść ofiarą „osób dotkniętych homofobią” (s. 186). Ta społeczna i seksualna presja zmusza mężczyzn, by „ogranicz[ą]ć swoje relacje z innymi mężczyznami” (s. 186). Wykładnia jest następująca: „homofobia i heteroseksizm” (s. 186) stygmatyzują osoby nieheteroseksualne i ograniczają życie osób heteroseksualnych.

Wśród postulatów zawartych w manifestie znalazły się praca nad zmianą patriarchalnego wzorca męskości, indywidualna ewolucja każdego z mężczyzn i zmiana społeczna oparta na przekonaniu, że kobiety i mężczyźni powinni mieć równe prawa i równe szanse. W odniesieniu do samych mężczyzn praca feministów oznaczać ma uświadamianie siebie i innych, że „męski punkt widzenia, męski styl myślenia i sposób na życie” nie jest uniwersalny, a przywileje przysługujące mężczyznom w patriarchalnie ukształtowanym społeczeństwie nie są przezroczyste, ani zasłużone. Feministyczna praca to dobrowolne zrzeczenie się patriarchalnej dywidendy. Horyzontem pragnień tekstowego podmiotu jest wizja równościowych, pokojowych, radosnych i opartych na zaufaniu relacji między kobietami i mężczyznami. Konkluzja brzmi następująco:

Uważamy, że ponosimy odpowiedzialność za podjęcie prób zmiany seksistowskich zachowań i postaw u nas samych jak i u innych mężczyzn. W naszych wszystkich działaniach zwracamy się ku działaniom podtrzymującym feministyczną i antyseksistowską politykę. (s. 186)

Całość manifestu zbiera dojrzałe, zgodne z feministycznymi teoriami dotyczącymi działań mężczyzn w ruchach kobiet, postulaty. Walka z przemocą, dekonstrukcja stereotypowych ról społecznych, wrażliwość na innych, rezygnacja z przywilejów. Dodatkowo powtórzyć należy, że podmiotowe „my” jest tutaj inkluzywne.

Poziom ogólności omówionego tekstu nie daje możliwości dyskusji, wewnętrznego sporu o to jakimi konkretnie feministami są mężczyźni opisani w tym tekście. Z jakimi politykami się utożsamiają oraz jakich narzędzi używają w swoich działaniach. Takie komplikacje przyniosą dopiero następne teksty ogłoszone przez współczesnych feministów w Polsce.

Kolejna odsłona wypowiedzi mężczyzn określających się jako feminiści towarzyszyła pierwszemu Kongresowi Kobiet, który odbył się w Warszawie w czerwcu 2009 roku. Wówczas na łamach „Gazety Wyborczej” ukazał się tekst Wiktora Osiatyńskiego pod tytułem *A czy ty jesteś feministką?*²⁴ Nad tekstem widniał następujący lead: „Poczucie wyższości mężczyzn wobec kobiet to główna przyczyna pogardy i przemocy, nawet jeśli odnosi się ona do mężczyzn” (s. 11). To cytat z otwartego listu, jaki do Kongresu Kobiet napisał Osiatyński. Sam tekst obejmuje dziewięć akapitów. Każdy z nich rozpoczyna się frazą „Jestem feministką, ponieważ...”. Poniżej umieszczam przedruk całości manifestu:

Jestem feministką, ponieważ wiem, iż nierówność i dyskryminacja płci są tak powszechne, że niemal niedostrzegalne.

Jestem feministką, ponieważ wiem, że nawet sam język, jakim posługujemy się do opisu rzeczywistości, dyskryminuje kobiety.

Jestem feministką, ponieważ wiem, że w większości kultur współczesnego świata małżeństwo sprowadza się do tego, iż kobieta wobec wybranego mężczyzny wyrzeka się środków ochrony przed przemocą i gwałtem, jakie przysługują jej wobec obcych ludzi.

Jestem feministką, ponieważ chciałbym żyć w świecie bez wojen, a nawet bez wojennych zabawek.

Jestem feministką, ponieważ jestem przeciw wszelkim rodzajom przemocy, w tym także ekonomicznej, toteż uważam, że kobiety powinny mieć równą mężczyznom zapłatę i emeryturę za to, co robią, w tym także za prowadzenie domu i wychowywanie dzieci.

Jestem feministką, ponieważ uważam, że ze względu na swoją naturę biologiczną, kobiety lepiej czują, co ludziom, ziemi i środowisku jest naprawdę potrzebne. Toteż jest mi żal, iż o losach społeczeństw i świata decydują głównie mężczyźni.

Jestem feministką, ponieważ marzy mi się świat ludzi prawdziwie równych, bez względu na płeć, rasę, wyznanie, orientację seksualną lub jakąkolwiek inną przyczynę.

Jestem feministką, ponieważ wiem, że nierówność płci czyni mnie samego gorszym i odiera także mnie z godności. Wierzę zatem, że jeśli będziemy się traktować z równym szacunkiem, to będzie lepiej nie tylko kobietom, ale także mężczyznom.

Jestem feministką, ponieważ z własnego doświadczenia wiem, jak trudno mężczyznom zrozumieć potrzeby kobiet. Wiem także, iż spostrzeżenie nierówności i dyskryminacji płci wymaga zmiany samego siebie, a do tego zazwyczaj nie wystarczą jedynie fakty, lecz potrzebny jest głośny krzyk i protest, który zazwyczaj wydaje się radykalny tym, którzy nie zdają sobie sprawy z własnych uprzedzeń. (s. 11)

Publiczne wyznanie zawiera przede wszystkim argumenty kulturowe i etyczne. Autor odnosi się do przezroczystych założeń kształtujących społeczne nierówności, do języka, do wiary i do przekonań, na których opierają się damsko-męskie relacje. Osiatyński posługuje się kategoriami własnych założeń, wiedzy, doświadczeń i wiary. Te określają go jako feministę o nastawieniu esencjalistycznym, kogoś kto zakłada, że biologia wyposaża ludzi w odpowiednie cechy przynależne danym ciałom. Dodatkowo są to cechy, które powodują, że mężczyznom trudno zrozumieć potrzeby kobiet. „Kobiety lepiej czują”, kobiecość wiąże się również z nastawieniem pacyfistycznym. Mężczyźni, jeśli wzorować się na piśmie profesora, „wiedzą”. Tę klasyfikację wpisał w swój tekst aż sześć razy. W wydaniu papierowym, poza podpisem autora, manifest podpisało 34 mężczyzn, których nazwiska związane są z kulturą lub nauką. Z czasem dołączyli kolejni sygnatariusze. Internetową wersję tekstu podpisało 74 mężczyzn²⁵.

Równocześnie z tekstem Osiatyńskiego „Gazeta Wyborcza” opublikowała polemikę Stanisława Chwina. Pierwszy tekst wraz z podpisami zajął górną, drugi dolną połowę tej samej strony. W leddie tekstu Chwina znajduje się pytanie „Dlaczego jestem trochę innym feministą niż Wiktor Osiatyński?”²⁶ Sam tekst osiemnaście razy rozwija frazę „Jestem feministką, ponieważ...”. W ten sposób Chwin podwaja argumentację Osiatyńskiego. Jego wyznanie opiera się na kategoriach przekonań, sądów, chęci i doświadczenia. Pisze, jestem feministką, ponieważ „wiem”, „uważam”, „sądzę”, „jestem zdania”, „słyszałem”. W rozwinięciu umieszcza zestawienia zrównujące role i statusy społeczne, zawodowe czy rodzinne kobiet i mężczyzn. Zakłada równość i równorzędność obu płci. Akapit wprowadzający brzmi następująco:

Jestem feministką, ponieważ uważam, że mężczyzna, który jest mniej utalentowany i gorzej pracuje niż kobieta, powinien zarabiać gorzej niż kobieta, kobieta zaś, która jest mniej utalentowana i pracuje gorzej niż mężczyzna, powinna zarabiać gorzej niż mężczyzna. (s. 11)

25 Por. W. Osiatyński, A czy ty jesteś feministką?, http://wyborcza.pl/1,76842,6737623,A_czy_ty_jestes_feminista_.html (dzień dostępu: 25.02.2022).

26 S. Chwin, Równo, czyli po połowie, „Gazeta Wyborcza” 20-21 czerwca 2009, s. 11.

18 Powyższe założenie jest oparte na sprawiedliwym i racjonalnym podziale dóbr według zasług, nie płci. To samo założenie leży u podstaw kolejnych akapitów, w których Chwin odniósł się do postulatów rozważanych na wspomnianym Kongresie Kobiet, do kwestii parytetów oraz kolejności nazwisk kobiet i mężczyzn na listach wyborczych. Pisał, że „parytet parlamentarny dyskryminuje w równym stopniu kobiety i mężczyzn, chociaż stwarza pozór wyrównywania szans” (s. 11). Podważył również drugie z narzędzi wyrównawczych – sądził, że kolejność na listach wyborczych powinna być ustalana losowo lub alfabetycznie a nie zależeć od płci. W innym miejscu podważył biologiczne sądy wpisane w manifest Osiatyńskiego:

Jestem feministką, ponieważ wiem, że kobieta, która mówi, że ze względu na swoją naturę biologiczną lepiej czuje, co ludziom, ziemi i środowisku potrzeba, jest równie zabawna jak mężczyzna, który mówi, że ze względu na swoją naturę biologiczną lepiej czuje, co ludziom, ziemi i środowisku potrzeba. (s. 11)

Tekst Chwina doczekał się polemiki Roberta Kozłowskiego, który wcześniej podpisał się pod manifestem Osiatyńskiego. W liście zatytułowanym *Dlaczego jestem trochę innym feministką niż Stefan Chwin*²⁷ zarzucił autorowi Hanemanna staranne ignorowanie istniejących nierówności oraz „małostkow[ą] trosk[ę] o to, żeby czasem tym zachłannym kobietom nie dostało się zbyt wiele.” Jego polemika nie jest wymierzona w sądy pisarza, lecz w fakt, że Chwin ustanowił je bez odniesienia do historycznej, społecznej, politycznej i ekonomicznej rzeczywistości. W dyskusji z elegancką i gładką deklaracją gdańskiego twórcy uwydatnił dane statystyczne, które pokazały, że sytuacje przedstawione przez pisarza nie są paralelne. Za przykład służy dyskutujące z pierwszym akapitem manifestu Chwina odniesienie do rynku pracy. Kozłowski pokazał, że sytuacja, w której to utalentowana kobieta pada ofiarą pracodawcy łamiącego prawo jest wpisana w ekonomiczne i społeczne status quo patriarchy. Nie jest tak w odwrotnym przypadku, dyskryminacji mężczyzny, toteż deklaracja autora *Równo, czyli po połowie* staje się doskonałym, odcięty od realiów założeniem, które nie jest w stanie zmniejszyć dyskryminacji kobiet. Sąd, w ramach którego Chwin postulował równie srogie kary wobec mężczyzn i kobiet dopuszczających się fizycznej i psychicznej przemocy wobec drugiej płci, został określony mianem „groteskow[ej] pozorn[ej] równość[ci]”. Takie równościowe nastawienie, zdaniem Kozłowskiego, nie ma nic wspólnego z feminizmem, który nagłaśnia fakty dotyczące płciowej przemocy – „90 proc. przypadków przemocy fizycznej to przemoc mężczyzn wobec kobiet. To o kogo tutaj się należy zatroszczyć? Ale tak naprawdę?” pytał w wygłosie akapitu.

W podsumowaniu swojego listu dodał, że zaprezentowany przez Chwina feminizm uważa za „tchórzliwy i małostkowy”. Zabrakło w nim odwagi do wskazania funkcjonujących nierówności i przyznania, że mężczyźni korzystają z przywilejów i przewag jakie funduje im patriarchalna rzeczywistość. Co za tym idzie, w tekście Chwina zabrakło również przyznania, że za dyskryminujący kobiety kształt kultury odpowiedzialni są przede wszystkim mężczyźni. Tę opinię zamyka deklaracją szczerego feminizmu, w którym zaletą jest gotowość do oddania kobietom miejsca, do pomocy i ułatwień, których symbolem stają się narzędzia wyrównawcze odrzucone przez „trochę innego feministę”.

Różnice między tekstami Osiatyńskiego, Chwina i Kozłowskiego są znaczące. Ostatni z autorów posługiwał się konkretnymi danymi. Odnosił się do realnych sytuacji, nie do abstrakcyjnie pojmowanej równości i sprawiedliwości. W kontekście feministycznych praktyk wyszedł poza własne założenia i sądy, zamiast nich przytoczył statystyki. Jednocześnie w jego narracji silnie wyeksponowane zostały krytyczne opinie obejmujące pozornie feministyczne sądy oraz ostateczna nie tyle ideowa, ile pragmatyczna deklaracja konkretnych działań.

Wszystkie trzy teksty drukowane były przez wysokonakładową gazetę. Dzięki temu mogły znaleźć duży społeczny odbiór i oddźwięk. Podwojona liczba podpisów pod manifestem Osiatyńskiego nie przyniosła jednak realnych działań. Postawę większości sygnatariuszy podsumowały Katarzyna

Wojnicka i Justyna Struzik. Określiły ich mianem „domowych feministów, nieprzejawiających silnej chęci do tworzenia sformalizowanego środowiska profeministycznego w Polsce, lecz realizujących swoje feministyczne przekonania ma płaszczyźnie życia codziennego”.²⁸

W 2016 roku do treści manifestu Wiktora Osiatyńskiego oraz jego sygnatariuszy wróciła Aleksandra Nowak. W tekście opublikowanym w „G’rls Room” postanowiła odpowiedzieć na pytanie czy mężczyzna może być feministą i co to dla niego oznacza. Z powyższymi pytaniami zwróciła się do ówczesnego dyrektora Instytutu Książki Grzegorza Gaudena oraz do inżyniera Marka Lewandowskiego i historyka filmu Tadeusza Lubelskiego. Wszyscy trzej w 2009 roku podpisali się pod tekstem Osiatyńskiego. Cytowane przez Nowak wypowiedzi respondentów uznać można za zachowawcze. Każdy z nich określił się jako feminista, ale tę kwalifikację obwarował różnymi warunkami. Gauden uważał, że mężczyźni „powinni dostrzegać inną, zdecydowanie gorszą, sytuację kobiet, zarówno w przeszłości jak i obecnie. Powinni być zwolennikami usunięcia tej niesprawiedliwości”²⁹. W tym niedookreślonym znaczeniu nazwał się feministą. Po tej deklaracji następuje jednak dłuższy passus o feministkach ze Szwecji, które mężczyznę uważają za byt gorszy, zezwierzęcony. Ten „ekstremalny odłam feminizmu” określił mianem szaleństwa. Cytowana wypowiedź zbudowana jest zgodnie z korporacyjną metodą udzielania informacji zwrotnej. Myśl krytyczna zamknięta została w pozytywnie brzmiącej klamrze, toteż końcowe zdanie Gaudena ponownie odnosi się do jego wstępnej deklaracji. Respondent zapewnił, że publiczne informowanie o nierównym traktowaniu kobiet i mężczyzn jest ważne i nie należy zgadzać się z nierównościową argumentacją zyskującą oparcie w religii, historii czy tradycji.

Drugi z sygnatariuszy, Tadeusz Lubelski, orzekł, że nie należy do żadnego ruchu, toteż nie może określić się feministą. Stwierdził jednak, że „[c]zuję się [...] feministą o tyle, że – uważając kobiety nie tylko za piękniejszą, ale i szlachetniejszą połowę ludzkości – staram się w codziennym życiu zdawać sobie sprawę z tego przekonania. Sprzeciwiam się wszelkim formom wywyższania mężczyzn.” Autorka nie dopytała, co kryje się pod powyższą deklaracją. Czytelnik nie wie, na czym opiera się przekonanie respondenta o większej szlachetności przypisywanej jednej z płci. Ostatni z głosów brzmi następująco:

Inżynierem dla przyszłości jest kobieta matka, która planuje, projektuje jak i wychowuje swoje dzieci tak, by możliwa była lepsza codzienność w życiu kolejnych pokoleń. Mężczyźni mogą być feministami, ale to wszystko zależy od ich wychowania w domu i od postawy ich mam. Do dziś mam wielki szacunek do swojej mamy, która niedawno skończyła 99 lat, a w swoim życiu była skromną, ale i otwartą na innowacje osobą.

Zacytowane wypowiedzi-deklaracje nie są wolne od płciowych stereotypów. Powielają je albo wprost się na nich osadzają. Społeczna zmiana zależna ma być od samych kobiet – matek lub w innej, niecytowanej przeze mnie wypowiedzi, od żon, które odpowiedzialne są za wychowanie synów albo dają swoim mężom odpowiedni przykład. Feministyczna postawa mężczyzn, według dwóch z trzech zacytowanych deklaracji, opiera się na świadomości szlachetności kobiet oraz docenianiu ich roli w wychowaniu przyszłych pokoleń. W związku z tym uznać można, że deklarowany feminizm, poza wypowiedzią Gaudena, przede wszystkim dowartościowuje tradycyjne społeczne role kobiet.

Omawiany tekst kończy się wypowiedzią współpracującego z Krytyką Polityczną Jakuba Dymka, który uznał, że większość mężczyzn powinna być i jest feministami, ponieważ każdy kto popiera prawo głosu dla wszystkich, równe wynagrodzenia i wolność od przemocy, opowiada się za feminizmem. Ten publicysta definiuje feminizm jako „prosty pomysł, że możemy żyć w sposób wolny i sprawiedliwy – ale nie sprawiedliwy kosztem cudzej wolności, ani wolny kosztem sprawiedliwości

28 K. Wojnicka, J. Struzik, *Mężczyźni w działaniu. Problematyka męskich ruchów społecznych w Polsce*, w: Karuzela z mężczyznami. Problematyka Męskości w polskich badaniach społecznych, red. K. Wojnicka, E. Ciaputa, Kraków 2011, s. 263.

29 A. Nowak, *Być albo nie być... feministą*, „G’rls Room” 25.01.2016, <http://www.girlsroom.pl/zycie/5898-byc-albo-nie-byc-feminista> (dzień dostępu 25.02.2022).

20 wobec innych". Wypowiedź Dymka należy jednak opisać w kontekście publikacji zamieszczonej w listopadzie 2017 roku na łamach „Codziennika Feministycznego”.

W tekście *Papierowi feminiści. O hipokryzji na lewicy i nowych twarzach polskiego #metoo* Jakub Dymek przedstawiony został jako „czołowy lewicowy publicysta, który [...] znany jest z licznych przypadków napastowania seksualnego, przekraczania granic, obławiania, chamskich, słownych zaczepek”³⁰. Autorki tekstu ujawniły konkretne zachowania przemocowe wobec kobiet. Przedstawione nieanonimowe przypadki miały stać się przykładami nadużyć oraz hipokryzji występujących w lewicowym środowisku aktywistycznym. Publikacja stała się również manifestem wzywającym do feministycznego wsparcia i ujawniania przemocowych zachowań innych mężczyzn, którzy pojawiają się na manifach, składają podpis pod projektem ustawy liberalizującej prawo aborcyjne, czy w publicystycznych wypowiedziach zwalczają kulturę gwałtu.

Papierowi feminiści wywołał środowiskową dyskusję, która nie dotyczyła przemocowej aktywności mężczyzn, lecz formy tekstu opublikowanego na łamach „Codziennika Feministycznego” przez pięć autorek. Zarzucono im stosowanie mechanizmu publicznego oskarżenia oraz odebranie oskarżonym prawa do obrony³¹. Kontreakcje zawierały wyrazy solidarności z kobietami ujawniającymi przemoc³². Przywołany (kon)tekst niweluje słowa ostatniego respondenta Aleksandry Nowak³³.

W podsumowaniu swojej publikacji autorka udzieliła głosu również kobietom, działaczkom Fundacji Feminoteka. Zacytowała wypowiedzi Natalii Skoczylas i Joanny Gawędy, które pozytywnie odniosły się do feminizmu mężczyzn. Ten, ich zdaniem, opierać powinien się na równości, szacunku i wolności „od” i „do” niezależnie od płci oraz wyzwalać ze stereotypów, więc również z mężczyzn „zdej[m]ować” przymus przystawania do określonych ról i postaw”³⁴.

Wydaje się, że tekst Aleksandry Nowak ujawnił coś, co nie było zamiarem autorki. Rekapitulując swój artykuł, napisała, że najważniejsza jest obecność mężczyzn wśród kobiet walczących o swoje prawa. W drugim planie pozostawiła kwestie związane z ich określeniem. Ów temat unieważniła, nazywając go akademicką, czyli zbyteczną lub niepraktyczną dyskusją. Pisała: „nieważne, czy nazwą się feministami czy też sympatykami, sojusznikami, wspierającymi albo prostu mężczyznami. Ważne [...] są nie słowa, a ich realne znaczenie i towarzyszące im działania.”³⁵

Cytowane deklaracje nie zostały pogłębione, respondenci nie wyjaśnili ich założeń a dziennikarka nie odniosła się krytycznie do multiplikowanych przez nich płciowych stereotypów, które stoją w sprzeczności z manifestem opisanego wyżej sygnatariusza odezwy Wiktora Osiatyńskiego, Roberta Kozłowskiego. Ta publikacja pokazuje, że mimo upływu czasu, feministyczna autorefleksja mężczyzn popierających słowa Osiatyńskiego nie ewoluowała. Przeciwnie, przytoczone sądy sygnatariuszy wskazują, że ich deklaracje nie mają nic wspólnego ze współczesnymi praktykami feministycznymi opartymi na genderowym rozumieniu płci.

Na cyfrowych łamach „Zadry” ukazał się tekst odpowiadający na pytanie *Czy mężczyzna może być feministą?*³⁶. Nota napisana w pierwszej osobie zdradza płeć autora. Tekst nie został jednak podpisany. Nie wiemy czy jest to wpis redakcyjny, czy anonimowy list przesłany na adres periodyku. Autor intelektualizuje swój wywód. Jak twierdzi, próbuje przerzucić most między filozofią i feminizmem, życiem i teorią. Nawiguje do figury ironicznego liberalizmu Richarda Rorty’ego, którą badacz przed-

30 S. Czyż, D. Dymińska, P. Wieczorkiewicz, A. Ziółkowska, anonimowa autorka, *Papierowi feminiści. O hipokryzji na lewicy i nowych twarzach polskiego #metoo*, „Codziennik Feministyczny” <http://codziennikfeministyczny.pl/papierowi-feminiscinowe-twarze-polskiego-metoo/> (dzień dostępu 25.02.2022).

31 Por. [tekst nieoznaczony], List otwarty ludzi kultury w związku z akcją #metoo i oskarżeniami o przemoc seksualną, <https://kultura.onet.pl/wiadomosci/list-otwarty-ludzi-kultury-w-zwiazku-z-akcja-metoo-i-oskarzzeniami-o-przemoc-seksualna/emr8yg3> (dzień dostępu 25.02.2022).

32 Por. [tekst nieoznaczony], List poparcia dla kobiet, które ujawniły przypadki molestowania seksualnego, <https://feminoteka.pl/list-poparcia-dla-kobiet-ktore-ujawnily-przypadki-molestowania-seksualnego/> oraz [tekst nieoznaczony], Trzymamy stronę kobiet. List otwarty osób solidaryzujących się z kobietami ujawniającymi przemoc, <http://codziennikfeministyczny.pl/list-otwarty-trzymamy-strone-kobiet/> (dzień dostępu: 25.02.2022).

33 W tym miejscu nie relacjonuję całej dyskusji i wszystkich medialnych oraz prawnych kontekstów i konsekwencji związanych z publikacją *Papierowi feminiści*. Ten temat zasługuje na osobne omówienie.

34 A. Nowak, dz. cyt.

35 Tamże.

36 [tekst nieoznaczony], *Czy mężczyzna może być feministą?*, <http://pismozadra.pl/archiwum/zadra-3/397-czy-mezczyzna-moze-byc-feminista> (dzień dostępu: 25.02.2022).

stawił w pracy *Przygodność, ironia i solidarność*. Owa ironia wskazywać ma dystans, nie złośliwość nadawcy – twórcy czy badacza. Dystans względem własnych prawd, pełnionych ról, wreszcie względem samego siebie. Takie zwątpienie wskazuje niemożliwość orzeczenia absolutnej prawdy, jej obrony czy jednoznacznego i stałego hierarchizowania głoszonych/wyznawanych przekonañ – np. wyższości matriarchatu nad patriachatem. Wyjściem z tak zarysowanego impasu pozostaje wrażliwość na cierpienie i solidaryzowanie się z dyskryminowanymi. W kluczowym akapicie autor dokonał odsłony własnych sądów, pisze: „Feminizm, przy którym obstarę, nie jest feminizmem walki ani feminizmem ofiary”. Oba podejścia opierać mają się na domniemanych ustaleniach dotyczących kobiecej natury. Zamiast zmiany systemu, która polegać ma na odwróceniu rzdów – matriarchat/patriarchatu – autor postuluje wyjście poza schemat, w którym także mężczyzna zmuszony jest do powielania kulturowych, krzywdzących go wzorów. Konkluzja zawiera konkretną deklarację:

Mam nadzieję, że pytanie zadane na początku utraciło swą paradoksalność. Jestem feministką (ironicznym, dodałbym), bo nie jest mi obojętny los kobiet, które frustruje fakt, że ugrzęzły w kulturowym schemacie. Chciałbym, aby dana im była szansa stworzenia siebie, możliwość, do której odnoszą się przez wolny wybór.

Dylemat dotyczący istnienia feministki pojawił się również na stronach Fundacji Feminoteka. W marcu 2015 roku ukazał się tam wywiad z członkami zespołu aktywistów, Głosów Przeciw Przemocy, czyli, zgodnie z autocharakterystyką, grupy mężczyzn sprzeciwiających się przemocy wobec kobiet i wszelkich grup podatnych na wykluczenie. Na pytania kim jest feministka, czy istnieje i czy sami aktywiści określają się takim mianem padły cztery odpowiedzi. Dwie pierwsze pokazują wątpliwości oparte na lekturze *Paradoksu Macho* Jacksona Katza. Amerykański edukator antyprzemocowy twierdził, że feminizm jest ruchem kobiecym i mężczyźni mogą z nim sympatyzować. Mogą współuczestniczyć w jego działaniach, ale nie mogą traktować go paternalistycznie. „czyli w taki sposób, że teraz my przychodzimy i my, jako rycerze, będziemy feministami i to taki nasz akt odwagi”³⁷. Z tego powodu jeden z dyskutantów, Sergio de Arana określił się jako działacz antyseksistowski, nie jako feministka. Podobnego zdania był Łukasz Wójcicki, który zwrócił uwagę na zbyt medialny wydźwięk feministycznej deklaracji mężczyzn³⁸. Jego zdaniem eksponowanie feministów nie jest zgodne z historią ruchów kobiecych, z pracą, walką i osiągnięciami kobiet. Przeciwnego zdania była dwójka pozostałych respondentów. Obaj zadeklarowali, że czują się feministkami. Jeden z nich, Krzysztof Alcer mówił następująco:

Nie mam takiej perspektywy, że mężczyźni mogą przejąc ten ruch i że stanowią dla niego jakieś zagrożenie. Ja się czuję feministką i uważam, że tutaj chodzi przede wszystkim o konkretne wartości, których na co dzień brakuje w życiu społecznym i medialnym. Chciałbym, żeby te wartości feministyczne przestały być stygmatyzowane, to jest taka pierwsza myśl, która mi towarzyszy, a druga to taka, że to jest element tej samej opresji, w której żyję jako osoba homoseksualna, jako gej. Myślę, że to są elementy tej samej układanki, te same wartości i ta sama sprawa, więc tak – ja się czuję feministką.³⁹

Ważnym kontekstem deklaracyjnych sprzeczności wydaje się doświadczenie opresji z powodu orientacji seksualnej. W wywodzie Głosów Przeciw Przemocy doświadczenie homofobii albo niewypowiedziana stereotypizacja zdaje się odsuwać od homoseksualnego feministki posądzenia o próbę

37 M. Wielgołaska, *Czy w ogóle może istnieć feministka?* – wywiad z Głosami Przeciw Przemocy, <https://feminoteka.pl/czy-w-ogole-moze-istniec-feminista-wywiad-z-glosami-przeciw-przemocy/> (dzień dostępu: 25.02.2022).

38 W tym miejscu przypomnieć należy internetową i medialną akcję z początku 2015 roku *Razem przeciw kulturze gwałtu* – protest polskich mężczyzn, którzy wzorem Turków, którzy wyszli na ulice w sukienkach lub spódnicach, w ten sposób solidaryzując się z kobietami, sprzeciwiali się kulturze gwałtu. Akcja protestacyjna związana była z gwałtem i morderstwem tureckiej studentki Özgecan Aslan. Za polską odsłonę akcji odpowiedzialny był Mateusz Kijowski. Paternalizm, mizoginię i homofobię wpisane w polską odsłonę tej akcji opisałem w *Dogmacie płci. Polska wojna z gender*, Gdańsk 2016, s. 127-134

39 M. Wielgołaska, dz. cyt.

22 przejścia czy paternalistycznego zawłaszczania działań kobiet. Postrzegani jako potencjalne ofiary, narażeni na przemoc, stają się niepodjezranymi, mniej podezranymi (?) sojusznikami i członkami ruchów kobiet. W tym miejscu istotna może okazać się refleksja nad postrzeganiem męskości feministycznych nieheteroseksualnych aktywistów⁴⁰.

Niespełna tydzień po publikacji streszczonej rozmowy, z przekonaniem dwóch pierwszych aktywistów polemizował także Michał Żakowski, wolontariusz Fundacji Feminoteka. W tekście zatytułowanym *Czy mogę być feministką?*⁴¹ bezpośrednio nawiązał do obiekcji dotyczących rycerskiego, paternalistycznego czy narcystycznego nastawienia potencjalnych feministów oraz do zarzutów związanych z brakiem wspólnoty doświadczeń między dyskryminowanymi kobietami oraz korzyściami z przywilejów mężczyznami. Zdaniem Żakowskiego wspólnotę doświadczeń zastąpić powinna krytyczna analiza własnej pozycji i własnego postępowania mężczyzn. To wymagać ma dojrzałości i stoi w sprzeczności z rycerską czy paternalistyczną postawą. Jak pisał:

[...] większą dojrzałość musi [...] wykazać osoba, która sama nie doświadcza tego, co dla kobiet jest codziennością. Nie musi z tego powodu otrzymywać oklasków – ale faktem jest, że droga do zrozumienia idei feministycznych musi iść u mężczyzny w parze z krytycznym podejściem do własnych, wyuczonych, zachowań i postaw. Dla przeciętnego mężczyzny droga do nazwania siebie feministką jest dłuższa, ale tym większą wartością powinno być przyjmowanie tego rodzaju postaw również przez przedstawicieli tej płci. [...] sam, utożsamiając się z feminizmem, nie epatuję tym pojęciem na każdym kroku. Staram się raczej traktować taką identyfikację jako zobowiązanie do pracy nad sobą i na rzecz otoczenia.

Dyskusja z perspektywą zawłaszczania ruchów feministycznych przez funkcjonujących w nich mężczyzn objęła argumentację wskazującą wspólną działalność Johna Stuarta Milla i Harriet Taylor. Wśród rodzimych przykładów autor, również alegacyjnie, wspominał o *Emancypantkach* Bolesława Prusa. Te przykłady udowodnić miały, że mężczyźni zawsze współdziałali z ruchami kobiet i nigdy nie doszło do zmiany genderowej struktury tych ruchów. Niestety krytyczny namysł nad tą argumentacją niweluje przykłady autora. Historia pokazuje bowiem, że o sprawstwo Harriet Taylor muszą upominać się historyczki i badaczki. Z kolei czterotomowa powieść Prusa jest satyrą wymierzoną w działania emancypantek, nie ich wsparciem czy apologią. Merytoryczne błędy argumentacji nie przysłaniają jednak przekonania autora, wedle którego „Mężczyźni mogą działać w ruchach feministycznych ramię w ramię z kobietami, [jednak m]uszą nauczyć się odrobiny pokory – stosując paternalistyczny ton, raczej wiele w tych środowiskach nie zdziałają”.

Wśród kolejnych apelów współczesnych feministów wymienić należy wpisy i artykuły publikowane na blogach osobistych. Ostatnia platforma wychodzi poza wskazaną wcześniej zależność. Zaprezentowane niżej głosy nie funkcjonują już w ramach inicjatyw czy publikacji feministycznych. To działania samodzielne. Poniżej przytoczę wpisy autorów bloga troperblog.pl oraz krolartur.com.

Pierwszy opublikowany w zakładce „Męskim okiem” nosi tytuł *Jestem feministką*⁴². Autor deklaruje w nim poparcie dla równego traktowania płci oraz sprzeciw wobec pleniącej się mizoginii i – jak twierdzi – przekuwaniu średniowiecznych politycznych doktryn w ustawy. W swoim wpisie odwołał się do działań politycznych, które odbierają kobietom możliwość samostanowienia na polu własnego ciała i zdrowia. W szczególności do prób zaostrzenia ustawy aborcyjnej. Język blogowego manifestu jest dosadny i wulgarny. Wyraża gniew autora, który ostrze krytyki wymierzył w rząd działający w kadencji zapoczątkowanej w 2014 roku. Ten osobisty wpis potraktować można jako reakcję na „seksizm i mizoginię w polskiej prawicy”, które doprowadziły do Czarnych protestów. An-

40 Por. B. Lis, *Gejowskie (nie)męskości: normy płciowe a strategie tożsamościowe gejów*, Gdańsk 2015.

41 M. Żakowski, *Czy mogę być feministką?*, <http://radiopoznan.fm/audycja/porozmawiajmy-o/porozmawiajmy-o-feminizmie-z-mezczyzna.html> (dzień dostępu: 25.02.2022).

42 [tekst nieoznaczony], *Jestem feministką*, <https://troperblog.pl/jestem-feminista/#comments> (dzień dostępu: 25.02.2022).

tyrządowy wymiar publikacji został wyrażony wprost. Zdaniem autora rewersem mizoginii powinna być empatia i dobra wola a przykładem do naśladowania stał się Wojciech Ponikowski, redaktor magazynu *Fathers*, który w rozmowie opublikowanej na stronach „G’rls Room” opowiadał o własnym ojcostwie. Deklarował, że jest ojcem feministą i przekonywał czytelników, by kobiety traktowali w taki sposób, jak chcieliby by inni mężczyźni traktowali ich córki⁴³. W manifestie opublikowanym na blogu *troperblog.pl* pojawia się również wątek lekceważenia, ignorancji, niezrozumienia i strachu jakie cechować mają mężczyzn obojętnych na feministyczne postulaty i działania. Polemika z powyższymi prowadzi do bezpośredniego zwrotu do czytelników:

*drodzy panowie trzeba wam wiedzieć, że feminizm nie jest po to by wam zagrażać, bo on wcale nie walczy z męskością. Wręcz przeciwnie, feminizm walczy o kobiecość, o równe traktowanie kobiet i mężczyzn i zaniechanie dyskryminacji ze względu na płeć. Jakąkolwiek.*⁴⁴

Deklarację zamyka przestroga. Zdaniem autora wszyscy powinni zaangażować się w walkę z dyskryminacją płciową, ponieważ obojętność doprowadzi do jej eskalacji i powszechnej utraty wolności, także wolności mężczyzn.

Forma drugiego⁴⁵ z wymienionych wpisów jest odmienna. Autor zaproponował czytelnikom wywód-wyznanie mężczyzny, który wcześniej nie dostrzegał nierówności i przywilejów związanych z kształtem kultury patriarchalnej, a płciowe różnice i przynależne im społeczne klasyfikacje wiązał z Darwinowską ewolucją. Dopiero po wielokrotnej lekturze wyników badań wskazujących na wagę fizycznych i psychicznych różnic indywidualnych, zauważył, że statystyczne dane szeregowane płciowo wspierają systemowe nierówności i dyskryminację.

Bezpośrednią motywacją do stworzenia tekstu pt. *Dlaczego jestem feministą?* stały się seksistowskie komentarze użytkowników portalu społecznościowego, na którym autor bloga umieszczał treści ukazujące nierówne traktowanie kobiet i mężczyzn. Dyskutując z nimi, postanowił przyjrzeć się mitom dotyczącym feminizmu, np. przekonaniu, że feministki nienawidzą mężczyzn, że przesadzają, że chcą ocenzurować seksualność oraz wzbudzić w mężczyznach poczucie winy, a także krytyce feministycznych postulatów opartej na biologicznym i deterministycznym ustalaniu norm społecznych dla kobiet i mężczyzn. Ponadto, autor przedstawił również historyczny zarys postulatów trzech fal feminizmu. Każdorazowo pytając czytelników, które postulaty popierają i czy w związku z tym są feministami pierwszej, drugiej czy trzeciej fali.

Po dekonstrukcji mitów na temat feminizmu oraz prezentacji historii emancypacyjnych ruchów kobiet autor zamieścił jeszcze piętnastopunktowy zbiór uzasadniający jego feminizm. Każdy z punktów rozpoczyna się deklaracyjnym zwrotem „Jestem feministą, bo...”. Poniżej zacytuję trzy pierwsze i dwa ostatnie punkty wykazu, które najlepiej oddają formę tej obszernej publikacji. Punkty środkowe rozwijają i uzupełniają argumentację ujętą w cytowanych poniżej:

1. Jestem feministą, bo jestem sceptykiem naukowym. Badania pokazują, że dyskryminacja i inne problemy poruszane przez feminizm są realne.
2. Jestem feministą, bo jestem racjonalistą. Marnotrawienie potencjału kobiet w imię archaicznych fantazji jest dla mnie absurdem.
3. Jestem feministą, bo lubię o sobie myśleć jako o przyzwoitym człowieku. Akceptacja dla dyskryminacji połowy ludzkości jest dla mnie przejawem zupełnego braku przyzwoitości. [...]
4. Jestem feministą, bo wiedząc to, co wiem, nie potrafiłbym sobie spojrzeć w oczy w lustrze, gdybym feministą nie był.

43 Por. M. Krystman, *Wojtek Ponikowski: jestem ojcem feministą*, <http://www.girlsroom.pl/zycie/7262-wojtek-ponikowski-jestem-ojcem-feminista> (dzień dostępu: 25.02.2022).

44 [tekst nieoznaczony], *Jestem feministą*, dz. cyt.

45 [tekst nieoznaczony], *Dlaczego jestem feministą?*, <https://blog.krolartur.com/dlaczego-jestem-feminista/> (dzień dostępu: 25.02.2022).

5. *Jestem feministą, bo wciąż trzeba jeszcze ludziom tłumaczyć, dlaczego jestem feministą. Bo wciąż nie jest to tak oczywiste, jak „staram się być przyzwoitym człowiekiem.”⁴⁶*

Poza wskazanymi, w latach 2009-2015, w blogosferze funkcjonował również Blog Feministy prowadzony przez Pawła Długosza, członka wspierającego poznańskie Stowarzyszenie Kobiet Konsoła. Autorskie wpisy popierające i propagujące feministyczne postulaty nie ukazywały się regularnie. Niestety po groźbach od ideowych przeciwników⁴⁷ autor postanowił zawiesić bloga. Dostępne na nim treści zniknęły z sieci. Dziś można jedynie odsłuchać rozmowę, którą w 2011 roku na antenie Radia Merkury przeprowadziła z autorem bloga Ilona Szwajcar⁴⁸. Najważniejszym wątkiem audycji była kwestia parytetów i ustawy kwotowej, której wprowadzenie pod obrady sejmku aktywnie wspierał autor Bloga Feministy.

Narzędzia sojuszników

Poniższy zbiór na pierwszy rzut oka wydaje się zestawieniem działań ulotnych. Inicjatyw, które nie powodują rewolucyjnych zmian. Pamiętajmy, że nie istnieją narzędzia idealne, omnipotentne. Podobnie jak my – sojusznicy i sojuszniczki – tacy nie jesteśmy. Mamy ograniczone siły, możliwości i chęci. Korzystając z poniższych, nie wpadajmy w pułapki przedstawione np. przez Davida Kahane. Pamiętajmy również o tym, że te „małe” działania doprowadziły do wielu ogromnych historycznych zmian, np. do możliwości edukacji, pracy i obywatelstwa Polek.

NARZĘDZIA (MOŻNA JE UZUPEŁNIAĆ):

- wygłaszanie i publikowanie manifestów wsparcia
  - blogi uświadamiające
  - listy poparcia dla inicjatyw czy idei
  - protesty; obecność na protestach
- noszenie emblematów, przypinek symbolizujących wsparcie
- lobbing w instytucjach (pokazywanie mniejszościowych punktów widzenia)
  - tworzenie transparentów
- wykłady; wplatanie równościowych i antydyskryminacyjnych punktów widzenia w różne opowieści; przybliżanie historycznych postaci walczących z dyskryminacją (np. wyników badań historycznych i studiów o męskościach)
- dyskusje, spotkania (uczestnictwo, organizacja)
- przepisywanie kanonicznych historii/narracji z punktu widzenia niestereotypowych bohaterek i bohaterów

46 Tamże.

47 Informacje uzyskane w prywatnej korespondencji z autorem bloga.

48 Por. [tekst nieoznaczony], Porozmawiajmy o... feminizmie z mężczyzną. Ilona Szwajcar rozmawia z Pawłem Długoszem, *Feministą*, <http://radiopoznan.fm/audycja/porozmawiajmy-o/porozmawiajmy-o-feminizmie-z-meczczyzna.html>, (dzień dostępu: 25.02.2022).

Inicjatywy i organizacje podejmujące kwestie stereotypowego postrzegania męskości i kobiecości

1. AHIGE. Asociación de Hombres por la Igualdad de Género, Hiszpania

Asociación de Hombres por la Igualdad de Género (Stowarzyszenie mężczyzn dla równouprawnienia) to inicjatywa skierowana do mężczyzn i chłopców. Miała swoje początki w 2001 roku jako nieformalna grupa mężczyzn spotykająca się w hiszpańskim mieście Malaga. Grupa postanowiła, że nie chce ograniczać swojej działalności do zamkniętego grona uczestników i rozwinęła działalność edukacyjną, projektową oraz pomaga w tworzeniu sieci grup dla mężczyzn zdecydowanych praktykować „egalitarną męskość”.

Inicjatywa postuluje dążenie do zmiany na trzech poziomach:

- osobistym – zmiana indywidualna poprzez uczestnictwo w grupach dla mężczyzn,
- profesjonalnym – aktywne działania i interwencje skierowane do mężczyzn i chłopców,
- społecznym – rozwijanie nowych wzorców męskości użytecznych dla młodych pokoleń.

Działania stowarzyszenia:

- **Spotkania równościowe** – „bezpieczna przestrzeń komunikacji między kobietami i mężczyznami związanymi z ruchem prorównościowym i feministycznym, sprzyjająca wymianie myśli, uczuć, opinii i doświadczeń”.
- **Kręgi mężczyzn przeciwko przemocy maczystowskiej** – publiczne akcje organizowane w wielu miastach w Hiszpanii polegające na symbolicznym spotkaniu w otwartej przestrzeni miasta. Mężczyźni ustawiają się w kręgu wokół białej wstęgi – symbolu zwalczania przemocy wobec kobiet – i odczytywany jest manifest.
- **Grupy dla mężczyzn** – w których mężczyźni mogą rozmawiać i dzielić się refleksjami na temat męskości i swojej roli w ruchu feministycznym. W grupach powstających w całej Hiszpanii uczestnicy „znajdują niezbędne punkty odniesienia, których brakuje nam na zewnątrz.”
- **Wystąpienia na wydarzeniach publicznych.**
- **Udział w kilkunastu projektach** skierowanych do chłopców, mężczyzn oraz kobiet, m.in.:
  - **Boys* Culture of Care** – środowisko wsparcia dla dzieci, młodzieży i mężczyzn będących ofiarami (lub potencjalnymi ofiarami) przemocy seksualnej.

- **SAAMA** – usługa opieki i wsparcia w walce z męskim szowinizmem.
- **Red Jovenes** – krajowa sieć młodych ludzi działających na rzecz równości płci i zapobiegania przemocy ze względu na płeć.
- **Program Gandhi** – opieka społeczna i psychologiczna dla mężczyzn.
- **Revista Hombres Iguualitarios** – czasopismo cyfrowe „Mężczyźni dla równości” poświęcone równouprawnieniu.

Stowarzyszenie opracowało „dekalog”⁴⁹, wg. którego równościowy mężczyzna „Jest człowiekiem, który ma projekt zmiany osobistej i wprowadza go w życie. (...) Jego celem jest zbudowanie równościowego społeczeństwa, bez ograniczeń wynikających z ról płciowych i zdaje sobie sprawę, że aby tego dokonać najpierw musi zmienić samego siebie.”

2. Beyond Equality, Wielka Brytania

Organizacja Beyond Equality („Więcej niż równość”) rozpoczęła swoją działalność jako projekt szkolny i uniwersytecki, w którym wykorzystano interaktywne rozmowy z młodymi mężczyznami i chłopcami, aby dać im szansę na zastanowienie się nad tym, kim chcieliby być i na odkrycie, jak mogliby pomóc w tworzeniu bezpieczniejszych i sprawiedliwszych społeczności.

Misją organizacji jest angażowanie mężczyzn i chłopców, pomyślenie na nowo męskości, wprowadzenie równości płci i zapobieganie przemocy ze względu na płeć. Beyond Equality oferuje szkolenia i warsztaty w czterech programach skupiających się na określonych odbiorcach:

- **Firmy i organizacje** – szkolenia nastawione na tworzenie „inkluzywnej, satysfakcjonującej i zdrowszej kultury miejsca pracy”. W ofercie są:
  - **seminaria i warsztaty** wprowadzające w tematykę,
  - **szkolenia dla zespołów** pracowniczych,
  - **program dla menadżerów** i liderów oraz wypracowywanie nowego modelu inkluzywnej kultury w miejscu pracy.
- **Szkoły** – zajęcia dla szkół polegają na tworzeniu „otwartego, przyjaznego i interaktywnego środowiska, w którym uczniowie mogą zadawać pytania, mają okazję do refleksji oraz poznają poglądy i postawy swoich rówieśników”. W ofercie znajdują się:
  - **zajęcia online** dla młodych mężczyzn i chłopców, aby odkryli, kim mogą być poza stereotypami, jak mogą budować zdrowsze relacje i jak mogą przyczynić się do równości płci,
  - **warsztaty**, podczas których młodzi mężczyźni i chłopcy mogą się otworzyć, porozmawiać na drażliwe tematy i uczyć się na podstawie doświadczeń innych,
  - **program dla nauczycieli**, w którym przechodzą przez serię zajęć, które pomagają im lepiej zrozumieć i zwalczać związaną z płcią presję, jakiej poddawani są chłopcy w szkole.

- **Sport zawodowy** – praca z młodymi mężczyznami, przygotowująca ich do stawienia czoła presji społecznej i psychicznej, która wiąże się z uprawianiem sportu zawodowego oraz dająca im narzędzia, dzięki którym będą mogli wywierać pozytywny wpływ na swoje społeczności. Oferowane programy:
  - **„Charakter i kultura”** – koncentruje się na umożliwieniu młodym ludziom dzielenie się swoimi doświadczeniami i odkrywania, kim są w społeczeństwie pełnym presji i oczekiwań.
  - **„Dobre samopoczucie psychiczne”** – przyjmuje całościowe podejście do dobrostanu zawodników, starając się zastąpić negatywną retorykę kulturą i wartościami wspierającymi zdrowie psychiczne.
  - **„Umiejętności życiowe i rozwój”** – daje młodym sportowcom szansę dostrzeżenia roli społecznej i wpływu, jaki mają na osoby ze swojego otoczenia. „Zwracamy szczególną uwagę na postawy normalizujące seksizm, przemoc seksualną i dyskryminację oraz pomagamy [młodym ludziom] dostrzec ich rolę w zapobieganiu tym zjawiskom.”
- **Uniwersytety** – tworzenie przestrzeni dla rozmów, których potrzebują społeczności uczniowskie. Oferowane programy:
- **Warsztaty u podstaw** – przeznaczone dla drużyn sportowych, stowarzyszeń uczniowskich, klubów społecznych, związków studenckich, liderów studenckich i akademików tworzą otwarte i bezpieczne przestrzenie, w których mogą oni podejmować trudne tematy.
  - **Inkluzywne przywództwo**, przeznaczony dla studentów zajmujących stanowiska kierownicze w zespołach, klubach, stowarzyszeniach lub w akademikach.
  - **Nauczanie inkluzywne**, warsztaty i programy dla pracowników, których celem jest przygotowanie nauczycieli i personelu pomocniczego do wywierania pozytywnego wpływu na doświadczenia uczniów i kulturę kampusu.

Organizacja publikuje też materiały online i stwarza możliwość zaangażowania wolontariuszom. Jest częścią sieci MenEngage Alliance.

3. Grupa Performatywna Chłopaki, Polska

28 Grupa Performatywna Chłopaki to inicjatywa, która powstała pod koniec 2019 roku z zamysłem zebrania grupy mężczyzn i otwartej rozmowy na temat współczesnej męskości i doświadczeń bycia mężczyzną w Polsce. Rezultatem rozmów miał być publiczny performans. Z czasem spotkania grupy przerodziły się w męski krąg i swoistą grupę wsparcia, a spektakl, zrealizowany przy Stowarzyszeniu Pedagogów Teatru, po raz pierwszy pokazany online jesienią 2020 roku, przyciągnął setki zainteresowanych osób i zebrał pozytywne recenzje. Tak grupa pisze o sobie:

„Jesteśmy grupą mężczyzn, którym było niewygodnie w sztywnym gorsecie społeczno-kulturowych ról i stereotypów związanych z męskością. Eksplorujemy więc wspólnie ideę czułej męskości. (...) im bardziej umacnialiśmy się w naszym poczuciu męskości, tym bardziej dostrzegaliśmy, jak wielka wokół nas jest potrzeba, by wytwarzać nowe wzorce męskości. Męskości inkluzywnej, feministycznej, uważnej. Męskości wyrażanej przez facetów hetero, homo, trans, cis i inne osoby z doświadczeniem funkcjonowania jako mężczyzna. Męskości otwartej na przeżywanie i wyrażanie emocji, także tych trudnych jak lęk czy smutek. Męskości w kontakcie z ciałem, męskości potrzebującej dotyku, męskości bez lęku przed innymi mężczyznami. Czułej męskości.”

Duże zainteresowanie poruszaną tematyką spowodowało, że od tamtego czasu działalność grupy się rozwinęła i obecnie są to aktywności takie jak:

- **Spektakl Chcieliśmy porozmawiać o męskości, a zostaliśmy przyjaciółmi**⁵⁰ zobaczyło co najmniej 1 500 osób online i wciąż budzi zainteresowanie. W spektaklu performerzy z GPCh grają samych siebie a poszczególne sceny są oparte na ich własnych doświadczeniach. Po każdym spektaklu odbywa się spotkanie z widzkami i widzami.
- **Męskie kręgi** – w toku prac nad spektaklem w Grupie Performatywnej Chłopaki zawiązał się męski krąg, którego cotygodniowe spotkania są praktyką wspierania i nauk dla wszystkich uczestników. Na fali tych doświadczeń GPCh zaczęła organizować kręgi otwarte dla innych mężczyzn oraz kręgi mieszane. Grupa zapraszana jest też do prowadzenia kręgów wyjazdowych w innych miastach, np. w Olsztynie, Łodzi, Krakowie, Katowicach i Toruniu.
- **Chłopaki chłopakom** – grupa dostała się do finału czwartej edycji projektu WzmocniOne⁵¹, nastawionego na wzmacnianie kobiet. W jego ramach realizowany był pilotaż spotkań dla chłopców w ośrodku wychowawczym.
- **Podcast Czuła Męskość**⁵² – co tydzień okazuje się tematyczny odcinek, w którym uczestnicy starają się szczerze i otwarcie rozmawiać o swoich doświadczeniach i uczuciach w związku z zadaniem tematem. Poruszane tematy to na przykład lęk, samotność, stosunek do przyrody, higiena osobista czy relacje z rodziną.
- **Media społecznościowe** – grupa prowadzi konta na [Instagramie](#) oraz [Facebooku](#), gdzie stara się podważać stereotypowe normy dotyczące męskości. Lekka i przystępna forma ułatwia docieranie z treścią do szerokiej publiczności. Powstała również grupa Facebookowa, na której mężczyźni mogą dzielić się swoimi problemami i szukać wsparcia u innych mężczyzn.

Grupa podsumowuje: „Postanowiliśmy (...) zmieniać rzeczywistość, nieść dobrą nowinę światu. Przede wszystkim pokazywać innym facetom, że można męskość przeżywać inaczej, niż wymaga tego od nas kultura. Że każdy z nas może przeżywać swoją męskość indywidualnie i unikatowo”.

50 <https://www.youtube.com/watch?v=2DdX2snnT8Q>

51 <https://www.ashoka.org/pl-pl/story/poznaj-10-finalistek-programu-wzmocnione>

52 <https://open.spotify.com/show/7pIfDes00WRgDjEChVA8w>

Projekt edukacyjny skierowany przede wszystkim do mężczyzn zaangażowanych w „wyeliminowanie przemocy ze względu na płeć, promowanie wartości egalitarnych i tworzenie sieci wsparcia” oraz tych, którzy „chcą się szkolić i angażować w promowanie równości płci i równouprawnienia, ze szczególnym uwzględnieniem męskości”.

Pomysł na Ilusion Viril („iluzja męskości”) powstał w 2018 roku z inicjatywy psychologa Pedro Uribe na bazie dyskusji ze studentami i studentkami uniwersytetu o roli mężczyzn w feminizmie. Celem projektu jest „podnoszenie świadomości na temat zapobiegania przemocy ze względu na płeć oraz szkodliwych skutków toksycznej męskości w społeczeństwie”.

Ilusion Viril uwidacznia alternatywne dyskursy na temat męskości poprzez działania edukacyjne za pośrednictwem sieci społecznościowych oraz poprzez wykłady, warsztaty i kursy. Podstawowe działania organizacji to:

- **Szkolenie i doradztwo** dla edukatorów i specjalistek pracujących w szkołach podstawowych, średnich, technicznych i na uczelniach.
- **Szkolenia dla korporacji**, w tym uwrażliwianie zespołów na kwestie płci i męskości oraz opracowywanie zasobów służących zarządzaniu różnorodnością i zapobieganiu dyskryminacji ze względu na płeć. Podejmowane tematy to: męskości i sprawiedliwość płci w ujęciu korporacyjnym; różnorodność, płeć i włączenie społeczne w świecie korporacji; zapobieganie molestowaniu i seksizmowi: mikro-przemoc w miejscu pracy.
- **Opieka psychologiczna** z uwzględnieniem problematyki płci.
- **Organizowanie wykładów i warsztatów** dla szerokiej publiczności mających na celu refleksję nad rolą mężczyzn w społeczeństwie ery feminizmu i zmian społecznych. A także obecność w księgarniach, na targach przedsiębiorczości i na uczelniach wyższych. Praca z kolektywami feministycznymi i studenckimi.
- **Tworzenie treści edukacyjnych** w mediach społecznościowych, uwidaczniających skutki toksycznej męskości. Materiały dotarły do Chile, Argentyny, Hiszpanii, Meksyku i Stanów Zjednoczonych.
- **Organizowanie grup wsparcia dla mężczyzn**, którzy chcą „weryfikować swoje seksistowskie praktyki w bezpiecznej przestrzeni”.
- **Podcast** – grupa nagrała pierwszy z serii podcastów o męskości pt. [Lente Rosa](#).

„Iluzja męskości jest więzieniem tożsamości, które szkodzi mężczyznom i całemu ich środowisku. Ten projekt jest zaproszeniem dla każdego mężczyzny, aby odkrył w sobie to, co naprawdę określa jego tożsamość i aby stał się rewolucją, której pragnie dla naszej planety. Żeby stał się mężczyzną, jakim chce być, wolnym od stereotypowych ograniczeń”.

5. MÄN, Szwecja

MÄN jest feministyczną organizacją społeczną założoną w 1993 roku jako platforma dla mężczyzn do podejmowania działań przeciwko przemocy mężczyzn wobec kobiet. Pracuje „w oparciu o podejście transformujące płęć, aby promować równość płci, redukować przemoc oraz kwestionować i redefiniować normy męskości. Podstawową strategią jest angażowanie mężczyzn i chłopców w kwestionowanie destrukcyjnej męskości w celu położenia kresu przemocy mężczyzn wobec kobiet i dzieci”. MÄN jest organizacją non-profit zrzeszającą ponad 2 000 indywidualnych członków.

Obszary działania MÄN to:

- **Zapobieganie przemocy** – MÄN prowadzi programy przeciwdziałania przemocy wspólnie z dziećmi i młodzieżą. Spotkania z młodymi ludźmi odbywają się w szkołach, w Internecie i podczas zajęć w czasie wolnym. Mają na celu szerzenie świadomości i wiedzy na temat przemocy, wspieranie samodzielnego i krytycznego myślenia, a także otwieranie przestrzeni dla dialogu i sprzyjanie refleksyjnym dyskusjom. „Mentors in Violence Prevention” (MVP) to program szkoleniowy dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych, którego celem jest zapobieganie mobbingowi, przemocy i molestowaniu. Program inspirowa młodych ludzi, by odważyli się podjąć działania przeciwko przemocy i nękanii w życiu codziennym oraz by otwarcie występowali przeciwko seksizmowi, rasizmowi i homofobii.
- **Podważanie norm** – Machofabriken (Fabryka Macho) to materiał audiowizualny dla nauczycieli, liderów młodzieżowych i innych osób pracujących z młodzieżą. Przeznaczony jest dla chłopców i młodych mężczyzn w wieku 13-25 lat. Machofabriken krytycznie przygląda się normom społecznym dotyczącym męskości, płci i seksualności. Poprzez krótkie filmy wideo, interaktywne ćwiczenia i dyskusje uczestnicy mają okazję zastanowić się nad takimi tematami, jak przyjaźń i związki, molestowanie seksualne, zgoda, przemoc i bezbronność młodych ludzi w sieci. Zestaw narzędzi pozwala młodym ludziom na kwestionowanie ograniczających i destrukcyjnych norm.
- **Promowanie równego rodzicielstwa** – MÄN tworzy grupy dla ojców i materiały dla nowych i przyszłych ojców, a także programy szkoleniowe dla personelu pielęgniarskiego i innych osób pracujących z rodzicami. Wywiera też nacisk na polityków, by inwestowali więcej środków w inicjatywy promujące rodzicielstwo oparte na równości płci.
- **Wspieranie młodych mężczyzn** – W 2009 roku została uruchomiona funkcja czatu na stronie killar.se, ponieważ istniejące formy wsparcia dla młodych ludzi nie docierały do młodych mężczyzn. Chłopcy i młodzi mężczyźni w wieku 10-20 lat mogą korzystać z czatu całkowicie anonimowo. Najczęściej zadawane pytania dotyczą: ciała, seksualności, tożsamości płciowej, przemocy, pornografii i związków. Czat prowadzony jest przez wolontariuszy, którzy zostali przeszkoleni przez MÄN w zakresie norm i zasad interakcji z młodymi mężczyznami. Każdego roku rozmawiają z 6-9 tys. osób szukających wsparcia.

- **Łączenie kwestii płci i środowiska** – MÄN brała udział w szkoleniu organizacji ekologicznych na temat płci, władzy i męskości. Zaproszono również organizacje ekologiczne do szkolenia działaczy na rzecz równości płci, co stworzyło nowe możliwości dotarcia do mężczyzn i zaangażowania ich w prace opiekuńcze i przeciwdziałanie przemocy.

Organizacja również aktywnie uczestniczy w tworzeniu międzynarodowych sojuszy i jest m.in. częścią sieci MenEngage Alliance, European Network for the Work with Perpetrators of Domestic Violence⁵³, Eastern Partnership Network⁵⁴

6. Maschile Plurale, Włochy

Stowarzyszenie Maschile Plurale („Męskość pluralistyczna”) zostało założone w Rzymie w maju 2007 r. i „reprezentuje ono grupę mężczyzn w różnym wieku, o różnej historii, pochodzeniu politycznym i kulturowym oraz orientacji seksualnej, zakorzenionych w szerszej, istniejącej wcześniej sieci lokalnych grup męskich.

Członkowie Stowarzyszenia od lat angażują się w refleksje i praktyki mające na celu ponowne zdefiniowanie męskiej tożsamości, pluralistycznej i krytycznej wobec modelu patriarchalnego, także w pozytywnym związku z ruchem feministycznym.

Idea Stowarzyszenia zrodziła się po opublikowaniu we wrześniu 2006 r. ogólnokrajowego apelu przeciwko przemocy wobec kobiet, (...) który w ciągu kilku miesięcy został podpisany przez tysięcy innych mężczyzn z całych Włoch.”

Cele stowarzyszenia to:

- Promowanie indywidualnej i zbiorowej refleksji wśród mężczyzn w każdym wieku i stanie, poczynając od uznania własnej stronniczości i docenienia różnic, w kierunku zmiany cywilizacyjnej w stosunkach między płciami;
- Zobowiązanie publiczne i osobiste do eliminowania wszelkich form przemocy ze względu na płeć, zarówno fizycznej, jak i psychicznej;
- Ułatwienie zmiany konkretnych zachowań każdej jednostki, z jej różnymi podmiotowościami w relacjach międzyludzkich, w rodzinie, w świecie pracy, w szkole i na uniwersytecie, w wspólnotach religijnych, w kręgach politycznych i informacyjnych, a także na różnych poziomach socjalizacji.

Działania, w które było zaangażowane stowarzyszenie to:

- **Tworzenie dokumentów** na temat męskości i relacji między mężczyznami i kobietami, przeznaczonych do dyskusji za pośrednictwem strony internetowej, biuletynu oraz na Facebooku i Twitterze;
- **Spotkania i imprezy publiczne** podnoszące świadomość i promujące kulturę w regionie;
- **Szkolenia** dla szkół, uniwersytetów, pracowników socjalnych i służby zdrowia oraz organów ścigania;
- **Współpraca z ośrodkami przeciwdziałania przemocy**, także w ramach sieci zapobiegania i zwalczania przemocy mężczyzn wobec kobiet;
- **Badania** nad ścieżkami postępowania dla mężczyzn będących sprawcami przemocy.

53 <https://www.work-with-perpetrators.eu>

54 <https://www.forumciv.org/int/eap>

- 32 Maschile Plurale jest zaangażowane w tworzenie sieci współpracy i grup dla mężczyzn. Jest aktywnie obecna w Piemontcie, Ligurii, Lombardii, Wenecji Euganejskiej, Emilii-Romanii, Toskanii, Lacjum, Kampanii, Apulii i na Sycylii.

7. Masculinidades Beta, Hiszpania

Masculinidades Beta („Męskości beta”) to „stowarzyszenie non-profit założone w 2018 roku, z siedzibą w Madrycie, o zasięgu ogólnokrajowym, zrzeszające mężczyzn i kobiety, którzy za imperatyw przyjmują konieczność rozwiązania problemów związanych z (...) dominujących wartości tradycyjnej męskości.”

„W Masculinidades Beta wierzymy, że istnieją powody związane ze sprawiedliwością społeczną, prawami człowieka i trwałością życia, aby promować indywidualną i zbiorową zmianę mężczyzn w kierunku egalitarnych, zdrowych i dobrych relacji. Chcemy przyczynić się do tej transformacji.”

Stowarzyszenie oferuje usługi dla:

- Sektora publicznego – współpraca z radami miejskimi, stowarzyszeniami gmin, uniwersytetami i wszelkiego rodzaju instytucjami publicznymi. Działania uświadamiające i szkoleniowe skierowane zarówno do obywateli, jak i pracowników administracji publicznej lub urzędników.
- Sektora prywatnego – współpraca z firmami i organizacjami biznesowymi oraz związkowymi, w celu przekształcania stosunków pracy w kierunku równości i niedyskryminacji. Prowadzone są sesje uświadamiające, szkolenia i kursy specjalistyczne dostosowane do potrzeb organizacji.
- Trzeciego sektora – warsztaty, sesje uświadamiające, szkolenia i kursy specjalistyczne dostosowane do potrzeb organizacji pozarządowych.

Wybór projektów, w których brało udział stowarzyszenie:

- **Clonar a un Hombre** (Klonowanie mężczyzny) to 40-minutowy film dokumentalny o charakterze edukacyjnym, uświadamiający jak konstruowana jest płeć męska, który zachęca mężczyzn do zastanowienia się nad swoją tożsamością, przyzwyczajeniami i postawami.
- **Nueva sexualidad masculina** („Nowa męska seksualność”) kurs koncentrujący się na męskości, stereotypach, rolach i relacjach władzy otaczających seksualność mężczyzn, a także na przywilejach, kosztach i ryzyku z tym związanym. Celem kursu jest stworzenie przestrzeni dla wiedzy i refleksji, która przyczyni się do transformacji seksualności mężczyzn w kierunku bardziej przyjemnych, opiekuńczych, satysfakcjonujących i egalitarnych relacji.
- **Feministyczna Agenda na rzecz Mężczyzn i Męskości** – seria spotkań z udziałem ekspertek i aktywistek z różnych środowisk feministycznych zainteresowanych egalitarną przemianą mężczyzn i męskości. Spotkania te mają służyć refleksji nad strategiami pracy z mężczyznami i męskociami w celu osiągnięcia równości płci i sprawiedliwości. Celem jest raczej zastanowienie się nad metodologią, niż stworzenie zamkniętej listy propozycji.

Masculinidades Beta jest częścią globalnego sojuszu MenEngage Alliance

The Men's Story Project (MSP) został założony w 2008 roku w San Francisco. To projekt opierający się na społecznościowym *storytellingu* i nawiązywaniu dialogu, który bada społeczne idee dotyczące męskości. Wykorzystuje sztukę jako medium do wzmacniania społeczności i przeprowadzenia zmiany społecznej. Działalność MSP jest osadzona w feminizmie, antyrasizmie, interseksyjności. The Men's Story Project angażuje chłopców i mężczyzn z całego świata do działań na rzecz zdrowej męskości i sprawiedliwego traktowania płci.

Swoją misję kolektyw realizuje przez tworzenie **serii wydarzeń**.

Osoby z kolektywu pracują z lokalnymi grupami pomagając im w tworzeniu **spektakli** prezentowanych przed publicznością. Grupy zainteresowane współpracą mogą wysłać zgłoszenie, a MSP oferuje im materiały, szkolenie przed (w formie cyklu cotygodniowych warsztatów edukacyjno-kreatywnych), coaching w trakcie, a także sieciowanie z innymi grupami. W każdej realizacji zróżnicowana grupa około 15 mężczyzn i osób identyfikujących się z męskością, dzieli się z publicznością osobistymi historiami. Poruszane tematy to m.in. seksualność, tożsamość płciowa, przyjaźń, związki romantyczne i rodzinne, rytuały przejścia, HIV/AIDS, sprawstwo i uzdrowienie z przemocy, zdrowie psychiczne i fizyczne, równość płci, podróże w poszukiwaniu osobistych zmian, kwestie rasowe i inne aspekty tożsamości. Wszystko to tworzone jest z naciskiem na eksplorowanie i kwestionowanie społecznych idei dotyczących męskości. W produkcjach stosowane są różnorodne formy przekazu: poezja, proza, muzyka czy taniec. Po prezentacji następuje dyskusja publiczności z twórcami. Spektakle są nagrywane by mogły posłużyć jako narzędzia edukacyjne. Dotychczas zrealizowano 32 produkcje (USA, Kanada, Chile, Palestyna).

Kolektyw oferuje również **wykłady i prelekcje** o tematyce dostosowanej do zainteresowań danej grupy, np. *Mężczyźni w erze #MeToo, Jak mężczyźni mogą podejmować działania na rzecz zapobiegania przemocy ze względu na płeć? czy Jak pojęcia męskości odnoszą się do różnych kwestii związanych ze zdrowiem i sprawiedliwością dla osób wszystkich płci?*

Kolektyw zrealizował dwa **filmy dokumentalne**: *The Men's Story Project: Building Strength, Creating Peace* (USA), przedstawiający debiutancki pokaz spektaklu. Biorą w nim udział mężczyźni* pełniący funkcje polityczne, publiczne, artyści, pisarze, sportowcy oraz *The Men's Story Project: Out Loud!* (Chile) przedstawia różnych Chilijczyków — celebrytów, liderów społeczności i osób po raz pierwszy dzielących się szczerymi, osobistymi historiami z publicznością.

*działania kolektywu są kierowane do mężczyzn, chłopców i osób identyfikujących się jako mężczyźni

9. Miessakit, Finlandia

Stowarzyszenie Miessakit jest organizacją pozarządową powołaną w celu wspierania umysłowego, psychologicznego i społecznego rozwoju mężczyzn. Organizacja uzupełnia istniejącą pomoc dla osób w kryzysie o usługi dostępne dla mężczyzn i promuje życie rodzinne bez przemocy. Miessakit działa jako łącznik na poziomie krajowym dla grup mężczyzn o podobnych celach i utrzymuje międzynarodowe kontakty w swojej dziedzinie.

34 Stowarzyszenie działa w następujących obszarach:

- **Grupy męskie** – celem działań grup męskich (*miesryhmätoiminta*) jest zebranie mężczyzn na obszarze całego kraju w małe grupy, w których będą mogli dyskutować na tematy związane z byciem mężczyzną i używać siebie nawzajem jako lustra, aby znaleźć materiał do rozwoju osobistego. W grupach tych fiński mężczyzna, tradycyjnie ukrywający swoje problemy, może znaleźć odwagę, pewność siebie i akceptację jako mężczyzna ze wszystkimi swoimi problemami i niepewnościami.
- **Wsparcie w rezygnacji z przemocy** – *Lyömätön Linja* to usługa mająca na celu pomoc mężczyznom, którzy stosowali przemoc fizyczną lub psychiczną wobec swoich partnerek. W pracy indywidualnej celem jest pomoc klientowi w zaprzestaniu stosowania przemocy.
- **Wsparcie ojców** – celem *Isyyden Tueksi* – działań wspierających ojców jest tworzenie i prowadzenie szkoleń i struktur wspierających ojcostwo. Działania szkoleniowe dla ojców odpowiadają na zapotrzebowanie wynikające ze zwiększonych możliwości udziału mężczyzn w porodzie oraz z faktu, że współczesne szkolenia rodzinne muszą uwzględniać szczególnie cechy ojca jako ważnej części rodziny.
- **Wsparcie w kryzysie rozwodowym** – *Erosta Elossa* to ogólnokrajowy serwis, który wspiera mężczyzn w problemach związanych z rozwodem. Pomaga mężczyznom udzielając im wsparcia w formie indywidualnych rozmów, poradnictwa i wzajemnego wsparcia w różnych kwestiach pojawiających się, gdy związek jest zagrożony zakończeniem, podczas samego procesu rozwodowego oraz w okresie po rozwodzie. Jednym z zasadniczych celów jest zapewnienie trwania relacji między ojcem a dzieckiem po rozwodzie.
- **Wsparcie dla mężczyzn imigrantów** – celem projektu *Vieraasta Veljeksi* jest wzmocnienie integracji imigrantów poprzez tworzenie nowych form komunikacji i współpracy pomiędzy mężczyznami-imigrantami a rodowitymi Finami, a także integracja z ludnością miejscową. Dwukierunkowa integracja jest realizowana w praktyce za pomocą działań osób wspierających, grup edukacyjnych, zajęć rekreacyjnych i pracy rzeczniczej.
- **Badania i szkolenia** – *Miestyön Osaamiskeskus* to centrum kompetencyjne ds. pracy z mężczyznami to wyspecjalizowana jednostka rozwojowo-szkoleniowa prowadząca badania w dziedzinie pracy z mężczyznami oraz egzekwująca kompetencje różnych podmiotów w tej dziedzinie. Podstawą działania są badania nad pracą z mężczyznami i jej specyfiką oraz przekazywanie zdobytej wiedzy poprzez szkolenia, seminaria i wykłady. Celem centrum kompetencji jest wzmocnienie kwalifikacji sektorów społecznego, opieki zdrowotnej, edukacji i wychowania w zakresie pracy z mężczyznami.

Miessakit posiada ogólnokrajową sieć wolontariuszy, którzy są lokalnymi pośrednikami w przekazywaniu informacji o organizacji i jej działalności, a także publikuje raporty z zakresu swojej działalności.

10. Plural, Katalonia

Plural to placówka miejska skierowana do mężczyzn, której celem jest „promowanie bardziej otwartych, pełnych szacunku i zdrowych wzorców relacji”. Placówka jest zarządzana przez urząd miasta i reklamuje się jako „przestrzeń stworzona po to, by wspierać Cię w rozwiązywaniu wątpliwości, które mogą pojawić się w każdym momencie Twojego życia”.

Oferta ośrodka Plural zawiera m.in.:

- opiekę psychologiczną dla osób indywidualnych i grup,
- porady prawne i techniczne,
- zajęcia na temat egalitarnej męskości,
- sesje szkoleniowe na temat męskości i płci,
- materiały i narzędzia do wykorzystania przez laików i profesjonalistów.

Plural prowadzi też szereg programów skierowanych do różnych grup:

- **Ośrodek Wsparcia Mężczyzn** (SAH⁵⁵) jest przeznaczony dla mężczyzn powyżej 21 roku życia, którzy mieszkają, pracują lub studiują w Barcelonie. Uczestnictwo wymaga gotowości mężczyzn do zmiany i poprawy swoich relacji osobistych oraz dążenia do niestosowania jakiegokolwiek przemocy. Program dotyczy:
  - Rozpoznawania i identyfikowania zachowań i postaw agresywnych;
  - Przyjmowania odpowiedzialności za akty przemocy i ich konsekwencje;
  - Zrozumienia, dlaczego osoby stosują przemoc;
  - Zapoznania się z procesem przemocy ze względu na płęć;
  - Poszukiwania rozwiązań problemów w związkach bez użycia przemocy.
 Pracownicy SAH wspierają uczestników programu i pomagają im w ustaleniu planu leczenia, oferując im indywidualną opiekę psychologiczną, terapię grupową oraz porady prawne. W ramach programu dla mężczyzn pracuje się także z rodzicami, którzy widzą, że stosowanie przez nich przemocy odbiło się na ich dzieciach.
- **Program opieki nad młodzieżą** (SAH Joves) jest przeznaczony dla nastolatków i młodych mężczyzn w wieku od 12 do 21 lat, którzy mieszkają, pracują lub uczą się w Barcelonie. SAH Joves zajmuje się nastolatkami i młodymi mężczyznami zaczynającymi przejawiać agresywne zachowania i stosującymi przemoc ze względu na płęć w relacjach ze swoimi partnerami/partnerkami, w rodzinie lub w kontekście społecznym. Na przykład stosują zastraszanie lub molestowanie seksualne. Treści programu dotyczą m.in.:
  - Ról płciowych w parach,
  - Romantycznej miłości,
  - Przemocy ze względu na płęć i stereotypów związanych z płcią,
  - Budowania relacji bez przemocy.
- **Zmieńmy to** (Canviem-ho) to projekt dotyczący podnoszenia świadomości społecznej i zapobiegania przemocy ze względu na płęć. Jego celem jest uzyskanie osobistego i społecznego zaangażowania mężczyzn w budowanie bardziej sprawiedliwego i równego społeczeństwa dla wszystkich.

Plural nawiązuje też współpracę z innymi miastami (*Plural en Xarxa*) oferując konsultacje i wsparcie w tworzeniu miejsc dla efektywnej zmiany wzorców męskości.

11. Poika, Austria

Jesienią 2008 roku w Wiedniu powstało stowarzyszenie poika (Stowarzyszenie na rzecz Promocji Pracy Chłopców w Edukacji i Nauczaniu uwzględniającej płęć). Słowo „poika” pochodzi z języka fińskiego i oznacza zarówno chłopca, jak i syna. Stowarzyszenie skupione jest na „badaniu męskiego rozwoju i towarzyszącej mu socjalizacji do roli chłopca, syna i ewentualnego ojca.”

36 Cele i zadania pracy stowarzyszenia to m.in.:

- Wsparcie pedagogiczne rozwoju chłopców i młodych mężczyzn jako osób żywych emocjonalnie, odpowiedzialnych społecznie i samostanowiących o siebie;
- Towarzyszenie chłopcom w wypróbowywaniu i uczeniu się nowych sposobów zachowania w celu poszerzenia ich koncepcji męskości;
- Rozwijanie indywidualnego rozumienia co to znaczy być chłopcem i mężczyzną;
- Wzmacnianie męskiej wiary w siebie, poczucie własnej wartości i szacunku dla samego siebie, które nie opierają się na dewaluacji innych;
- Strategie rozwiązywania konfliktów i komunikacji bez użycia przemocy.

Działania stowarzyszenia skierowane są zarówno do chłopców, jak i dziewczynek i obejmują następujące formaty:

- **Warsztaty i seminaria** – Stowarzyszenie oferuje płatne warsztaty w tematach: orientacja zawodowa (od 10 lat), seksualność (od 8 lat), zapobieganie przemocy (od 8 lat), męskość (od 8 lat), ojcostwo (od 15 lat), media (od 10 lat). Ponadto poika proponuje wykłady, seminaria i doskonalenie zawodowe dla instytucji, zespołów, nauczycieli i stażystów w następujących tematach: nauczanie uwzględniające problematykę płci, praca mediacyjna uwzględniająca problematykę płci, język uwrażliwiający na kwestie płci.
- **Projekty (wybrane):**
  - **Jestem wyjątkowo...** – metoda pracy z dziećmi i młodzieżą uwrażliwiająca na kwestie płci jest finansowana z Funduszu Małych Projektów Queer w Wiedniu. W skład projektu wchodzi seria szkoleń na temat różnorodnych tożsamości płciowych.
  - **Kształtowanie przyszłości** – wzmacnianie ekonomicznej niezależności i integracji dziewcząt oraz uwrażliwienie i przekształcenie ograniczających wyobrażeń o męskości, jakie mają chłopcy. W pracy z dziewczętami i chłopcami wykorzystywane są metody zorientowane na potrzeby młodzieży w kontekście integracji. Inne grupy docelowe to nauczyciele, pracownicy socjalni i wychowawcy oraz trenerzy.
  - **With You*th, e-podręcznik**⁵⁶ umożliwiający nauczycielom i osobom pracującym z młodzieżą pracę z młodymi ludźmi na temat relacji bez przemocy.
- **Konferencje** – od 2011 roku poika regularnie organizuje konferencje poświęcone aktualnym tematom w pracy z chłopcami uwzględniającej płć.

Organizacja jest częścią sieci MenEngage Alliance.

12. Projekt #Sahala, Ong C-FOR-C Capacity-Building for Communities, Madagaskar

Misją organizacji jest budowa dobrobytu społecznego i ekonomicznego beneficjentów. W tym celu Ong C-For-C angażuje się w dwóch głównych obszarach: walce o równość płci oraz wzmocnienia pozycji ekonomicznej kobiet.

C-for-C w ramach projektu #SAHALA – finansowany ze środków UE – wzmacnia zaangażowanie mężczyzn w walkę z przemocą wobec kobiet. Działa głównie w regionach Analamanga i Menabe.

W pierwszym etapie projektu stworzono:

- **Podręcznik wsparcia dla sprawców przemocy.**
- **Pięć poradni oferujących indywidualne wsparcie i terapię grupową.**
- **Sesje mające na celu podniesienie świadomości mężczyzn na temat płci i pozytywnej męskości.** Organizowane w społecznościach wiejskich, pracownicy projektu ustawiają stoiska informacyjne i inicjują dyskusję na ulicach.
Podczas sesji zachęca się mężczyzn do omawiania tematów, które są źródłem frustracji w życiu codziennym i które często prowadzą do przemocy w domu.
- **Warsztaty „RESA-DEHILAHY”** to burza mózgów mająca na celu przekazanie mężczyznom praktycznych informacji pomocnych przy budowaniu lepszego życia. Do tej pory warsztaty odbyły się w 53 miejscowościach.
- **Sesje podnoszące świadomość na temat nierówności płci, przemocy i pozytywnej męskości w publicznych szkołach** podstawowych i średnich, realizowane dzięki umowie z madagaskarskim Ministerstwem Edukacji Narodowej. Przeprowadzono kilkadziesiąt sesji animacyjnych z uczniami szkoły podstawowej w Analamanga, a w rejonie Morondava podjęto prace z publicznymi szkołami podstawowymi – w wyniku warsztatów zostały uwrażliwione na kwestie płci, przeciwdziałanie przemocy i pozytywną męskosc.

W drugim etapie projektu #Sahala rozpoczęto ewaluację przeprowadzonych działań, obecnie trwa badanie wpływu projektu w regionie Analamanga. Odbywa się ona za pomocą grup fokusowych i wywiadów indywidualnych, ma zmierzyć zmiany w zachowaniu mężczyzn w ich relacjach z kobietami.

Ong C-For-C jest jedną z 28 organizacji społeczeństwa obywatelskiego na Madagaskarze, które są zrzeszone w sieci MenEngage Madagaskar. MenEngage Madagaskar współprzewodniczy koalicji ds. przemocy ze względu na płeć w ramach Generation Equality Forum 2021.

13. Projekt „Scena dla twardziela”, Polska

Projekt dotyczył postrzegania kulturowych wzorców męskości i ich wpływu na dyskryminację i przemoc ze względu na płeć, realizowany przez Fundację Phan Bde w partnerstwie z Fundacją Autonomia w latach 2015-16. Podczas realizacji projektu wykorzystano innowacyjną metodę Teatru Forum – metodę pracy z grupą z pogranicza teatru i edukacji z użyciem dramy. Teatr Forum jest często adresowany do grup defaworyzowanych społecznie, by przeciwdziałać ich wykluczeniu, dostarczając narzędzi konstruktywnej ekspresji i radzenia sobie z opresją „Teatr Forum to metoda pobudzania aktywności społecznej mobilizująca ludzi do wpływania na kształt świata, w którym żyją. Wykorzystuje się ją w pracy antydyskryminacyjnej, antyprzemocowej i zmierzającej do uwłasnowolnienia. Teatr Forum prowokuje do refleksji nad mechanizmami i procesami społecznymi skutkującymi dyskryminacją oraz przemocą”.

- Podnoszenie poziomu wiedzy wśród chłopców i mężczyzn (jako jednostek i grup) w kwestii krytycznego podejścia do norm społecznych oraz kulturowych odnoszących się do męskości – tych, które skutkują m.in. przemocą ze względu na płeć wobec kobiet, dziewcząt oraz mężczyzn nierrealizujących dominującego wzorca.
- Uświadomienie chłopcom i mężczyznom znaczenia ich roli w doprowadzeniu do zmian.

Działania przeprowadzone w ramach projektu:

- **Szkolenie osób prowadzących lokalne działania edukacyjne** dotyczące roli mężczyzn w przeciwdziałaniu przemocy wobec kobiet.
- **Spektakl Teatru Forum pt. Scena dla twardziela** – spektakl Teatru Forum dotyczący kulturowych wzorców męskości i ich wpływu na dyskryminację i przemoc ze względu na płeć. Z opisu twórczyń/twórców: „to historia bohatera, który jak wielu mężczyzn, »atakowany« jest różnymi wzorcami męskości, które niosą ze sobą konkretne konsekwencje dla osób bliskich znajdujących się w ich zasięgu. Poszukuje siebie, jednak jak w życiu, wybory te nie są łatwe. Spektakl jest efektem półrocznej pracy, powstał na podstawie historii i refleksji, którymi dzieliły/li się uczestniczki/cy zespołu, który spotkał się specjalnie po to, aby tą historię opowiedzieć⁵⁷. Spektakl prezentowano w Warszawie, Lublinie, Krakowie, Bielsko-Białej i Poznaniu.
- **Cykl warsztatów dla chłopaków i mężczyzn dotyczących kulturowych wzorców męskości.** W wielu ośrodkach w Polsce prowadzono dwudniowe warsztaty psychoedukacyjne dla mężczyzn i chłopaków z wykorzystaniem metody dramy, w tym metody Teatru Forum.
- **Spotkanie o angażowaniu mężczyzn w działania antyprzemocowe i antydyskryminacyjne** kierowane do aktywistów i aktywistek organizacji pozarządowych i grup nieformalnych, działających w obszarze przeciwdziałania przemocy i dyskryminacji. Podejmowano następujące zagadnienia: Co stanowi problem w angażowaniu mężczyzn? Jak angażować ich w działania antydyskryminacyjne oraz antyprzemocowe? Do kogo powinna być skierowana taka oferta i na zaangażowaniu jakich grup mężczyzn najbardziej nam zależy?

Dodatkowo w ramach projektu powstały scenariusze ćwiczeń dramowych do późniejszego wykorzystania przez aktywistów/ki w kolejnych działaniach grupowych na temat męskości. Scenariusze zawarte zostały w publikacji podsumowującej projekt⁵⁸.

57 <http://scenadlatwardziela.blogspot.com/2015/>

58 <http://scenadlatwardziela.blogspot.com/2016/03/publikacja-podsumowujaca-projekt.html>

Inicjatywy i organizacje podejmujące kwestie przeciwdziałania przemocy ze względu na płeć.

1. Fundacja Przeciw Kulturze Gwałtu im. Margerete Hodgkinson, Polska

Fundacja Przeciw Kulturze Gwałtu powstała z inicjatywy Adama Kuczyńskiego i Kamili Ferenc, prawników, którzy zauważyli trudności w dochodzeniu sprawiedliwości przez kobiety z doświadczeniem gwałtu i przemocy seksualnej. Stwierdzili, że istnieją różne organizacje pomagające osobom doświadczającym przemocy w rodzinie, czy przemocy seksualnej, ale nie ma organizacji, która reprezentowałaby takie osoby przed sądami lub zapewniała pomoc profesjonalnego pełnomocnika. Brak odpowiedniej reprezentacji prawnej to kwestia nie tylko niedostępności finansowej, ale też niedostatecznej znajomości specyfiki przemocy ze względu na płeć, w tym seksualnej, w środowisku prawniczym. Brak pełnomocnika może wpływać na to, że sprawa nie zostanie zgłoszona organom ścigania.

Adam Kuczyński, radca prawny, współzałożyciel fundacji to laureat odznaczenia Białej Wstążki, współpracownik organizacji kobiecych i LGBTQ+, na co dzień pracuje w Sieci Obywatelskiej Watchdog Polska. Na pytanie o działania związane z przeciwdziałaniem przemocy seksualnej odpowiada: „Podstawowa sprawa – staram się samemu nie być sprawcą przemocy seksualnej, nie krzywdzić innych osób seksem. Dlatego pytam i słucham odpowiedzi. Nie zmuszam do zachowań, których druga strona nie chce. Przeriwam, gdy dostaję taki sygnał. Jeśli skrzywdzę – przepraszam i staram się tego nie powtarzać.”

Działania jakie podejmuje fundacja to:

- **Pomoc prawna dla osób pokrzywdzonych przemocą seksualną.** Rozmowy, wyjaśnienie sytuacji prawnej, wysłuchanie potrzeb. Przygotowanie zawiadomienia do prokuratury, uczestnictwo w przesłuchaniu pokrzywdzonej i innych osób, reprezentacja w sądzie, sporządzanie pism.
- **Działania edukacyjne – popularyzacja wiedzy na temat przestępstw dotyczących przekraczania granic wolności seksualnej.** Kuczyński: „(...)staramy się popularyzować wiedzę na temat przestępstw dotyczących wolności seksualnej – bo ludzie często nie mają świadomości, że niektóre zachowania są przestępstwami - np. złapanie kogoś wbrew woli tej osoby za pośladki, krocze albo piersi; np. nagranie kogoś podczas uprawiania seksu ukrytą kamerką.”
- **Uświadamianie, osławianie sądów, organów ścigania i opinii publicznej z tym, czym jest kultura gwałtu i czemu należy ją zwalczać.** Fundacja jest aktywna w mediach, wypowiada się ekspercko w panelach, dyskusjach.

40 2. Gendes, Meksyk

Gendes to organizacja pracująca z mężczyznami w Meksyku. Podawana jest jako przykład aktywności podważającego konstrukcję machismo w Ameryce Łacińskiej⁵⁹.

Organizacja oferuje:

- **Sesje terapii grupowej dla mężczyzn, którzy byli sprawcami przemocy** wobec osób partnerskich, w trakcie których uczą między innymi zdrowego komunikowania emocji. Swoją pracę opierają na modelu CECEVIM⁶⁰. Program ten wykorzystuje analizę genderową do odkrywania i krytykowania patriarchalnych wzorców budujących poczucie wyższości u mężczyzn⁶¹. Program bazuje przede wszystkim na narzędziach psychologicznych, oprócz wspomnianej analizy uwarunkowań płciowych wykorzystuje również metody psychologii behawioralnej do nauki powstrzymywania agresywnych zachowań czy wybuchów złości. Sesje w ramach tego programu przypominają spotkania w ramach ruchu AA i kładą duży nacisk na replikowanie metody przez osoby w nim uczestniczące. Mężczyźni, którzy przeszli przez program są zachęceni do zakładania własnych grup wsparcia. Takie grupy powstały w różnych miastach Meksyku a także w Panamie, Urugwaju i Chile.
- **Telefon zaufania dla mężczyzn.** Telefon jest czynny 24/7. Ta praktyka jest wyjątkowo istotna z uwagi na kontekst społeczny – jak referuje jeden z beneficjentów programu, męskie otoczenie często wywiera presję na osoby, żeby wykazywały swoją niezależność czy kontrolę względem partnerek. Możliwość bezpiecznej konsultacji problemu poza oceniającym otoczeniem społecznym jest więc ważnym ułatwieniem w podjęciu decyzji o odcięciu się od przemocowych zachowań. Dużym ograniczeniem tej praktyki jest to, że do grup czy na infolinię trafiają osoby, które podjęły już refleksję nad swoimi przemocowymi zachowaniami i posiadają indywidualną motywację do zmiany. Sami przedstawiciele organizacji przyznają, że spośród, całkiem pokaźnej grupy 300 beneficjentów rocznie, jedynie 20% trafiło do programu w wyniku własnych poszukiwań, a 80% to sprawcy przemocy skierowani na terapię wyrokiem sądu.

59 <https://qz.com/1866266/how-men-in-latin-america-are-unlearning-machismo/>

60 <https://www.cecevim.org/>

61 CECEVIM – Training Center to Eradicate Masculine Intrafamilial Violence, czyli Centrum treningu na rzecz wykorzenia męskiej przemocy w rodzinie

Organizacja Huellas y Futuro działa od 2011 roku, od 2015 jest zarejestrowaną organizacją pozarządową. Została założona przez grupę młodych ludzi zaangażowanych w działania społeczne. Współzałożycielka organizacji, Daniela Maudeth Valdivia Gutiérrez, jest przekonana, że zmniejszyć skalę przemocy wobec kobiet w Boliwii może tylko praca zarówno z mężczyznami, jak i kobietami. Skupienie się wyłącznie na pracy pomocowej dla kobiet nie przyniesie pożądanego efektu, konieczne jest zaangażowanie całego społeczeństwa. Daniela zauważa, że wiodącą rolę w zmniejszeniu przypadków zabójstw kobiet i przestępstw na tle seksualnym odgrywają mężczyźni. Skupia się więc na nich jako partnerach swoich działań. Celem jej organizacji jest również zmiana postrzegania ról płciowych – w swojej pracy stara się pokazywać i wzmacniać bardziej elastyczne i inkluzywne podejście do pojęcia męskości i kobiecości.

Działania organizacji:

- **Praca w szkołach**, spotykając się z rodzicami, Huellas y Futuro są w stanie dotrzeć do dzieci i ich rodzin i z nimi rozmawiać. Skutkiem tego jest podnoszenie świadomości istnienia zjawisk mizoginii i seksizmu oraz tworzenie strategii zapobiegania im w domu i społeczności.
- **Tworzenie strategicznych sojusznictw**. Organizacja współpracuje z Akademiami Wojskowymi w Boliwii i policją tworząc strategiczne sojusznictwa.
- **Projekt „Tú eres parte de la solución”** („Jesteś częścią rozwiązania”) ma na celu bezpośrednie adresowanie problemu przemocy ze względu na płeć w Cochabambie, ponieważ jest to region o największej liczbie kobietobójstw. Projekt opiera się na angażowaniu chłopców w od wieku szkolnego do pełnoletniości, tak aby odgrywali rolę liderów w zwalczaniu przemocy ze względu na płeć. Praca Huellas y Futuro polega na uwrzählwianiu dzieci, młodzieży i rodziców oraz wyposażaniu ich w umiejętności, które pozwolą im identyfikować, interweniować i pomagać w sytuacjach przemocy wobec kobiet. Podczas projektu szkoli się agentów zmiany, którzy potrafią replikować nabyte zachowania i pokazują swoim rówieśnikom wzorzec niestosowania przemocy w rolach pełnionych teraz i w przyszłości.

4. Jackson Katz / MVP Strategies, USA + globalnie

Jackson Katz jest pochodzącym z USA działaczem antyprzemocowym, współtwórcą metody szkoleń MVP („Mentors in Violence Prevention” – „Mentorzy w zapobieganiu przemocy”) oraz współzałożycielem organizacji o tej samej nazwie. Prowadzi projekty edukacyjne adresowane do chłopców i mężczyzn oraz wykłady na całym świecie. Od lat skutecznie nakłania mężczyzn do aktywnego włączania się w działania antyprzemocowe przekonując, że ich rola w tym procesie ma kluczowe znaczenie. Jego podejście opiera się na dwóch założeniach: po pierwsze, że istnieje związek między kulturowymi wzorcami męskości, a przyzwoleniem na przemoc wobec kobiet i po drugie, że problem

42 przemoc może zostać rozwiązany, tylko jeśli wystarczająca liczba mężczyzn dostrzeże ten związek i aktywnie włączy się w działania antyprzemocowe.

- **Wystąpienia publiczne, lobbowanie na rzecz zmian** – spotkania z urzędnikami, szefami organizacji pozarządowych, organizacjami międzynarodowymi, np. Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) oraz innymi zainteresowanymi.
- **Szkolenia edukacyjne w zakresie zapobiegania przemocy ze względu na płeć** dla edukatorów, urzędników zdrowia publicznego, organów ścigania i personelu wojskowego, dostawców usług humanitarnych i innych specjalistów. Szkolenia te skupiają się zwłaszcza na rozwoju przywództwa, a także strategiach angażowania młodych i dorosłych mężczyzn z różnych środowisk etnicznych i rasowych w działania profilaktyczne, zarówno na poziomie instytucjonalnym, jak i indywidualnym. Jackson Katz konsultuje i wdraża Model Strategii MVP w obszarze zapobiegania przemocy ze względu na płeć w szkołach, kulturze sportowej i wojsku. Włącza się w działania w sektorze prywatnym, bierze udział w spotkaniach i oferuje doradztwo w kwestiach równości płci w miejscu pracy, ze szczególnym uwzględnieniem rozwoju przywództwa mężczyzn.

Jest również twórcą i współtwórcą filmów edukacyjnych w tym: „Tough Guise: Violence, Media and the Crisis in Masculinity”⁶². Jest autorem książki *The Macho Paradox: Why Some Men Hurt Women and How All Men Can Help*⁶³ oraz *Leading Men: Presidential Campaigns and the Politics of Manhood*.

5. Manner Contra Gewalt, Niemcy

Niemieckie stowarzyszenie Manner Contra Gewalt („Mężczyźni przeciwko przemocy”) zostało stworzone przez mężczyzn i dla mężczyzn. Do stowarzyszenia należą lekarze, psychoterapeuci, policjanci, prawnicy i inni mężczyźni, którzy chcą działać przeciwko przemocy stosowanej przez mężczyzn. W wizji stowarzyszenia właśnie połączenie przedstawicieli różnych grup zawodowych jest skuteczne w przeciwdziałaniu przemocy stosowanej przez mężczyzn.

Działania Stowarzyszenia Manner Contra Gewalt:

- **Warsztaty edukacyjne dla chłopców, młodych mężczyzn i mężczyzn.** Jednym z głównych typów działań warsztatowych są treningi dla mężczyzn, na których mężczyźni uczą się, jak porozumiewać się bez przemocy i jak działać nie używając

62 Maska twardego. Przemoc, Media i Kryzys Męskości (1999) Prawa do dystrybucji w Polsce ma Fundacja Autonomia.

63 Paradoxs Macho. Dlaczego niektórzy mężczyźni nienawidzą kobiet i co wszyscy mężczyźni mogą z tym zrobić, Warszawa, Czarna Owca, 2012

przemocy. Treningi warsztatowe są skierowane do mężczyzn, którzy dobrowolnie albo z nakazu sądowego muszą w nich uczestniczyć. Praca odbywa się w małych grupach liczących od 4 do 6 uczestników. W ramach projektu grupa spotyka się na ośmiu 2,5-godzinnych spotkaniach i raz na cały dzień w sobotę. W programie nie mogą wziąć udziału mężczyźni, którzy są uzależnieni od używek (typu alkohol, narkotyki, leki), mają zaburzenia psychiczne, czy mają na koncie ciężkie przestępstwa jak gwałt lub morderstwo. Przed przystąpieniem do programu odbywa się przedwstępna rozmowa na temat aktualnej sytuacji rodzinnej, związków i przemocy. Istotną przesłanką do przystąpienia do programu jest chęć i otwartość na przyglądanie się sobie, mechanizmom własnego zachowania.

→ **Bezpłatne konsultacje dla przemocowych mężczyzn i kobiet doświadczających przemocy ze strony mężczyzn.**

Podczas rozmowy z osobą kontaktową ze stowarzyszenie poszukiwane są najlepsze strategie wyjścia z przemocy.

Stowarzyszenie oprócz pracy interwencyjnej zajmuje się również zapobieganiem eskalacji przemocy ze strony mężczyzn wobec kobiet. Gdy wybuchła pandemia i społeczeństwo było skazane na izolację i spędzanie wspólnie czasu w domu, stowarzyszenie opublikowało instruktaż⁶⁴ dla mężczyzn, co mają robić i na jakie własne sygnały zwracać uwagę, aby nie doszło z ich strony do eskalacji przemocy.

6. Men Against Violence, Malta

Celem organizacji Men Against Violence jest promowanie zaangażowania mężczyzn i chłopców w zapobieganie i eliminowanie przemocy, również przemocy wobec kobiet. Inicjatywa powstała w 2014 roku w reakcji na skalę przemocy, jakiej doświadczają kobiety ze strony mężczyzn.

Aleksandar Dimitrijevic, szef inicjatywy, tłumaczy ideę powołania Men Against Violence: „Uznaliśmy, że ważne jest, aby przynajmniej publicznie zwrócić uwagę na to, że mężczyźni MOGĄ sprzeciwić się przemocy – każdej formie przemocy – i, że możemy aktywnie działać na rzecz »zrobienia czegoś z tym« .”⁶⁵

Men Against Violence prowadzi przede wszystkim:

- **Działania rzecznicze i aktywistyczne.** W swoich przekazach promują zaangażowanie mężczyzn i chłopców w zapobieganie i eliminowanie wszelkich form przemocy wobec kobiet, a także podnoszą świadomość na temat skutków przemocy popełnianej przez mężczyzn i chłopców. Prowadzą aktywnie kanał w social mediach w języku angielskim – publikują często posty na fanpage’u z odnośnikami do artykułów o przemocy wobec kobiet, jak również piszą o inicjatywach na rzecz zaprzestania przemocy motywowanej płcią.

Członkowie organizacji pokazują swoje twarze jako mężczyźni wspierający kobiety i sprzeciwiający się przemocy wobec nich, m.in. w kampanii z 2014 roku.⁶⁶

64 <https://maenner-contra-gewalt.de/2020/03/26/cool-down-was-hilft-konflikte-runterzufahren/>

65 https://www.maltatoday.com.mt/news/interview/114934/femicide-is_a_symptom_not_a_cause_aleksander_dimitrijevic?fbclid=IwAR1rNGd2rJr5VctiGWVvQh1SPL_jMXqT95-8npXRdeV4sgYV05YahXBtcn4#YhS_W-jMJEZ

66 <https://www.facebook.com/Men-Against-Violence-1437413136479124/photos/1578666625687107/>

44 7. Men Against Violence and Abuse (MAVA), Indie

MAVA została założona w 1993 roku i zajmuje się budowaniem ruchu mężczyzn, którzy mają być sojusznikami kobiet w walce o zatrzymanie przemocy wobec nich.

MAVA jest pionierską organizacją w Indiach angażującą chłopców i mężczyzn w rozwiązywanie problemów nierówności płci (a więc przemocy strukturalnej, a także instytucjonalnej skierowanej przeciw kobietom) poprzez badanie dominującego modelu męskości i poprzez działania mające na celu zapobieganie przemocy wobec kobiet.

Działania Men Against Violence and Abuse:

- **Rzecznictwo**
- **Interwencje**
- **Inicjatywy edukacyjne dla młodzieży**
- **Program mentorski „Gender Sensitization and Mentoring”.**

Program, w ramach którego młodzi mężczyźni w wieku od 18 do 20 lat szkoleni są z zakresu uwrażliwienia na przemoc wobec kobiet. W toku nauki w ramach programu stają się multiplikatorami, mającymi za zadanie dotrzeć do kolejnych rówieśników w swoich społecznościach, aby edukować ich z przeciwdziałania przemocy wobec kobiet. W programie uczestniczyło tysiące mężczyzn. Program mentorski odbywał się w Mahaszarcie i Bombaju. Aby zwiększyć skuteczność działań organizacja współpracowała z lokalnymi instytucjami edukacyjnymi i innymi organizacjami społecznymi.

Działania MAVA mają też uwrażliwić mężczyzn na to, że póki sami nie zmienią postawy i nie zaczną być sojusznikami kobiet, to przemoc wobec kobiet będzie trudniej zastopować. Podkreśla to też Harish Sadani dyrektor wykonawczy MAVA: „Nie możemy oczekiwać, że kobiety staną się wyzwolone bez uwrażliwienia mężczyzn i przemiany ich zachowań. Muszą działać ręką w rękę”⁶⁷.

Men Stopping Violence jest jedną z najstarszych organizacji amerykańskich działających na rzecz zaprzestania stosowania przez mężczyzn przemocy wobec kobiet. Założona w 1982 roku, zajmuje się edukacją mężczyzn w zakresie budowania bezpieczniejszych społeczności dla kobiet i dziewcząt. Organizacja oferuje treningi i programy skierowane do osób prywatnych, rodzin czy organizacji; pracuje wielosektorowo – współpracuje z rządem i korporacjami.

W swojej ofercie ma następujące programy edukacyjne dla mężczyzn:

- **Men's Education Program** – 24-tygodniowy kurs edukacyjny przeznaczony dla sprawców aresztowanych za przemoc wobec kobiet. Podczas kursu uczą się oni jak znaleźć alternatywę wobec zachowań agresywnych i kontrolujących w swoich związkach, poznają, czym jest stosowanie obraźliwych i zastraszających taktów w celu wymuszenia i utrzymania władzy i kontroli. W zajęciach wykorzystywane są nowe media – prowadzący program używają różnych narzędzi edukacyjnych mających na celu skłonienie mężczyzn do dialogu i badających ich wybory behawioralne. W tej przestrzeni rozpracowywane są też stereotypy i mity dotyczące bycia mężczyzn w związku z kobietami. Kursy prowadzone są w ścisłej współpracy z lokalnym samorządem. Mimo wybuchu pandemii udało się kontynuować spotkania w formie wirtualnej. Lavar Youmans, uczestnik programu ocenia pracę organizacji tak: „Naprawdę trudno jest wyrazić słowami potężny i ogromny wpływ pracy Men Stopping Violence, której doświadczyłem i która zmienia życie. To, czego się tu nauczyłem noszę w sobie. Pomaga mi to w codzienności w roli mężczyzny, ojca, w małżeństwie, w pracy. Łatwiej mi teraz ułożyć swoje myśli i emocje. Praca z Men Stopping Violence zmusiła mnie do zmierzenia się z wpajanymi przez lata socjalizacji wyuczonymi zachowaniami, które wspierają patriarchalny wzorzec męskości”.

Oprócz stałych programów skierowanych do określonych grup mężczyzn Men Stopping Violence organizuje również wydarzenia skierowane do wszystkich mężczyzn w celu poszerzenia ich świadomości na temat przemocy wobec kobiet. Jednym z takich działań była październikowa kampania – miesiąc świadomości – zarówno edukacyjna jak i upodmiotawiająca.

Zastępca dyrektora organizacji Ulster Douglas uważa, że mężczyźni często „podpisują się pod jednym z destrukcyjnych pojęć męskości” takimi jak: „prawdziwy mężczyzna ma jak najwięcej kobiet, prawdziwy mężczyzna bije swoją kobietę, musi być zawsze gotowy na seks, a mężczyźni nie płaczą lub są emocjonalnie odcięci”. Te właśnie wdrukowane patriarchalne wzorce są jednym ze źródeł przemocowych zachowań wobec kobiet. Zdaniem Douglasa „media mają do odegrania rolę; publikują ważne analizy i przesłania, które wzywają nas do bycia innymi. (...) wszyscy musimy sobie odpowiedzieć, co możemy zrobić, a każdego dnia są okazje, aby zrobić coś”. I dlatego też Men Stopping Violence działa tak aktywnie.

9. Moose Hide Campaign, Kanada

Organizacja Moose Hide Campaign (MHC) mówi o sobie „Jesteśmy oddolnym ruchem rdzennych mężczyzn, chłopców i wszystkich Kanadyjczyków, walczącym o położenie kresu przemocy wobec kobiet i dzieci.”

Organizacja powstała w 2011 roku, a jej strategia to dystrybucja przypinek – symboli, które są pretekstem do rozpoczęcia rozmowy na temat przemocy wobec kobiet. Rzecznicy kampanii koncentru-

46 ją się na zwalczaniu przemocy wobec rdzennych kobiet i dziewcząt oraz zwalczaniu systemowego rasizmu, a także pracy na rzecz pojednania i zdrowszej męskości.

Z badań organizacji wynika, że każda przypadka ze skóry łosia to około 10 nawiązanych rozmów. Od rozpoczęcia działalności w 2011 roku rozdano 2,5 miliona przypinek co oznacza, że odbyło się ponad 20 milionów rozmów o zapobieganiu przemocy. Celem MHC jest rozprawienie do końca 2023 roku 10 milionów przypinek i uzyskanie jak największej rozpoznawalności i wpływu.

Organizatorzy wierzą, i potwierdziła to ankieta z 2019 roku, że noszenie przypinki świadczy o zaangażowaniu w przeciwstawianie się przemocy i solidarność z kobietami i dziećmi. Zapewnia poczucie więzi z innymi rzecznikami oraz z kampanią. Przypinka tworzy strefę komfortu i bezpieczeństwa, kiedy noszący widzi ją u innych.

Organizacja ściśle współpracuje z różnymi sektorami, prowadząc kampanię we władzach na szczeblu krajowym i regionalnym, w przedsiębiorstwach, w szkołach, na uniwersytetach i pośród społeczności Rdzennych Amerykanów.

Organizuje warsztaty w szkołach i rozprowadza moduły szkoleniowe. Uczniowie są zachęceni do prowadzenia samodzielnych kampanii, wyzwań i składania zobowiązań. Zobowiązanie to rodzaj przysięgi, którą można złożyć też za pośrednictwem strony internetowej. Przyłączając się do kampanii mężczyźni i chłopcy obiecują stawać przeciwko przemocy wobec kobiet i dzieci oraz wypowiadać się przeciwko przemocy, wspierać się nawzajem jako mężczyźni i brać na siebie odpowiedzialność. Organizatorzy deklarują, że każda osoba – kobiety, dziewczęta i wszystkie płcie – jest mile widziana, aby wesprzeć kampanię i jej cele.

10. Kampania „One Man Can” (OMC), Sonke Gender Justice, RPA

Republika Południowej Afryki ma jeden z najwyższych poziomów przemocy wobec kobiet i gwałtów na całym świecie. Badania prowadzone przez Medical Research Council⁶⁸ wykazuje, że co sześć godzin jakaś kobieta zostaje zabita przez swoich bliskich lub partnera – to najwyższy wskaźnik odnotowany na świecie. Dlatego właśnie w 2006 w Johannesburgu i Kapsztadzie organizacja Sonke Gender Justice rozpoczęła kampanię „One Man Can”, która wspiera chłopców i mężczyzn w dążeniu do zakończenia przemocy wobec kobiet, w tym przemocy seksualnej. Pierwszym dniem kampanii był 25 listopada, czyli pierwszy dzień międzynarodowej kampanii przeciwdziałania przemocy wobec kobiet.

W zamyśle kampanii każdy z mężczyzn i chłopców może mieć do odegrania pozytywną rolę w tworzeniu lepszego, sprawiedliwszego i bezpieczniejszego świata. Jednocześnie zachęca ona mężczyzn do współpracy z innymi mężczyznami, do bycia aktywnymi i budowania ruchu społecznego.

Kampania „One Man Can” wspiera mężczyzn w tworzeniu ruchu poprzez przygotowanie pakietu materiałów edukacyjnych. Są to nie tylko plakaty, lecz również poradniki i konspekty zajęć dotyczące tego, jak pracować z mężczyznami nad tematem przemocy wobec kobiet. Wpływ „One Man Can” na postawy mężczyzn został zbadany i wyniki są jednoznaczne: zwiększyła się wiedza i świadomość mężczyzn na temat przemocy wobec kobiet, a także zwiększyło się zaangażowanie w przeciwdziałanie przemocy wobec kobiet. Równocześnie zmniejszyła się skala przemocy wobec kobiet na terenach, na których kampania była realizowana. Badania wykazały, że mężczyźni, którzy uczestniczyli w działaniach OMC, pomagają budować równości kobiet, inaczej rozumieją swoją męską tożsamość, są bardziej zaangażowani w prace domowe i opiekę nad dziećmi oraz uświadomili sobie jakim problemem jest przemoc wobec kobiet.

11. Rwanda Men's Resource Center (RWAMREC), Rwanda

Rwanda Men's Resource Center (RWAMREC) powstało z potrzeby wzmocnienia pozycji mężczyzn i dotarcia do nich po to, żeby angażowali się w działania na rzecz równości płci poprzez promowanie pozytywnych męskich zachowań, skuteczny dialog między płciami w celu zakończenia przemocy seksualnej i przemocy ze względu na płeć, w większe zrozumienie i wsparcie mężczyzn dla inicjatyw na rzecz równouprawnienia kobiet oraz przyjęcie zdrowych i pozbawionych przemocy zachowań, które są potrzebne mężczyznom do ich własnego rozwoju i tworzenia zdrowych rodzin w Rwandzie.

RWAMREC osiąga swe cele przez realizację organizacji programów uwrażliwiających i edukacyjnych, kampanie medialne, wykłady publiczne, programy mentorskie, z których duża część kierowana jest do chłopców i młodych mężczyzn.

Działania RWAMREC:

- **Program Prevention+** ma na celu wpływanie na zachowania i postawy młodych ludzi poprzez pracę na poziomie indywidualnym, wspólnotowym, instytucjonalnym i rzecznictwem w celu trwałego zapobiegania przemocy ze względu na płeć. We wszystkich 55 szkołach średnich w dystrykcie Karongi, w klubach Youth4Change, młodzi mężczyźni i kobiety pracują nad zmianą sposobu myślenia na temat przemocy ze względu na płeć. Kluby Youth4Change składają się z około 60 dziewcząt i chłopców, którzy spotykają się raz w tygodniu, aby rozmawiać na temat płci, ról płciowych, dyskryminacji i przemocy. Grupy są wspomagane przez personel szkolny przeszkolony przez RWAMREC. W projekt zaangażowani zostali też rodzice, lokalni i krajowi politycy oraz media.
- **Projekt GEWEP** polega na promowaniu pozytywnej męskości poprzez kluby MenEngage, aktywizm społeczny, angażowanie liderów religijnych i opiniotwórczych na poziomie społeczności i instytucji.
- **Ending Domestic Violence – EDV** to program rzecznictwa dotyczący skutecznego wdrażania Krajowej Polityki Przeciwko Przemocy ze względu na Płeć poprzez zaangażowanie kluczowych graczy przeciwdziałających przemocy ze względu na płeć (wywodzących się m.in. z organów administracji rządowej, organizacji pozarządowych, korporacji czy struktur społeczności), których zadaniem jest uwrażliwianie obywateli dystryktu Rulindo na istotę tego zagadnienia oraz zachęcanie do podejmowania działań strażniczych względem swoich reprezentantów w administracji.
- **Engaging Boys as Positive Supporters of girls in ending early pregnancies in schools and surrounding Communities** oraz **CFLI Project** – programy realizowane w dystrykcie Bugesera angażujące chłopców jako partnerów wspierających dziewczęta w procesie zapobiegania przedwczesnym ciążom w szkołach i lokalnych społecznościach.
- **Program Bandebereho** jest implementacją Programu P (Promundo) w dystrykcie Musanze, gdzie RWAMREC we współpracy z lokalnymi pracownikami służby zdrowia działa na rzecz zmiany zachowań mężczyzn związanych z podejmowaniem przez nich nieodpłatnej opieki i pracy domowej na rzecz wzmocnienia ekonomicznego kobiet

Pandemia spowodowała, że w obliczu lockdownu, a co za tym idzie przymusu spędzania czasu w domu, trudniej było walczyć z przemocą wobec kobiet, ponieważ ludzie spędzając więcej czasu w mediach społecznościowych rozpowszechniali dyskryminujące i przemocowe treści wspierające patriarchalny model męskości. Aby temu przeciwdziałać organizacja tymi samymi kanałami komu-

- 48 nikacji zachęcała do zmiany postaw, poprzez współorganizację **webinarów o przemyśle wobec kobiet** czy prowadząc **kampanie** online przeciwko przemocy pod hasłem **Stop violence**.

Rwanda Men's Resource Center jest częścią sieci MenEngage Alliance.

12. The Representation Project, USA

The Representation Project (The Rep Project) wykorzystuje media do kwestionowania szkodliwych norm i stereotypów dotyczących płci. Założycielka, Jennifer Siebel Newsom, w 2011 roku nakręciła film dokumentalny **Miss Representation**⁶⁹, który zapoczątkował ogólnokrajową dyskusję na temat seksizmu w mediach.

Działania The Rep Project skierowane do mężczyzn:

- **The Mask You Live In** to kolejny film Jennifer Siebel Newsom. Ukazuje chłopców i młodych mężczyzn, którzy starają się pozostać sobą, równocześnie podważając wąskie rozumienie męskości w USA. Pod presją mediów, grupy rówieśniczej, dorosłych w ich życiu, bohaterowie dorastają z przekonaniem, że męskość to odłączenie się od emocji, brak szacunku dla uczucia przyjaźni, uprzedmiotowienie i poniżanie kobiet oraz rozwiązywanie konfliktów poprzez przemoc. Te stereotypy dotyczące płci łączą się z rasą, przynależnością klasową i innymi przesłankami, tworząc labirynt problemów tożsamościowych, które chłopcy i młodzi mężczyźni muszą pokonać, aby stać się „prawdziwymi” mężczyznami. Film ma na celu ukazanie, jak społeczeństwo może wychować zdrowsze pokolenie chłopców i młodych mężczyzn.
- **Kampania #AskMoreOfHim** to inicjatywa angażująca mężczyzn, mobilizująca do okazania wsparcia podczas ujawniania przez kobiety przemocy seksualnej w ramach akcji #MeToo. #AskMoreOfHim ma zachęcać mężczyzn do opowiedzenia się za prawami kobiet, położenia kresu molestowaniu seksualnemu i przemocy wobec kobiet, a także do dzielenia się obowiązkami, których ciężar od wieków spoczywa na kobietach czyli pracami opiekuńczymi. Dodatkowo w ramach akcji mężczyźni związani z przemysłem filmowym, literackim i politycznym opublikowali list otwarty⁷⁰, w którym deklarują pełne wsparcie dla osób, które przeżyły nękanie i znęcanie się nad nimi, podkreślają to, że wierzą w ich historie oraz zobowiązują się domagać większej odpowiedzialności i działań od mężczyzn w branży rozrywkowej i nie tylko.
- **Kampania Man Enough**⁷¹ to ruch społeczny zapoczątkowany przez serię rozmów prowadzonych przez Justina Baldonii, w których zgłębiane jest sedno tradycyjnej męskości w Ameryce. Misją programu i ruchu jest stworzenie wyjątkowej przestrzeni, w której mężczyźni, niezależnie od rasy, wyznania, orientacji i tożsamości seksualnej, poglądów politycznych czy statusu społeczno-ekonomicznego, będą mogli spotkać się, by swobodnie wyrażać swoje myśli i uczucia. Osoby tworzące ruch Man Enough zachęcają do świadomego udziału w tej rozmowie, do słuchania nawet wtedy, gdy jest to niewygodne i do wprowadzania realnych zmian w życiu.

69 <https://thereproject.org/films/miss-representation/>

70 <https://www.hollywoodreporter.com/news/general-news/david-arquette-david-schwimmer-join-hollywood-men-activists-launch-askmoreofhim-campaign-1090121/>

71 <https://www.wearemanenough.com>

Organizacja pozarządowa założona w 2006 roku przez grupę ludzi chcących działać w obszarze przeciwdziałania przemocy. Impulsem do powołania jej był skandal polityczny, który wybuchł kiedy ówczesny wiceprezydent Jacob Zuma został oskarżony przez przyjaciółkę rodziny, aktywistkę zwalczającą AIDS, o gwałt. Sonke Gender Justice działa na rzecz zapobiegania przemocy ze względu na płeć, ograniczania rozprzestrzeniania się HIV i AIDS i minimalizowania ich skutków oraz promowania równości płci i praw człowieka. Organizacja jest obecna w dwudziestu pięciu krajach w Afryce i na świecie.

Pięć strategii stosowanych przez Sonke:

1. Edukacja i aktywizacja społeczności lokalnych.

Trenerzy pracują z mężczyznami i kobietami oraz chłopcami i dziewczętami w wielu różnych społecznościach w dziewięciu prowincjach RPA, zajmując się problemem nierówności płci, przemocy ze względu na płeć oraz rozprzestrzeniania się i wpływu HIV i AIDS. Sonke angażuje się w budowanie i podtrzymywanie oddolnego aktywizmu obywatelskiego i edukowanie z zakresu znajomości praw w celu rozliczania rządu ze zobowiązań konstytucyjnych w zakresie równości płci, praw kobiet, zagwarantowania nietykalności fizycznej i prawa do zdrowia oraz zapewnienia wszystkim równości wobec prawa.

Realizowane działania:

- Community Action Teams (CAT)
- Kampania One Man Can
- Kampania Brothers for Life
- Kampania Men Care
- Monitorowanie sądów
- Sonke Change Trial
- Projekt Prisons Transformations
- Projekt Refugee Health & Rights
- Tsima – Leczenie jako profilaktyka

2. Kształtowanie polityk i rzecznictwo.

Analitycy polityczni, badacze i prawnicy pracujący w Sonke opowiadają się za postępowym ustawodawstwem i polityką w zakresie równości płci, przemocy ze względu na płeć, zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego oraz praw z nim związanych (w tym problemem HIV i AIDS), takim, które wzmacnia i chroni kobiety, dzieci i bezbronnych mężczyzn, a także pomaga kultywować pozytywną męskość. Służą wiedzą techniczną w procesach tworzenia ustawodawstwa i polityki krajowej, wykorzystując sądy i instytucje Chapter 9⁷² do pociągania osób publicznych do odpowiedzialności za ich działania, wspierają społeczności w uczestniczeniu w publicznych działaniach rzecznictwa, lobbują w instytucjach rządowych, aby przestrzegały praw wszystkich, a zwłaszcza grup marginalizowanych.

3. Komunikacja i rzecznictwo medialne.

Dział Komunikacji i Informacji Strategicznej Sonke odgrywa uzupełniającą i istotną rolę we wspieraniu pracy programowej, wykorzystując media do promowania pracy Sonke na rzecz rozwoju pozytywnych wzorców płci społeczno-kulturowej i tworzenia środowiska, które wspiera sprawiedliwe, pozbawione przemocy i zdrowe relacje.

- **Społeczne stacje radiowe**
Sonke współpracuje z wieloma społecznymi stacjami radiowymi w całym kraju i dzięki tym partnerstwom jest w stanie dotrzeć do dużych i małych społeczności w całym kraju posługujących się wieloma językami, aby kształtować publiczne dyskusje na temat płci, HIV i AIDS oraz praw człowieka i podnosić świadomość w ich zakresie.
- **Tworzenie opiniotwórczych artykułów**
Seria artykułów na temat aktualnych problemów związanych z prawami człowieka i przemianą wzorców płci społeczno-kulturowej, budujących zrozumienie społeczne, strategię i świadomość, jak walczyć z nierównościami płci, HIV i przemocą ze względu na płeć.
- **Produkcja filmów dokumentalnych i krótkometrażowych oraz tworzenie projektów multimedialnych**
Założeniem jest stworzenie atrakcyjnych treści, które są technicznie i estetycznie dopracowane, opowiadają dobrą historię i angażują odbiorców.

4. Budowanie koalicji i sieci wsparcia.

Zespół pracuje w całej Afryce, poprzez regionalnych partnerów Sonke w krajach należących do sieci MenEngage Africa (MEA), koordynuje wzmocnienie potencjału w kluczowych obszarach tematycznych MEA⁷³, zapewnia wsparcie techniczne sieciom krajowym, agencjom ONZ, międzynarodowym i regionalnym organizacjom pozarządowym oraz poszczególnym organizacjom w zakresie opracowywania i wdrażania programów z wykorzystaniem podejścia opartego na przemianie wzorców płci społeczno-kulturowej.

Sieci i koalicje do których należy lub/i zainicjowało Sonke Gender Justice:

- MenEngage Global Alliance
- MenEngage Africa
- MenEngage Africa Training Initiative (MATI)
- MenCare
- MenCare+
- Working Group on Positive Discipline (WGPD)

5) Badania, monitoring, ewaluacja.

Ważną częścią działalności Sonke jest tworzenie bazy wiedzy. Organizacja we współpracy z renomowanymi jednostkami badawczymi opracowuje raporty dotyczące przekształcania relacji między płciami na rzecz tworzenia sprawiedliwych norm genderowych. Sonke na bieżąco informuje o najlepszych praktykach i konsekwentnie monitoruje swoje oddziaływanie w celu oceny skuteczności i wpływu prowadzonych programów, a także wspiera wiedzę swoich partnerów organizacyjnych, aby mogli stworzyć efektywne systemy monitoringu i ewaluacji.

14. Voices of Men, Ben Atherton-Zeman, USA

Inicjatywę Voices of Men założył Ben Atherton-Zeman rzecznik National Organization for Men Against Sexism, mówca publiczny na temat zapobiegania przemocy. Atherton-Zeman występował w wielu krajach na całym świecie, przemawiał w bazach wojskowych, szkołach średnich,

73

Kluczowe obszary tematyczne w sieci MenEngage Alliance Africa to: zdrowie seksualne i reprodukcyjne oraz prawa z nim związane (SRHR), przemoc ze względu na płeć (GBV) i zapobieganie HIV, prawa dziecka i pozytywne rodzicielstwo oraz promowanie pokoju na kontynencie.

teatrach publicznych, domach modlitwy, aresztach dla nieletnich, na uczelniach i konferencjach, gdzie omawiał podstawy równości płci ze szczególnym naciskiem na angażowanie męskich sojuszników. Pracował jako edukator prewencyjny m.in. w centrach kryzysowych ds. gwałtu czy programach przeciwdziałania przemocy domowej. Jest członkiem rady doradczej Kampanii Białej Wstążki w Wielkiej Brytanii.

Nazwa inicjatywy wzięta się od spektaklu *Voices of Men*, którym Ben Altheron-Zeman rozpoczął dążenie do zmiany stereotypowego postrzegania męskości i przeciwdziałania przemocy ze względu na płeć przy użyciu narzędzia jakim jest sztuka. W jej ramach organizuje spektakle i wystąpienia komediowe. Na pytanie dlaczego do omawiania tak trudnych zagadnień jakimi są przemoc i seksizm używa lekkiej formy, Altheron-Zeman odpowiada „(...) Zauważyłem, że niektórzy widzowie przyjmują postawę defensywną, gdy porusza się te tematy – można ją zminimalizować poprzez użycie zabawnych głosów i kostiumów (...)”⁷⁴

- **Sztuka *Voices of Men a one-man play working to end men's violence against women***⁷⁵ – komedia edukacyjna, która wykorzystuje humor i charakterystyczne postaci męskiej kultury popularnej, aby przybliżyć widzom temat przemocy ze względu na płeć. W sztuce „występują” rozpoznawalne ikony męskości, takie jak na przykład Rocky Balboa, James Bond, Austin Powers, Kermit the Frog czy Elmo. Każda postać w sztuce poznaje jakiś aspekt przemocy wobec kobiet (zagadnienia takie jak napaść seksualna i zgoda/consent, przemoc na randce, przemoc domowa, uprzedmiotowienie, molestowanie seksualne). Postać zgłębiając temat zdaje sobie sprawę, że może być zarówno częścią problemu, jak i częścią jego rozwiązania. Z ewaluacji oddziaływania spektaklu wynika, że wśród chłopców i mężczyzn uczestniczących w nim wzrasta zaangażowanie w zapobieganie przemocy. Kontakt ze sztuką skłania uczestników do autorefleksji i zachęca do zauważenia swojej roli w kulturze przemocy.
- **Sztuka *Men's Monologues Against Violence***, przedstawia prawdziwe historie mężczyzn i chłopców, którzy podjęli konkretne kroki, aby powstrzymać przemoc ze względu na płeć.

Dodatkowo w ramach inicjatywy realizowane są kampanie społeczne:

- **Kampania „Holidays Shouldn't Hurt”**⁷⁶ której przekaz jest kierowany do osób doświadczających przemocy, jak również do sprawców.
- **Kampania „Valentine, don't just be »mine«”**⁷⁷ zachęcającą do zgłaszania przemocy oraz do zaangażowania się w jej przeciwdziałanie.

15. Warriors Against Violence Society (WAVS), Kanada

Stowarzyszenie Warriors Against Violence jest zaangażowane w pomaganie rodzinom kanadyjskich Pierwszych Narodów w zmianie przemocowych zachowań oraz w odzyskaniu tradycyjnych wartości takich jak równość, honor i szacunek dla siebie i innych. WAVS powstał jako program dla agresywnych mężczyzn, obecnie oferują pomoc mężczyznom, kobietom, rodzinom i młodzieży. Motto organizacji jest następujące: „Wierzmy, że istnieje potrzeba przywrócenia

74 <http://www.voicesofmen.org/faqs.html>

75 Głosy mężczyzn - jednoosobowa sztuka, której celem jest położenie kresu przemocy mężczyznom wobec kobiet

76 <http://www.voicesofmen.org/holidays-shouldnt-hurt-campaign.html>

77 <http://www.voicesofmen.org/valentines-day-be-yours-campaign.html>

52 tradycyjnych rdzennych wartości, takich jak honor, szacunek i równość. Krąg Życia obejmuje starszych, dające życie, mężczyzn i młodzież. Wszyscy mają prawo do życia w społecznościach i rodzinach wolnych od przemocy."

Stowarzyszenie oferuje warsztaty, grupy wsparcia dla mężczyzn, spotkania dla młodych mężczyzn (Youth Warriors), szkolenia trenerskie, programy dla rdzennych mężczyzn, którzy dopuścili się przemocy.

Tak działanie organizacji opisuje działaczka i współzałożycielka Joyce Fossella: „Świadczymy usługi zarówno dla mężczyzn jak i kobiet. Pracujemy z rodziną, ponieważ większość par chce pozostać razem, ale mężczyźni nie wiedzą, jak radzić sobie z gniewem. Organizujemy kręgi, gdzie każdy uczestnik może podzielić się swoją historią i zostać wysłuchany. Uczestnicy otrzymują narzędzia, które pomogą im zbudować zdrowy związek, zapewniamy wsparcie i motywujemy. Wywodzimy się ze środowiska Rdzennych Mieszkańców Kanady, dlatego włączamy elementy wywodzące się z naszej tradycji – modlitwę, rytuału oczyszczenia konarami cedru lub orlim skrzydłem czy przestrzeganie zasady okazywania uwagi i szacunku osobie dzierżącej »Mówiące Pióro« (ang. »Talking Feather«). Uważamy, że wspiera to proces uzdrowienia mężczyzn. W ten sposób podchodzimy leczenia traumy i rozpoczynamy uzdrawiania”.

Inicjatywy i organizacje edukacyjne angażujące chłopców i młodych mężczyzn w przeciwdziałanie przemocy ze względu na płeć.

1. Program „Action for Equality”, Equal Community Foundation, Indie

Equal Community Foundation to organizacja założona przez Williama Muira i Rajute Teredesai. Najważniejszym działaniem fundacji jest prowadzenie programu „Action for Equality” („Akcja dla równości”). Jest to program edukacyjny skierowany do nastoletnich chłopców w przedziale wiekowym od 14 do 17 lat mieszkających w dzielnicach slumsów.

Program edukacyjny realizowany jest w kontekście lokalnym. Jeden z jego elementów polega na tym, że biorących udział w programie chłopcy przeprowadzają szereg działań uświadamiających i aktywizujących w swoich własnych społecznościach. Dzięki temu również szersza wspólnota, obejmująca rodziny i osoby sąsiedzkie uczestników, może dowiedzieć się o problemach, które poruszają chłopcy i osoby trenerskie, np. poprzez uświadomienie sobie skali przemocy wobec znanych im kobiet.

Młodzi chłopcy trafiają do programu z własnej inicjatywy, a tym co ich przyciąga jest przestrzeń do poruszania trudnych i ważnych dla nastolatków tematów związanych np. z seksualnością. Warsztatowa i interaktywna natura programu powoduje też, że jest on ciekawą alternatywą dla dzieci, które większość czasu spędzają na ulicy albo przed telewizorem.

Ciekawym aspektem programu jest jego trzyzrównoważona struktura, obejmująca „Graduate Program”, „Alumni Program” i „Leadership Program” pozwalająca zaangażowanym w program chłopcom na dalszy rozwój, szkolenie liderów przemian w lokalnych społecznościach, dzięki czemu inicjatywa działa w sposób bardziej długofalowy i nastawiony na kilkuletnią pracę z chłopcami i trwałą transformację absolwentów.

William Muir stara się stworzyć system, który będzie w stanie mierzyć i podtrzymywać trwałą zmianę w nastawieniu mężczyzn wobec problematyki płci społeczno-kulturowej. Składają się na niego trzy filary, którymi oprócz długoterminowych warsztatów edukacyjnych są: praca badawcza na rzecz lepszego zrozumienia norm płciowych i dyskryminacji funkcjonujących w świecie chłopców

54 objętych programem oraz ciągła ewaluacja, pozwalająca na sprawdzanie wpływu programu na rozumienie problematyki równości płci przez chłopców, absolwentów programu.

Podobnie jak inne fachowo przygotowane i opisane programy edukacyjne, program „Action for Equality” może być z powodzeniem replikowany przez inne organizacje partnerskie i w ten sposób zwiększać swoje oddziaływanie. Program jest już na przykład wdrażany przez organizację partnerską działającą na terenie Bengaluru.

2. Boyish (Rajat Mittal), Indie

Rajat Mittal jest pisarzem i producentem pochodzącym z Indii, który jednak znaczną część edukacji i kariery spędził w USA. Jako pisarz jest współautorem dwóch komiksów adresowanych do dziewczynek *Mensturopedia* i *She Can, You Can: The A-Z Book of Iconic Indian Women*⁷⁸, *Boyish* jest natomiast jego pierwszą inicjatywą feministyczną skierowaną do chłopców i młodych mężczyzn. *Boyish* odpowiada na problem jakim jest brak różnorodnych reprezentacji męskości i perspektywy feministycznej, czy genderowej w mainstreamowych mediach skierowanych do mężczyzn. O ile w prasie kobiecej widać silne tendencje do dyskusowania problematyki feministycznej, czy przemocy ze względu na płeć to nie ma analogicznego ruchu w prasie męskiej, która raczej umacnia stereotypową kulturową konstrukcję męskości.

Boyish jest to newsletter wysyłany co miesiąc na adres każdej zainteresowanej osoby. Każdy odcinek zawiera historię mężczyzny, który zdecydował się na postępowanie wbrew ustalonym stereotypom tego co jest uznawane za „męskie” i odniósł dzięki temu sukces oraz inne materiały omawiające tematy związane z płcią i feminizmem, w tym trudniejsze problemy jak np. praca seksualna. Jest to pozycja skierowana dojrzałszej publikacji, choć utrzymująca przystępny ton, który może trafić do wielu grup odbiorców.

Ważnym ograniczeniem tej inicjatywy jest jej wąski zasięg – newsletter trafi tylko do tych osób, które już poszukują alternatywnych mediów skierowanych do mężczyzn. Językiem publikacji jest angielski, co z jednej strony przekłada się na międzynarodową dostępność, ale w kontekście indyjskim oznacza też, że z tekstów skorzystają raczej osoby uprzywilejowane, dobrze wykształcone. Ponadto to atrakcyjność formy newslettera opiera się w tym przypadku na połączeniu talentu autora oraz osób tworzących ilustracje, dzięki czemu jest to dość wyjątkowa publikacja.

3. Program H / Manhood 2.0, Promundo, globalnie

Program edukacyjny organizacji Promundo adresowany do mężczyzn i chłopców, który skupia się na wzorcach męskości. Program H – od „hombre”, który został wdrożony w 32 krajach (w USA został zaadoptowany jako program „Manhood 2.0”). Program H jest adresowany do młodych mężczyzn, a jego celem jest „zachęcenie do refleksji na temat sztywnych norm związanych z męskością i transformacja stereotypowych ról związanych z płcią”. Podstawą działania są grupowe sesje edukacyjne dla chłopców prowadzone z pomocą materiałów stworzonych przez organizację, co pozwala na szeroką implementację programu. W zestawie narzędzi oferowanych przez Promundo do tego programu znajduje się 70 aktywności co pozwala na elastyczność w budowaniu programu dostosowanego do potrzeb konkretnej społeczności, w której działa organizacja partnerska implementująca program.

Inicjatywa ta może być wzorem, jeżeli chodzi o organizacje szeroko zakrojonych działań. Program edukacyjny opiera na sprawdzonej wiedzy, w tym na własnych badaniach na temat płci, męskości i przemocy. Pion badawczy stanowi jedną z podstaw Programu H. Jednocześnie organizacje implementujące program otrzymują również narzędzia do ewaluacji swoich działań, co też jest dobrą praktyką w kontekście programu, którego główną cechą jest możliwość jego implementacji przez rozmaite stowarzyszone organizacje.

Dzięki skali organizacji, prowadzi ona również badania i ewaluacje programu. Badanie dotyczące programu Manhood 2.0 w USA wykazało skuteczność programów transformujących płęć kulturową (gender-transforming) w przeciwdziałaniu przemocy ze względu na płęć.

4. Program Man|Made, Organizacja Anova, Kanada

Man|Made to czterotygodniowy psychoedukacyjny program grupowy skierowany do młodych mężczyzn, przede wszystkim studentów uniwersytetów i szkół policealnych, facilitowany przez przeciwdziałającą przemocy ze względu na płęć organizację Anova z Londynu w Ontario (Kanada)⁷⁹. Program powstał w 2015 roku pierwotnie jako forma pracy ze sprawcami przemocy ze względu na płęć, jednak osoby prowadzące zdecydowały się na rozszerzenie go na wszystkich chętnych młodych mężczyzn w ramach działań na rzecz prewencji przemocy ze względu na płęć. Obecnie program koncentruje się na edukacji liderów zmiany, którzy będą działać na rzecz zmiany w swoich własnych grupach społecznych.

Podstawową formą pracy są moderowane rozmowy z uczestnikami, wsparte informacjami opartymi na badaniach dotyczącymi problemu męskiej przemocy. Cztery moduły poruszają takie tematy jak męskość, zgoda (consent), pornografia i odpowiedzialność.

Ważnym aspektem jest budowanie atmosfery wsparcia pomiędzy mężczyznami biorącymi udział w projekcie. Absolwenci programu podkreślają, że jest on przestrzenią do rozmowy o męskości i problemach z nią, która zwykle nie istnieje w grupach rówieśniczych, a możliwość poznania innych podobnie myślących osób jest ogromnym wzmocnieniem w podejmowaniu działań profeministycznych, które mogą być negatywnie odebrane przez grupę rówieśniczą.

Rozszerzenie programu na młodych mężczyzn oraz rozpoznanie go przez lokalne uczelnie pokazuje duże zapotrzebowanie na tego typu przestrzenie do rozmowy o toksycznej męskości ze strony samych mężczyzn.

Bardzo pozytywnym aspektem programu jest jego regularna dostępność w ramach uczelnianego curriculum, na przykład na Western University (London, Ontario)⁸⁰. Programy edukacyjne tego typu niewątpliwie powinny znaleźć się w ofercie edukacyjnej uniwersytetów w innych krajach.

5. Men Can Stop Rape, USA

Men Can Stop Rape (MCSR) jest amerykańską organizacją istniejącą od 1997 roku, która zmieniła amerykańskie podejście do zajmowania się epidemią przemocy mężczyzn wobec kobiet. Wcześniej większość działań prewencyjnych była ukierunkowana na redukcję ryzyka i na uczenie kobiet samoobrony, Men Can Stop Rape zmieniło do zapobiegania przemocy przenosząc odpowiedzialność z kobiety na mężczyznę i zaangażowało mężczyzn jako sprzymierzeńców, sojuszników kobiet, którzy promują nowy wzorzec nieprzemocowej męskości.

79 <https://www.anovafuture.org/manmade/>

80 <https://www.uwo.ca/health/manmade.html>

- 56** Men Can Stop Rape jest pionierem kompleksowej strategii zapobiegającej angażującej chłopców i mężczyzn, inspirującej ich, motywującej ich, aby stali się zdolni do zakończenia przemocy mężczyzn wobec kobiet i tworzenia kultur wolnych od krzywdy.

Najważniejsze działania MCSR:

- **Program „The Men of Strength” (MOST)**
- Pierwszy program zapoczątkowany w 2000 roku w Ballou High School w Waszyngtonie. Klub MOST łączy koncepcję counterstory z międzypokoleniową i rówieśniczą strategią mentoringu. Counterstory, czyli kampania [#IAmTheCounterStory](#) promuje pozytywny wzorzec męskości – perspektywę mężczyzn i chłopców opierających się przemocowym wzorcom. MOST to pierwszy w USA program prewencji pierwotnej dla młodzieży męskiej. Zapewnia nastolatkom w wieku gimnazjalnym i licealnym zorganizowaną i wspierającą przestrzeń do nauki o zdrowej męskości i przekłada tę naukę na przywództwo w społeczności. Jest uznawany za jeden z najlepszych programów zapobiegania przemocy ze względu na płęć w kraju. Klub MOST służy obecnie młodzieży w ponad 100 placówkach w całym kraju. Członkowie Klubu MOST⁸¹ stali się rzecznikami zdrowej męskości i profilaktyki w swoich szkołach i w kulturze, przemawiając na imprezach organizowanych między innymi przez ONZ.
- **Kluby Campus Men of Strength (MOST)**
Kluby działają na uczelniach, są uznawane za jedno z najbardziej wszechstronnych w strategii angażowania mężczyzn w wieku studenckim w zapobieganiu przemocy wobec kobiet, rozwijanie zdrowej męskości i organizowanie się w celu uwalniania kampusów od przemocy. Campus Men of Strength realizuje te cele poprzez wspieranie grup studenckich, wykładowców i pracowników, którzy działają na rzecz zakończenia przemocy wobec kobiet. Zapewniają szkolenia i służą swoim doświadczeniem krajowego lidera w zapobieganiu stosowaniu przez mężczyzn przemocy wobec kobiet.
- **Ulotka informacyjną dotyczącą gwałtów** skierowana do mężczyzn wydana i dystrybuowana przez organizację.⁸²

6. Perna Boys School, Study Hall Foundation, Indie

Perna Boys School jest szkołą dla chłopców z grup nieuprzywilejowanych działającą w Lucknow w stanie Uttar Pradesh w Indiach. Prowadzi ją Study Hall Foundation, organizacja pozarządowa zajmująca się edukacją w duchu radykalnej pedagogiki emancypacyjnej. Prowadzi ona kilka instytucji edukacyjnych skierowanych do uczniów i uczennic z różnych warstw społecznych, w tym jedną szkołę dla chłopców. Powstała w wyniku zaobserwowania potrzeby stworzenia instytucji edukacyjnej komplementarnej wobec istniejącej wcześniej szkoły dla dziewczynek z nieuprzywilejowanych grup społecznych. Organizacja postanowiła zaangażować chłopców i całe rodziny w działania na rzecz przeciwdziałania przemocy ze względu na płęć. Oddziaływanie było ograniczone, kiedy skupiało się tylko na wzmacnianiu dziewczynek, trafiających po skończeniu szkoły z powrotem w bardzo niesprzyjający kontekst społeczny.

W przypadku szkoły dla chłopców uwagę zwraca wykorzystywanie w pracy z uczniami narzędzi krytycznej pedagogiki feministycznej. Na uwagę zasługuje również podejście do edukacji i życiowych doświadczeń z perspektywy politycznej, kontekstualnej i systemowej.

81 O tym jak ważna jest rola MOST opowiada jeden z uczestników programu: <https://fb.watch/blZLRfFSIP/>
82 <https://static1.squarespace.com/static/5c5c40ede66669768af196de/t/5cddccb7e2abdb0001a7079d/1558039736291/Rape+As+a+Men%27s+Issue+-+Final.pdf>

Ważnym kontekstem w pracy tej organizacji i funkcjonowania szkoły dla chłopców jest ogromna skala przemocy wobec kobiet w północnych Indiach. Do tego sami uczniowie, którzy pochodzą z nieuprzywilejowanych warstw społecznych, często doświadczali różnych form nierówności i przemocy ze względu na płeć w swoich domach i rodzinach. Wielu uczniów szkoły to rodzeństwo dziewczynek uczęszczających do analogicznej, powstałej wcześniej, szkoły dla dziewczynek. Praca z nimi jest jednym ze środków tworzących bezpieczną przestrzeń dla uczennic również poza szkołą.

Z tego powodu transformacja negatywnych wzorców męskości odgrywa ważną rolę w programie nauczania Prerna Boys School. W pracy edukacyjnej z chłopcami (ale również z dziewczynkami) wykorzystują wiedzę na temat płci kulturowej oraz narzędzia krytycznej pedagogiki feministycznej by wpływać na wzorce płciowe przyjmowane przez uczniów. Podejście pedagogiczne zarówno w szkole dla chłopców jak i dla dziewczynek czerpie inspiracje z prac bell hooks zwłaszcza z *The Will to Change: Men, Masculinity and Love*. Przykładowe działania obejmują między innymi wykorzystanie „krytycznych dialogów” w których uczniowie są zachęceni do refleksji między innymi na temat odmiennej sytuacji chłopców i dziewczynek i nierównego podziału obowiązków pomiędzy nich. Ważnym elementem jest też tworzenie bezpiecznej i wspierającej przestrzeni w samej szkole. W tym przypadku duża odpowiedzialność spoczywa na kadrze nauczycielskiej, gdzie nauczyciele-mężczyźni mają też występować w roli modeli dla chłopców i sami prezentować wizję męskości opartą na takich wartościach jak opiekuńczość.

Choć inicjatywa prowadzi oddzielnie szkołę dla chłopców i dla dziewczynek to ważnym elementem kształcenia są też wspólne aktywności dla obu grup, tworzy to ważną przestrzeń integracji, która jest również kluczowa dla tworzenia zdrowej relacji pomiędzy chłopcami i dziewczynkami.

7. Young Men Movement (YMM), RPA

YMM to inicjatywa założona przez Kabelo Chabalalę w 2016 roku. Poruszony skalą przemocy wobec kobiet w RPA postanowił rozpocząć zmianę od działań w swojej rodzinnej wiosce. Zainicjował program warsztatowo-mentoringowy dla czterech chłopców, który w następnych latach poszerzył się do 40 chłopców w wieku od 8 do 18 lat uczestniczących w programie na terenie Pankop i okolicznych wsi. W 2019 roku udało mu się rozszerzyć inicjatywę o Pretorię i zaangażował w program młodych mężczyzn w wieku od 18 do 25 lat.

Na zajęciach uczestnicy pracują nad wyrażaniem emocji, w tym złości, wprowadzają analizę ról płciowych, postrzegania kobiet i ich miejsca w społeczeństwie, budowanie wzorców pozytywnej męskości. Spotkania odbywają się w małych grupach zbliżonych wiekowo.

W czasie pandemii i wprowadzeniu lockdownu w RPA nastąpił wybuch przemocy domowej. W wyniku zamknięcia kobiet ze sprawcami przemocy, policja w ciągu pierwszego tygodnia odnotowała 2300 przypadków przemocy, w tym kobietobójstwo.

By zareagować na sytuację Chabalala zdecydował się na zintensyfikowanie treści online, nagrywał filmiki, które publikował w social mediach. Zdecydował się na prowadzenie grup i udzielanie indy-

58 widualnego wsparcia przez komunikator WhatsApp. YMM pracuje z chłopcami w wieku szkolnym oraz młodymi mężczyznami.

Kabelo wzywa wszystkich mężczyzn do aktywnego zajęcia stanowiska przeciwko pladze przemocy wobec kobiet i dzieci. Jak mówi „Przemoc ze względu na płeć w RPA jest wynikiem tego, że my, mężczyźni, nie jesteśmy odpowiedzialni i nie dbamy wystarczająco o kobiety. Zamieniliśmy ciała kobiet w miejsca zbrodni. Nie byliśmy dobrzy dla kobiet. Musimy radzić sobie lepiej jako mężczyźni”. W korespondencji mailowej Kabelo tak opisał działanie YMM:

„Dziewczęta i kobiety są gwałcone, wykorzystywane lub gwałcone w miejscach takich jak uniwersytety, gdzie powinny być bezpieczne. Wszyscy zgadzamy się, że robi się wiele, aby tworzyć bezpieczne przestrzenie dla dziewcząt i kobiet na uczelniach i w całym kraju. Jednak robimy za mało, aby wzmocnić chłopców i mężczyzn, aby zachowywali się w akceptowalny sposób. Większość sprawców przemocy ze względu na płeć to mężczyźni i wierzę, że rozpoczęcie działań Young Men Movement na uniwersytecie wpłynie na niejedno życie.

Musimy w inny sposób wprowadzać chłopców do społeczeństwa. Wszyscy powinniśmy dążyć do pielęgnowania pozytywnej i pozbycia się toksycznej męskości. Na uczelniach sprawcami i potencjalnymi sprawcami przemocy ze względu na płeć, w tym seksualnej, są młodzi mężczyźni, studenci, wykładowcy oraz członkowie kierownictwa.

Chcemy, aby ludzie zdali sobie sprawę, że aby dziewczynki i kobiety mogły żyć lepiej, chłopcy (młodzi mężczyźni) muszą zmienić sposób swojego myślenia. To właśnie wyróżnia nasze podejście. Wierzymy, że skuteczne podejście do tych zbrodni polega na tym, jak wychowujemy naszych chłopców. Jak to ujął Frederick Douglass: »Łatwiej jest budować silne dzieci niż naprawiać złamanych mężczyzn«.

Wychowujemy młodych mężczyzn szerząc przesłanie Chimamandy Ngozi Adichie:

»Wszyscy powinniśmy być feministkami«.

Inicjatywy i organizacje zajmujące się zaangażowaniem mężczyzn w kwestie zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego i praw w tej dziedzinie

1. The USAID Boresha Afya Program, Elizabeth Glaser Pediatric AIDS Foundation oraz EngenderHealth, Tanzania

The USAID⁸³ Boresha Afya program realizowany przez Elizabeth Glaser Pediatric AIDS Foundation⁸⁴ w partnerstwie z EngenderHealth⁸⁵, Family Health International (FHI360)⁸⁶ i Management and Development for Health⁸⁷ w południowych regionach Tanzanii.

Głównym celem programu, realizowanego w latach 2016-2021, było dotarcie do mężczyzn w celu wypracowania uważności na kwestie zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego i praw w tej dziedzinie (SRHR*) oraz rozpoczęcia procesu zmiany prowadzącej do zniwelowania nierówności ze względu na płeć i podważenia istniejących norm dotyczących płci oraz negatywnych wyobrażeń na temat męskości.

*SRHR – Sexual and Reproductive Health and Rights.

83 United States Agency for International Development (USAID) – Amerykańska Agencja ds. Rozwoju Międzynarodowego
84 <https://pedaids.org>
85 <https://www.EngenderHealth.org>
86 <https://www.fhi360.org>
87 <https://www.mdh.or.tz>

- **Przeszkolenie lokalnych liderów zmiany – Male Champions (MC)**

Male Champions to mężczyźni, którzy są przedstawicielami społeczności lokalnych, przeszkoleni i wspierani przez program, by pełnili rolę modeli zachęcających innych mężczyzn do zaangażowania się w kwestie zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego i praw z nim związanych. Rolą MC było edukowanie mężczyzn z ich społeczności w zakresie zdrowia i praw seksualnych. Podczas comiesięcznych spotkań przeznaczonych tylko dla mężczyzn z danej społeczności dyskutowano o szkodliwości stereotypowego postrzegania płci, o toksycznej męskości, wymieniano się doświadczeniami społecznymi i psychicznymi barierami na które natykają się nosiciele wirusa HIV czy przy korzystaniu z usług medycznych. Oferowano szeroko zakrojone poradnictwo i wsparcie, przekazywano informacje o placówkach zdrowotnych w których można uzyskać pomoc. Spotkania organizowane były w swobodnej formie, zachęcającej do włączenia się członków społeczności, organizowane w miejscach rekreacji sportowych czy kulturalnych. W sumie w ramach programu przeszkolono 159 Male Champions, ich nazwiska i informacje kontaktowe były udostępniane w lokalnych placówkach zdrowotnych oraz w miejscach w których często gromadzili się mężczyźni, żeby dotrzeć do jak największej liczby mężczyzn/beneficjentów.
- **Szkolenia dla pracowników służby zdrowia**

Program szkolił i wspierał pracowników służby zdrowia świadczących mężczyznom usługi w zakresie zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego i praw z nim związanych. Przeszkolono 335 pracowników służby zdrowia po to, by zapewnić kompleksowe, przyjazne mężczyznom doradztwo i usługi zdrowotne, podkreślając znaczenie prywatności i poufności. Przeszkoleni świadczeniodawcy dzielili się wiedzą z kolegami w swoich placówkach lub punktach świadczenia usług, zwiększając w ten sposób dostęp do opieki przyjaznej mężczyznom i wspierając ciągłość tej pracy.
- **Spotkania interwencyjne w tzw. hotspotach**

Program zmapował hotspoty, czyli miejsca często odwiedzane przez mężczyzn, takie jak miejsca pracy, tereny rekreacyjne i punkty spotkań towarzyskich, bary, targowiska, kopalnie, stoiska motocyklowe i postoje ciężarówek. Służyły one jako punkty interwencyjne dostarczające usług zdrowotnych wraz z podstawowymi informacjami na temat zdrowia i usług zdrowotnych, priorytetem były elastyczne godziny pracy – pracowano o różnych porach dnia i w różne dni tygodnia. W razie potrzeby przeszkoleni lekarze i pielęgniarki zapewniali również skierowania na dodatkowe usługi medyczne.
- **Sesje dla par**

Brak komunikacji między partnerami okazał się główną przeszkodą w swobodnym korzystaniu przez kobiety z usług zdrowotnych. Poprzez specjalnie facylitowane spotkania dla par promowano pozytywne zachowania i komunikację w zakresie zdrowia seksualnego na poziomie gospodarstwa domowego, ułatwiano wspólne podejmowanie decyzji oraz poprawiono dostęp do usług zdrowotnych – w tym dla kobiet, młodzieży i innych grup marginalizowanych. Podczas tych sesji pary były zachęcane do analizowania społecznie skonstruowanych oczekiwań i do dyskusji o tym, jak normy wpływają na role w związkach i dynamikę relacji, zachowania seksualne i reprodukcyjne, decyzje zdrowotne i dobrostan społeczny. Obejmowały one dyskusje o tym, jak podejmowane są decyzje dotyczące planowania rodziny, kto ponosi odpowiedzialność za kwestie związane ze zdrowiem, takie jak stosowanie antykoncepcji czy opieka nad matką i noworodkiem. Celem tych sesji była pomoc parom w ponownej ocenie ich postaw i zachowań oraz w przekształceniu norm dotyczących płci poprzez rozwijanie empatii.

→ **Męskie zakątki**

Aby poprawić jakość świadczenia usług i zwiększyć liczbę męskich klientów tworzono w placówkach zdrowotnych tzw. męskie zakątki, czyli bezpieczne przestrzenie dla mężczyzn. W tych miejscach oferowano zintegrowany, przyjazny mężczyznom pakiet usług odpowiadający na wiele potrzeb zdrowotnych jednocześnie, np. badania w kierunku cukrzycy, badania przesiewowe w kierunku HIV, badania przesiewowe w kierunku gruźlicy, w zakres pakietu wchodziło też zdrowie seksualne, leczenie i opieka. Ponadto pracownicy tych poradni zachęcali aktywnych seksualnie klientów do korzystania z poradnictwa i badań dla par.

Program doprowadził do zwiększenia popytu na usługi z zakresu zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego oraz rozszerzył dostęp do usług zdrowotnych przyjaznych mężczyznom. Dostępność kompleksowego pakietu zintegrowanych usług zdrowotnych dla mężczyzn może promować pozytywne zachowania związane z poszukiwaniem opieki i zaspokajać wiele potrzeb zdrowotnych mężczyzn.

2. Kampania Bro-Choice, Unite for Reproductive & Gender Equity (URGE), USA

„Bro-Choice” to projekt grupy Unite for Reproductive & Gender Equity (URGE)⁸⁸ organizacji, która pracuje ze studentami college’ów na rzecz praw reprodukcyjnych. Celem programu jest przełamanie dominującej narracji, że sprawiedliwość reprodukcyjna jest „sprawą kobiet”. Kampania ma również na celu przekonanie mężczyzn, że powinni popierać prawo kobiet do aborcji.

Program został opracowany przez studentów jako seria paneli dyskusyjnych na temat zaangażowania mężczyzn w prawa reprodukcyjne i wyzwań z tym związanych, a rozwinął się w pogłębioną dyskusję na temat męskości i napaści seksualnych. Organizacja zorganizowała tydzień widoczności wokół męskości i kultury gwałtu, opublikowała serię artykułów na blogu, prowadziła chat na Twitterze i zbierała zobowiązania Bro-Choice na kampusach uniwersyteckich w całym kraju.

Tekst zobowiązania:

„Bro-Choice oznacza odwagę, aby wypowiadać się przeciwko niesprawiedliwości, nawet ryzykując wyobcowanie. Oznacza tworzenie pojemniejszych, sprawiedliwszych definicji męskości. Życ zgodnie z zasadą Bro-Choice to być aktywnym orędownikiem sprawiedliwości reprodukcyjnej i autentycznym sojusznikiem kobiet. Życie w zgodzie z ideą Bro-Choice oznacza bycie częścią rozwiązania”.

Andrew Jenkins, pracownik terenowy organizacji tak mówi o kampanii: „Ostatnio wiele się mówi o kulturze gwałtu, obwinianiu ofiar i męskości, ale prawdopodobnie wiele osób, które najbardziej potrzebują wziąć udział w tym dialogu, nie zostało do niego włączonych. Bro-Choice ma na celu dotarcie do tych mężczyzn, którzy mogą rozpoznać seksizm i kulturę gwałtu, nawet jeśli nie użyliby tych określeń. Mamy nadzieję, że dzięki temu staną się oni aktywnymi uczestnikami zwalczania z napaścią na tle seksualnym”.

62 3. Przewodnik: Engaging Men in Sexual and Reproductive Health and Rights Including Family Planning: Why using a gender lens matters⁸⁹, EngenderHealth i United Nations Population Fund (UNFPA), USA

Przewodnik wydany dzięki współpracy dwóch dużych organizacji: EngenderHealth i UNFPA w 2017 roku jest przeznaczony dla wszystkich, którzy planują stworzenie lub zarządzanie projektem czy programem angażującym mężczyzn w kwestie zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego oraz praw w tej dziedzinie. Autorzy przewodnika zaznaczają, że normy dotyczące płci oraz sposobów, w jaki mężczyźni i kobiety je wyrażają, mogą wpływać na ich zachowania w zakresie SRHR. Podobnie, postawy i przekonania związane z płcią wyznawane przez pracowników służby zdrowia (lekarzy, pielęgniarki itp.) mogą mieć wpływ na to, w jaki sposób opracowują oni programy i jak świadczą usługi.

Zrozumienie płci i norm jej dotyczących oraz tego, jak mogą one wpływać na dostęp do SRHR, w tym planowania rodziny, jest kluczowym krokiem w każdej interwencji mającej na celu zaangażowanie mężczyzn w SRHR jako klientów, partnerów wspierających lub inicjatorów zmian. W rzeczywistości programy, które ignorują normy płci przy włączaniu mężczyzn do usług SRHR, mogą przynieść więcej szkody niż pożytku. Jeśli nierówności między płciami utrzymują się, gdy mężczyźni są zaangażowani w podejmowanie decyzji dotyczących planowania rodziny, to, np. mężczyźni mogą po prostu przejąć kontrolę nad wyborami reprodukcyjnymi swojej partnerki i podejmować za nią decyzje dotyczące planowania rodziny nie uznając ani nie szanując jej potrzeb.

Przewodnik zawiera informacje na temat angażowania nastolatków i mężczyzn w kwestie zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego i praw z nimi związanych oraz wskazuje narzędzia, których można użyć by osiągnąć ten cel.

Przewodnik został skonstruowany w prosty sposób, zarówno pod względem użytkowania (można go pobrać i używać w formie offline), jak i w treści – każda z części przewodnika może być wykorzystywana samodzielnie, można też dowolnie adaptować różne elementy w zależności od potrzeb.

Przewodnik składa się z sześciu części zawierających informacje służące do projektowania programów z uwzględnieniem aspektu płci przy angażowaniu mężczyzn w kwestie zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego oraz praw w tym zakresie. Większość wskazówek i narzędzi zawartych w tej publikacji opiera się na sześciu podstawowych zasadach:

→ **Rozumienie pojęcia płci kulturowej i jej wpływu na projektowanie: wstęp do angażowania mężczyzn w kwestie SRHR.**

Przedstawia koncepcje i narzędzia służące do refleksji na płcią kulturową, traktowane jako baza do podjęcia planowanych działań.

→ **Budowanie wsparcia dla zaangażowania mężczyzn w kwestie SRHR.**

Zawiera wskazówki jak zapewnić sobie poparcie na wszystkich szczeblach sektora ochrony zdrowia (w tym również na tych wyższych, które mają największy wpływ na procedury i finansowanie), jak identyfikować i docierać do interesariuszy i orędowników męskiego zaangażowania w danej społeczności, a także jak reagować na obawy i ewentualny sprzeciw wobec pracy z mężczyznami.

- **Ocena potrzeb w zakresie zaangażowania mężczyzn w programy dotyczące SRHR.**
Zestaw narzędzi i informacji pomocnych by dokonać oceny formatywnej – pozwala określić, jakie braki istnieją w usługach, jak postrzegane są role płciowe w danej społeczności, jakie problemy zdrowotne i bariery w zakresie zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego oraz praw w tej dziedzinie należy uwzględnić.
- **Wyznaczanie celów i projektowanie programu (działania).**
Przedstawia etapy tworzenia programu, rodzaje strategii i wyzwania stojące przed inicjatorami/kami i wytyczne wynikające z doświadczenia w pracy w tym zakresie.
- **Budowanie potencjału kadrowego i organizacyjnego.**
Zawiera wskazówki dotyczące zakresu umiejętności i kompetencji zespołu zaangażowanego w program oraz informacje o konieczności wdrażania procedur i ich rodzajach.
- **Monitorowanie i ewaluacja programu.**
Przedstawia narzędzia, które mogą być wykorzystane do monitoringu i ewaluacji, np. C-Change Gender Scales⁹⁰ – narzędzie do pomiaru zmian w postawach i zachowaniach związanych z postrzeganiem płci w wyniku realizacji projektu.

Przewodnik można pobrać pod tym adresem: <https://www.unfpa.org/resources/engaging-men-sexual-and-reproductive-health-and-rights-including-family-planning>

4. Inicjatywa „Getting to Equal. Global evidence and action on men, gender equality and sexual and reproductive health and rights”, Promundo, globalnie

Głównym celem inicjatywy „Getting to Equal” jest zmiana globalnego dyskursu na temat mężczyzn oraz ich roli w kwestii zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego oraz praw w tej dziedzinie wśród praktyków, darczyńców, naukowców, polityków, decydentów czy świadczeniodawców w kierunku bardziej holistycznego, równościowego i relacyjnego rozumienia SRHR. A także wypracowanie sposobów osiągnięcia globalnych celów⁹¹ w zakresie zdrowia i równości płci, w tym powszechnego dostępu do planowania rodziny do 2030 roku.

Na inicjatywę składają się:

- **Wezwanie do działania: Angażowanie mężczyzn i chłopców w seksualne i reprodukcyjne zdrowie i prawa z nimi związane oraz równość płci⁹².**
Opracowane przy udziale ekspertów podczas spotkania konsultacyjnego w Waszyngtonie, we współpracy z Family Planning 2020⁹³, zawiera diagnozę problemu, zapewnia przewodnie zasady i podkreśla kluczowe obszary dla wzmocnienia działania skoncentrowane na angażowaniu mężczyzn, równości płci i SRHR w wymiarze zarówno krajowym, jak i globalnym.

90 http://gender.careinternationalwikis.org/_media/c-change_gender_scales_compendium.pdf

91 <https://www.globalgoals.org>

92 *Engaging Men and Boys in Sexual and Reproductive Health and Rights and Gender Equality: A Call to Action*, promundoglobal.org/getting-to-equal-call-to-action

93 <https://fp2030.org/>

64 → **Wzmacnianie działań krajowych: Rewizja wdrażania programu Costed Implementation Plan (CIP)** ⁹⁴

Przeegląd ten zawiera szczegółową analizę zakresu, w jakim plany w poszczególnych krajach koncentrują się na angażowaniu mężczyzn i przekształcaniu norm dotyczących płci, a także przedstawia zalecenia dotyczące wzmocnienia działań.

→ **Report Global Evidence and Action on Men, Gender Equality, Sexual and Reproductive Health and Rights**

Kompleksowy przegląd danych światowych, który pozwala na dogłębne zbadanie wyzwań, przeformułowanie problemu i proponuje konkretne działania w oparciu o istniejącą bazę danych.

Cały dokument dostępny: <https://promundoglobal.org/resources/getting-to-equal-overview>

5. Program Men as Partners (MAP©), globalnie

Inicjatywa została zapoczątkowana w 1998 roku w Republice Południowej Afryki jako współpraca między organizacją EngenderHealth i Planned Parenthood Association of South Africa (PPASA). Z sukcesem implementowana w wielu różnych miejscach na świecie przekształciła się w globalną akcję, której celem jest praca z mężczyznami w zakresie zdrowia reprodukcyjnego w kontekście płci.

Program MAP© podkreśla kluczową rolę mężczyzn zarówno w roli klientów, jak i decydentów w zakresie zdrowia rodziny, zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego oraz praw w tej dziedzinie. MAP© zapewnia podejście holistyczne, dążące do zniwelowania nierówności ze względu na płeć poprzez promowanie pozytywnego męskiego zaangażowania w kwestie zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego w lokalnych społecznościach. Program skupia się na pomocy i poradnictwie kierowanym do mężczyzn i par. Pełny program nauczania obejmuje podręczniki szkoleniowe, doradztwo oraz materiały informacyjne dla klientów. Program MAP© dąży do stworzenia społeczeństwa, w którym mężczyźni i kobiety mogą cieszyć się sprawiedliwymi, zdrowymi i szczęśliwymi relacjami, które przyczyniają się do rozwoju sprawiedliwego i demokratycznego społeczeństwa. Skupia się na promowaniu dyskusji na temat kwestii płci, dynamiki władzy i stereotypów dotyczących płci.

By to osiągnąć należy zachęcać mężczyzn do:

- ograniczenia ryzykownych zachowań
- zajęcia stanowiska wobec przemocy domowej i przemocy seksualnej
- aktywnego zaangażowania się w ograniczanie rozprzestrzeniania HIV i AIDS.

Aby wprowadzić zmiany na wszystkich poziomach społeczeństwa, MAP© wykorzystuje następujące strategie:

- prowadzenie działań informacyjnych w przestrzeniach publicznych
- prowadzenie warsztatów i angażowanie się w edukację społeczną
- podejmowanie działań aktywizujących lokalne społeczności
- poprawa jakości i dostępności usług związanych z HIV dla mężczyzn
- wzmocnienie zdolności organizacyjnych członków sieci MAP©
- promowanie współpracy
- współpraca z władzami państwowymi i lokalnymi
- prowadzenie bieżących badań, monitoringu i ewaluacji

Jednym z najważniejszych elementów tego programu są **warsztaty edukacyjne dla mężczyzn oraz wspólne dla mężczyzn i kobiet** prowadzone przez wcześniej przeszkolonych edukatorów płci męskiej i żeńskiej. Twórcy inicjatywy podkreślają, że niezwykle istotny jest wybór przyjaznego, łatwo dostępnego miejsca do realizacji warsztatów oraz uwzględnienie trudniej dostępnych miejsc, takich jak więzienia czy instytucje wyznaniowe.

Program MAP© opiera się na następujących trzech zasadach, które uznają znaczenie rozwiązania problemu nierównowagi sił między mężczyznami i kobietami:

- uznanie, że współczesne role płciowe dają mężczyznom możliwość wpływania i/lub determinowania wyborów reprodukcyjnych dokonywanych przez ich partnerki,
- zrozumienie, że obecne role płciowe zagrażają także zdrowiu mężczyzn,
- utożsamiając pewne ryzykowne zachowania z byciem „męskim” i zachowania prozdrowotne ze słabością,
- uznanie, że mężczyźni wnoszą osobisty wkład w kwestionowanie obecnych ról płciowych zarówno dla własnego zdrowia, jak i dla dobra kobiet, na których im zależy.

6. Poradnik *Men-streaming in sexual and reproductive health and HIV. A toolkit for policy development and advocacy*, The International Planned Parenthood Federation (IPPF), globalnie

Organizacja International Planned Parenthood Federation (IPPF) jest dostawcą usług i wiodącym ośrodkiem zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego oraz praw z nim związanych.

Poradnik został przygotowany, aby pomóc organizacjom w tworzeniu polityk promujących pozytywną rolę, jaką mężczyźni mogą odegrać w poprawie własnego zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego, jak również zdrowia kobiet i dzieci. Zestaw narzędzi opisanych w poradniku wskazuje, jak to osiągnąć, ponadto podkreśla, jak angażować mężczyzn w kwestie zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego oraz praw z nim związanych, co pomoże w osiągnięciu równości płci. Autorzy poradnika zaznaczają, że starannie opracowane polityki i interwencje są najlepszym sposobem na osiągnięcie systemowej zmiany.

Twórcy poradnika wskazują, że opisane narzędzia można wykorzystać do:

- **Dokonania dogłębnego przeglądu istniejącej polityki** – wskazówki dotyczące przeglądu polityk i przeprowadzania pełnej oceny wpływu mają na celu zapewnić, że obecne polityki nie będą ignorować, marginalizować lub błędnie oceniać roli mężczyzn i chłopców.
- **Wypracowania nowej deklaracji politycznej** zobowiązującej do pracy z mężczyznami w zakresie zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego oraz praw z nim związanych i HIV. Poradnik zawiera przykłady takich deklaracji, stworzonych przez inne organizacje.
- **Rozważenia najlepszych sposobów włączania mężczyzn do nowych polityk** w określonych obszarach zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego oraz praw z nim związanych i zapobieganiu rozprzestrzenianiu się wirusa HIV.

66 Poradnik zawiera również instrukcje dotyczące polityki wdrażania, monitorowania i ewaluacji, oraz zarządzania interesariuszami, które są istotne we wszystkich kontekstach. Poradnik został zaprojektowany tak, aby zapewnić kompleksowe wytyczne obejmujące proces tworzenia polityk od powstania do wdrożenia. Materiał jest podzielony na moduły, aby umożliwić wybór elementów, które będą najistotniejsze w danej pracy.

- **Moduł A: Rozumienie kontekstu polityki.**
Moduł omawia, jak przeprowadzić ocenę potrzeb niezbędną przed rozpoczęciem opracowywania nowej polityki lub rewizji już istniejącej.
- **Moduł B: Zobowiązania instytucjonalne.**
W tym module omówiono, w jaki sposób uzyskać poparcie organizacji dla angażowania mężczyzn i chłopców jako partnerów w rozwiązywanie problemów nierówności płci i promowania działań na rzecz poprawy stanu zdrowia.
- **Moduł C: Opracowanie założeń polityk – angażowanie mężczyzn i chłopców.**
Moduł wyjaśnia, jak opracować niezależną politykę dotyczącą angażowania mężczyzn i chłopców.
- **Moduł D: Przegląd istniejących polityk.**
Moduł wyjaśnia, jak ocenić wpływ istniejących regulacji dotyczących zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego oraz praw w tym zakresie z perspektywy płci w celu osiągnięcia istotnych zmian w odniesieniu do mężczyzn i chłopców oraz kobiet i dziewcząt.
- **Moduł E: Współpraca z interesariuszami.**
Moduł ten omawia sposoby angażowania interesariuszy – zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych – w proces tworzenia i przeglądu polityki.
- **Moduł F: Realizacja polityki w praktyce.**
W tym module omówiono wdrażanie, monitorowanie i ewaluację polityk.

Dodatkowo do poradnika dołączono opis polityki IPPF: *Mężczyźni a zdrowie seksualne i reprodukcyjne* oraz słowniczek pojęć.

7. Purposeful Play, Coaches Across Continents (CAC), globalnie

Coaches Across Continents (CAC) jest organizacją pozarządową, która używa sportu jako narzędzia zmiany społecznej. Organizacja współpracuje z rządami, korporacjami i organizacjami społecznymi w 60 krajach na całym świecie. Ponadto projektuje, rozwija i wdraża ścieżki edukacyjne dla organizacji i nauczycieli. W ciągu ostatniej dekady CAC wyedukowało i certyfikowało ponad 25 000 liderów społeczności na 6 kontynentach i zyskało miano Global Leader in Education Outside the Classroom (Globalnego Lidera Edukacji Poza Szkolną Salą).

Organizacja stworzyła autorską metodę zwaną Purposeful Play (Celowa Zabawa), która wykorzystuje sport jako narzędzie edukacyjne i czynnik zmiany społecznej. Purposeful Play opiera się na czterech filarach:

- **Podstawowe Wartości** – nadrzędną wartością są prawa człowieka oraz przekonanie, że każda osoba powinna mieć możliwość uczenia się i wyboru swojej przyszłości. Filozofia i metodologia organizacji opierają się na trzech kluczowych dokumentach ONZ:

- Deklaracji Praw Człowieka⁹⁵
  - Konwencji o Prawach Dziecka⁹⁶
  - Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet⁹⁷
- **Filozofia edukacyjna „Szansa na wybór”** została stworzona na podstawie badań dr Judith Gates, która zauważyła, że młodzi ludzie na całym świecie przechodzą przez 7 podobnych etapów rozwoju, począwszy od okoliczności narodzin i dostosowania się do niekwestionowanego stylu życia, poprzez pogłębianie wglądu, aż do rozpoznania potencjalnych wyborów⁹⁸.
- **Metodologia Samodzielnego Uczenia Się** opiera się na przekonaniu, że osoby uczące się samodzielnie posiadają takie postawy jak: niezależność umysłu, wiara we własne możliwości, poczucie własnej wartości prowadzące do samorealizacji oraz umiejętność współpracy i współdziałania z innymi, że potrafią definiować i rozwiązywać problemy, logicznie rozumować, przedstawiać własne pomysły oraz wyznaczać cele i strategie ich realizacji. W myśl tej metody stwarza się środowisko, w którym to młodzi ludzie przejmują kontrolę i są w stanie zaproponować rozwiązania problemów stawianych przez wychowawców i je wdrażać i mają wpływ na zajęcia, w których uczestniczą.
- **Teoria Zmiany** opiera się na wierze, że zmiana powinna być oddolną inicjatywą, skierowaną na zewnątrz i opartą na budowaniu potencjału społeczności. Zmiana jest wspierana od wewnątrz poprzez wzmacnianie osób do kwestionowania wcześniej uznawanych za oczywiste wzorców kulturowych, kwestionowania szkodliwych lokalnych tradycji i podejmowania odpowiedzialnych wyborów dotyczących ich przyszłości.

Każde ćwiczenie sportowe proponowane w ramach Purposeful Play jest starannie opracowane tak, aby przekazywało wiedzę na temat konkretnych Celów Zrównoważonego Rozwoju ONZ⁹⁹ i kluczowych kwestii społecznych. Dzięki temu boisko sportowe przekształcone zostaje w bezpieczną przestrzeń, w której uczestnicy mogą się uczyć i w rezultacie kwestionować szkodliwe tradycyjne czy religijne i kulturowe praktyki. Badania CAC z ostatniej dekady dowodzą, że metoda Purposeful Play jest skuteczna, ponieważ poprzez zabawę i angażowanie zarówno nauczycieli, jak i dzieci kształtuje osoby, które uczą się przez całe życie, wyrastają na liderów społeczności lokalnych, którzy w przyszłości mogą stać się decydentami.

W szerokim spektrum aktywności organizacji ważną pozycję zajmują działania mające na celu włączenie chłopców i mężczyzn w kwestie zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego oraz praw w tej dziedzinie. Dyrektorka wykonawcza organizacji Choice for Women¹⁰⁰ (działającej w ramach oddziału CAC Impact¹⁰¹) Nora Doodley pisze „Zaobserwowaliśmy niesamowite skutki wykorzystania metodologii Purposeful Play w zakresie angażowania mężczyzn i chłopców w sprawy, w które zazwyczaj nie są oni włączani ze względu na kulturę, tradycję czy brak wiedzy”. Jako przykład działań podaje projekt „Purposeful Play Educational Hub” realizowany w Tanzanii w 2019 roku we współpracy z Pathfinder International¹⁰². Głównym celem projektu było promowanie zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego oraz praw z nim związanych wśród mężczyzn i chłopców.

95 <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

96 <https://www.unicef.org/child-rights-convention>

97 <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/>

98 Szczegółowy opis siedmiu etapów wyodrębnionych przez dr Judith Gates: <https://coachesacrosscontinents.org/more/>

99 <https://www.un.org.pl>

100 <https://coachesacrosscontinents.org/news/#:~:text=Choice%20For%20Women%2C%20a%20specialized,a%20more%20gender-equal%20world.>

101 CAC Impact jest oddziałem Coaches Across Continents ds. globalnej współpracy społeczności, organizacji i trenerów na sześciu kontynentach, który odpowiada za realizację Celów Zrównoważonego Rozwoju i Konwencji o prawach dziecka ONZ.

102 <https://www.pathfinder.org>

68 W ramach projektu zrealizowano:

- **Szkolenia z metody Purposeful Play** dla 22 liderów z 10 społeczności w Tanzanii, reprezentujących 31 różnych szkół, organizacji i inicjatyw lokalnych. Wg wyliczeń CAC osoby te mają realny wpływ na ponad 85 000 młodych ludzi w całej Tanzanii.
- Opracowano **program nauczania** oparty na czterech modułach, które powstały w oparciu o lokalne uwarunkowania, są to:
  - wiedza na temat zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego oraz praw z nim związanych,
  - zdrowe środowisko domowe,
  - odpowiedzialność społeczności lokalnej,
  - ochrona środowiska.

Podczas ewaluacji projektu stwierdzono, że:

- 100% uczestników programu wykorzystuje Purposeful Play do promowania zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego oraz praw w tym zakresie.
- 80% uczestników programu odnotowało wzrost wiedzy wśród młodzieży na temat zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego oraz praw w tej dziedzinie.
- 70% uczestników programu przeszkoliło już innych liderów, nauczycieli, współpracowników w swojej społeczności, jak wdrażać ten program nauczania w celu promowania SRHR.
- 60% uczestników programu twierdzi, że dorastający mężczyźni i chłopcy zdobywają wiedzę na takie tematy, jak antykoncepcja i menstruacja.
- 60% uczestników programu wykorzystało to narzędzie by zaangażować wpływowych członków społeczności takich jak przywódcy religijni i polityczni do wspierania kwestii zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego i praw w tej dziedzinie.

Męskie ruchy profeministyczne

1. Kampania „Biała wstążka”, globalnie

„Biała wstążka” jest największą na świecie kampanią społeczną przeciwko przemocy wobec kobiet, która została zainicjowana i zorganizowana przez mężczyzn.

Historia ruchu „Białej wstążki” sięga do 1991 roku, kiedy to kanadyjscy mężczyźni w wyniku zdarzeń w kraju chcieli wyrazić swój sprzeciw przeciwko przemocy wobec kobiet. Bezpośrednim impulsem do podjęcia akcji było masakra na politechnice w Montrealu dwa lata wcześniej, 6 grudnia 1989 roku Marc Lépine zamordował tam 14 kobiet, a 13 kolejnych osób (10 kobiet i 4 mężczyzn) ranił. Swoją zbrodnię motywował tym, że nie skończył studiów technicznych przez kobiety, które zabrały mu miejsce na uczelni. Masakra ta jest obecnie powszechnie uważana za atak antyfeministyczny i reprezentatywny dla szerszej przemocy społecznej wobec kobiet i jej rocznica jest obchodzona jako Narodowy Dzień Pamięci i Działania na rzecz Przemocy wobec Kobiet. W 1991 roku grupa kanadyjskich profeministów zainaugurowała kampanię „Biała wstążka” by rozbudzić świadomość na temat powszechności przemocy mężczyzn wobec kobiet. Biała wstążka symbolizowała „ideę mężczyzn oddających broń”. Mężczyźni noszą białe wstążki jako symbol zobowiązania, że nigdy nie popełnią, nie zaakceptują ani nie będą milczeć na temat wszelkich form przemocy i dyskryminacji ze względu na płeć.

W przeciągu kilku tygodni od rozpoczęcia kampania rozrosła się do tego stopnia, że 100 000 mężczyzn w Kanadzie założyło białe wstążki, a temat przemocy wobec kobiet został podjęty szerzej niż dotychczas.

Kampania „Białej wstążki” jest obchodzona co roku w około 60 krajach na całym świecie. Ruch „Białej wstążki” w każdym kraju może wyjść z własną inicjatywą kampanii solidarnościowej z kobietami doświadczającymi przemocy, a także z działaniami prewencyjnymi. Znakiem rozpoznawczym ruchu jest właśnie biała wstążka, którą noszą mężczyźni wyrażając swój sprzeciw wobec przemocy stosowanej przez mężczyzn wobec kobiet.

Wybrane przykłady kampanii Białej Wstążki na świecie:

→ **Kampania „Hey mate”¹⁰³ realizowana w ramach australijskiego Ruchu Białej Wstążki¹⁰⁴.**

Odnosi się ona do wielkiej skali przemocy wobec kobiet w przestrzeni domowej i publicznej (tj. miejsc pracy, rekreacji) oraz jednoznacznie wskazuje jak wielką rolę odgrywa reagowanie na przemoc i niedopuszczanie do jej stosowania. Podkreśla kluczową rolę mężczyzn w tych sytuacjach. To jak istotne jest, by to właśnie oni reagowali na poczynania swoich kolegów czy innych mężczyzn, którzy korzystając z swojej pozycji władzy chcą wykorzystać kobietę, zrobić jej krzywdę. Celem tej kampanii było wywołanie efektu domina, w którym mężczyźni widząc pozytywne przykłady sojusznictwa sami stają się sojusznikami kobiet i sprzeciwiają się stosowaniu przemocy wobec nich.

70 Również Polska dołączyła do globalnego ruchu „Białej Wstążki”. Główną organizacją promującą postawy sojusznicze mężczyzn wobec kobiet jest Centrum Praw Kobiet (CPK).

- **CPK raz w roku przyznaje Wyróżnienie Białej Wstążki**¹⁰⁵ mężczyznom, którzy w szczególny sposób zasłużyli się w działaniach na rzecz przeciwdziałania przemocy wobec kobiet. Wyróżnienie wręczane jest w kilku kategoriach, m.in. Instytucje publiczne, Wymiar sprawiedliwości i organy ścigania, Instytucje i organizacje pomocowe, Media, Pracodawcy oraz Osoby prywatne.

Kampania Białej Wstążki odbywa się również lokalnie w wielu miast Polski, m.in. we Wrocławiu¹⁰⁶, Rumii¹⁰⁷ czy Gdyni¹⁰⁸.

2. Kampania „MenCare”, Promundo i Sonke Gender Justice, globalnie

„MenCare” to kampania na rzecz ojcostwa skierowana do mężczyzn. Stworzona przez organizację Promundo i Sonke Gender Justice, została zaimplementowana w 50 krajach na świecie. Głównym celem kampanii jest podważanie stereotypowego obrazu mężczyzny jako nie zajmującego się pracą opiekuńczą, zdystansowanego od rodziny i sfery domowej oraz promowanie zaangażowania i postawy mężczyzn jako sprawiedliwych, niestosujących przemocy ojców i opiekunów. Twórcy kampanii deklarują: „Dążymy do tego, by mężczyźni byli sojusznikami we wspieraniu równości społecznej i ekonomicznej kobiet, między innymi poprzez przyjmowanie na siebie większej odpowiedzialności za opiekę nad dziećmi i prace domowe. Wierzymy, że prawdziwe równouprawnienie zostanie osiągnięte dopiero wtedy, gdy mężczyźni przejmą 50 procent obowiązków związanych z opieką nad dziećmi i pracami domowymi na świecie”¹⁰⁹.

Kluczowe działania kampanii to:

- **Programy** angażujące mężczyzn i kobiety na całym świecie, by stawali się aktywnymi rodzicami, bardziej sprawiedliwymi partnerami i twórcami pozytywnych zmian w swoich społecznościach. Pracując bezpośrednio z ojcami i parami, partnerzy MenCare zachęcają mężczyzn i kobiety do kwestionowania tradycyjnych ról płciowych i stwarzają im możliwości uczenia się i ćwiczenia umiejętności rodzicielskich. Równorzędnym celem jest wprowadzanie zmian na poziomie instytucjonalnym poprzez szkolenie pracowników służby zdrowia i włączanie tego typu programów do usług i działań.
- **Program „P”**¹¹⁰ – oferuje konkretne strategie i działania mające na celu globalne zaangażowanie mężczyzn w aktywne ojcostwo, od momentu zajścia w ciążę ich partnerek po wczesne lata życia ich dzieci.
  - **„MenCare+”**¹¹¹ – inicjatywa realizowana w czterech krajach (Brazylia, Indonezja, Rwandzie, Republice Południowej Afryki), której celem jest angażowanie mężczyzn jako partnerów w działania na rzecz zdrowia matki, noworodka i dziecka oraz zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego, a także praw mężczyzn.

105 <https://cpk.org.pl/bialawstazka/>

106 <https://www.facebook.com/bialawstazkawroclaw/>

107 <http://mops.rumia.pl/biala-wstazka>

108 <http://bialawstazkagdynia.pl>

109 <https://men-care.org/about-mencare/>

110 <https://men-care.org/what-we-do/programming/program-p/>

111 <https://men-care.org/what-we-do/programming/mencareplus/>

- **Rzecznictwo** – działania podejmowane w celu zmiany polityk nierówności, od promowania płatnych urlopów rodzicielskich po podnoszenie świadomości na temat szkodliwych skutków kar cielesnych.
  - **Ending Corporal Punishment**¹¹² to inicjatywa rzecznicza skierowana do instytucji i decydentów, mająca na celu wprowadzenie polityki zakazującej stosowania kar cielesnych jako sposobu dyscyplinowania dzieci i młodzieży, skupiająca się w zamian na wykorzystaniu pozytywnych, pozbawionych przemocy umiejętności wychowawczych.
  - **The MenCare Parental Leave Platform**¹¹³ przedstawia 10 sposobów na zlikwidowanie nierówności płci poprzez zapewnienie obojgu rodzicom płatnych urlopów.
  - **State of the World's Fathers (SOWF)**¹¹⁴ – raport dotyczący ojcostwa na świecie.
  - **The MenCare Commitment**¹¹⁵ – to inicjatywa mająca na celu przyspieszenie przejścia przez mężczyzn 50 procent nieodpłatnej pracy opiekuńczej do 2030 roku.
- Kampanie medialne propagujące większe zaangażowanie mężczyzn w pracę opiekuńczą. Kluczowe jest wzmacnianie pozytywnego obrazu mężczyzn jako opiekunów np. za pomocą plakatów i ulotek, reklam telewizyjnych i radiowych, a także wydarzeń, takich jak np. festiwal ojcostwa.

3. MenEngage Alliance, globalnie

Międzynarodowy sojusz organizacji pozarządowych i agencji ONZ, które dążą do zaangażowania chłopców i mężczyzn w osiągnięcie równości płci. Sojusz został zawiązany w 2004 roku, tworzy go prawie tysiąc organizacji pozarządowych z Afryki Subsaharyjskiej, Europy, Azji, Ameryki Północnej i Południowej oraz obszaru Karaibów. Organizacje zrzeszone w MenEngage Alliance połączyła idea współpracy nad promocją zaangażowania mężczyzn i chłopców w osiąganie równości płci, promowanie zdrowia i ograniczanie przemocy na poziomie globalnym, w tym kwestionowanie barier strukturalnych w osiągnięciu równości płci.

Partnerzy MenEngage pracują wspólnie i indywidualnie nad realizacją Milenijnych Celów Rozwoju¹¹⁶, w szczególności tych elementów, które koncentrują się na osiągnięciu równości płci. Działania sojuszu obejmują wymianę informacji, wspólne działania szkoleniowe oraz rzecznictwo krajowe, regionalne i międzynarodowe. Organizacje pracują nad wspólnymi deklaracjami działań w konkretnych obszarach, prowadzą kampanie rzecznicze i starają się działać jako wspólny głos w celu promowania globalnego ruchu mężczyzn i chłopców zaangażowanych i pracujących na rzecz równości płci oraz zapobiegania przemocy i dekonstruowania patriarchalnych wersji męskości.

Członkowie MenEngage starają się angażować mężczyzn i promować rzecznictwo wokół kilku kluczowych tematów, w których płeć ma bezpośredni wpływ na życie kobiet i mężczyzn. Są to obszary tematyczne, w których członkowie MenEngage wymieniają się pomysłami, będą tworzyć wspólne oświadczenia i prowadzić wspólne działania rzecznicze.

Misją MenEngage Alliance jest przekształcanie nierównych relacji władzy i demontaż patriarchalnych systemów poprzez:

- przekształcanie patriarchalnych męskości i sztywnych, szkodliwych norm społecznych dotyczących tego, jak być mężczyzną

112 <https://men-care.org/what-we-do/advocacy/ending-corporal-punishment/>

113 <https://men-care.org/what-we-do/advocacy/paid-parental-leave/>

114 <https://stateoftheworldsfathers.org>

115 <https://men-care.org/what-we-do/advocacy/the-mencare-commitment/>

116 <https://www.un.org/millenniumgoals/>

- 72 → pracę z mężczyznami i chłopcami nad sprawiedliwym traktowaniem bez względu na płeć poprzez intersekcyjne podejście feministyczne
- budowanie inkluzywnej współpracy od poziomu lokalnego, przez regionalny, po globalny
  - tworzenie wspólnych działań w partnerstwie i odpowiedzialności wobec ruchów na rzecz praw kobiet i innych dążących do sprawiedliwości społecznej.

Kluczowe obszary pracy sieci MenEngage Alliance obejmują:

- odpowiedzialność
- rzecznictwo na rzecz zmian w polityce
- prawa kobiet i sprawiedliwe traktowanie bez względu na płeć (gender justice)
- prawa osób LGBTQI
- sprawiedliwość rasowa
- sprawiedliwość klimatyczna
- zdrowie i prawa seksualne i reprodukcyjne (SRHR) dla wszystkich
- zapobieganie przemocy ze względu na płeć
- przywództwo i zaangażowanie młodzieży
- przeciwdziałanie antyfeministycznym retorsjom
- prawa dziecka
- prawa osób z niepełnosprawnościami
- prawa i sprawiedliwość/równość ekonomiczna
- redystrybucja nieodpłatnej opieki
- pokój i bezpieczeństwo/militaryzm i męskość

MenEngage Alliance wyraża opinię, że do walki z przemocą ze względu na płeć niezbędne jest zaangażowanie chłopców i mężczyzn. Celem MenEngage Alliance jest stworzenie świata, w którym wszyscy są równi i wolni od dyskryminacji, świata, w którym sprawiedliwość płci i prawa człowieka są promowane i chronione: „Wierzmy, że kwestionowanie postaw i oczekiwań mężczyzn i kobiet dotyczących ról płciowych jest kluczowe dla osiągnięcia równości płci”.

4. National Organization for Men Against Sexism (NOMAS), USA

National Organization for Men Against Sexism (NOMAS) jest amerykańską aktywistyczną organizacją mężczyzn i kobiet wspierającą pozytywne zmiany dla mężczyzn.

NOMAS opowiada się za perspektywą, która jest profeministyczna, afirmatywna wobec osób homoseksualnych, antyrasistowska, poświęcona poprawie życia mężczyzn i zaangażowana w tworzenie sprawiedliwszego społeczeństwa w szerokim zakresie kwestii, w tym przynależności klasowej, wieku, religii i sprawności fizycznej.

Dr Moshe Rozdział – psychoterapeuta i seksuolog, członek NOMAS – o organizacji mówi:

„Jesteśmy think-tankiem, prowadzimy szkolenia oraz konferencje na temat przemocy domowej i przeciwdziałania przemocy mężczyzn wobec kobiet. Obecnie skupiamy się głównie na programach dla sprawców przemocy domowej, które wykorzystują model odpowiedzialności oraz na organizowaniu corocznej konferencji (...).”

- **Cykl konferencji „Men & Masculinity Conferences” („Mężczyźni i Męskość”).**
Organizowany jest od 1975 roku, w 2022 odbędzie się czterdziesta szósta edycja. Podczas konferencji podejmowane są zagadnienia dotyczące męskości i kobiecości, prezentowane są statystyki dotyczące gwałtów, kobietobójstw czy badań dotyczących agresji mężczyzn.
- **Task Groups** – zadaniowe grupy wewnętrzne organizacji, które zajmują się określonymi obszarami:
  - Opieka nad dzieckiem
  - Eliminowanie rasizmu
  - Położenie kresu przemocy ze strony mężczyzn
  - Ojcostwo
  - Homofobia, heteroseksizm i afirmacja LGBT
  - Zdrowie fizyczne i psychiczne mężczyzn
  - Mężczyźni i duchowość
  - Stowarzyszenie Studiów nad męskością
  - Handel ludźmi, pornografia i komercyjny przemysł seksualny
  - Profeminizm
  - Prawa reprodukcyjne
- **Model NOMAS programów dla sprawców przemocy domowej¹¹⁷** –
Model programów dla sprawców przemocy domowej zakłada, że wszyscy mężczyźni mogą zdecydować się na postępowanie z szacunkiem (jako przeciwieństwem znęcania się) wobec kobiet w swoim życiu. Model zapewnia perspektywę, motywację i informacje pokazujące, jak mężczyźni mogą tego dokonać.
- **Działania rzecznicze i edukacyjne**
  - **Działania rzecznicze – deklaracja stanowiska NOMAS**
Organizacja wydaje oficjalne oświadczenia na temat istotnych zjawisk społecznych, tj. uprzedmiotowienia kobiet, prostytucji i handlu ludźmi, homofobii i prawa osób homoseksualnych; w jednym z ostatnio opublikowanych oświadczeń organizacja odnosi się do problemu systemowej degenderyzacji przemocy domowej (organizacja uważa, że używanie sformułowania „przemoc ze względu na płeć” w odniesieniu do przemocy wobec kobiet powoduje, że usuwa się odpowiedzialność mężczyzn za stosowaną przez nich przemoc¹¹⁸).
  - **Działania edukacyjne**
NOMAS prowadzi aktywnie działania edukacyjne za pomocą social mediów. Na swoich fanpage'ach na Twitterze i Facebooku edukuje na temat patriarchy, przemocy wobec kobiet, prezentuje pozytywnych bohaterów w walce o zaprzestanie przemocy.

NOMAS jest też aktywne w przestrzeni offline – wspiera działania feministyczne, uczestniczy w wiecach i demonstracjach feministycznych.

74 5. Strona internetowa XY – mężczyźni, męskość, polityka płci, Australia

XY to strona internetowa poświęcona mężczyznom, męskości i polityce płci. Stanowi jeden z największych zasobów internetowych poświęconych mężczyznom i kwestiom płci. Jest też jedną z najbardziej znanych i najczęściej odwiedzanych stron profeministycznych na świecie.

XY to przestrzeń do eksploracji zagadnień związanych z płcią i seksualnością, codziennych problemów życia mężczyzn i kobiet oraz praktycznych dyskusji na temat zmiany osobistej i społecznej. Zajmuje się zagadnieniami dotyczącymi: aktywizmu i polityki, ojcostwa, dorastania, zdrowia, praw mężczyzn i ojców, pornografii, rasy i etniczności, seksualności, sportu, przemocy, pracy i kwestii przynależności klasowej oraz pracy z chłopcami i mężczyznami.

XY to:

- **Forum debaty i dyskusji**, otwarte także na wszelkie nowe zagadnienia odnoszące się do polityk gender i seksualnych;
- **Biblioteka**, w której można znaleźć raporty, podręczniki i artykuły.
Na stronie znajduje się 100 artykułów poświęconych kluczowym kwestiom związanym z mężczyznami: od ojcostwa i zdrowia mężczyzn przez związki między męskością, klasą, rasą i seksualnością po przemoc domową.
- **Zestaw narzędzi**, które można wykorzystać do aktywizmu, osobistej transformacji i zmiany społecznej.
Udostępnia najważniejsze krajowe i międzynarodowe przewodniki i podręczniki dotyczące pracy z mężczyznami i chłopcami oraz angażowania mężczyzn i chłopców w projekty budowania równości płci, kończenia przemocy wobec kobiet i dążenia do sprawiedliwości społecznej. Między innymi:
  - **Przewodnik *What men can do on the #16DaysofActivism against men's violence against women***¹¹⁹
Lista niemal pięćdziesięciu punktów dotyczących tego, co mężczyźni mogą zrobić, aby przeciwdziałać przemocy wobec kobiet.
  - **Przewodnik *Engaging Men: Reducing Resistance and Building Support***¹²⁰
Opracowany dla edukatorów i osób pracujących na rzecz zapobiegania przemocy wobec kobiet i budowania równości płci, by wspomóc ich w reagowaniu na wszelkie formy oporu lub sprzeciwu wobec postępowych zmian społecznych, a w szczególności wobec działań blokujących zapobieganie przemocy i równość płci.

Na stronie publikowane są również osobiste historie, recenzje książek i linki do stron internetowych o podobnej tematyce.

Twórcy strony deklarują trzy podstawowe zasady, według których jest prowadzona:

- **XY jest stroną profeministyczną**
Kieruje się przede wszystkim przywiązaniem do feminizmu, ma służyć realizacji feministycznych celów, osiągnięcia równości płci. Zatem ma zachęcać mężczyzn do zaangażowania się w osobistą i społeczną zmianę, inspirować mężczyzn do rozwijania pełnych szacunku, zaufania i egalitarnych relacji z kobietami, do promowania

sprawiedliwych i wyzwajających sposobów życia i bycia oraz do przyłączania się do kobiet w projektach dotyczących równości płci i sprawiedliwości społecznej.

→ **XY angażuje się w poprawę jakości życia mężczyzn**

Wspiera wysiłki mężczyzn na rzecz zmian, afirmuje pozytywne i prozdrowotne formy męskości i budowania poczucia własnej wartości.

→ **XY uznaje i respektuje różnorodność wśród mężczyzn**

Uznaje istnienie cech wspólnych, jak i różnic w życiu mężczyzn, które są kształtowane przez takie czynniki, jak: klasa, pochodzenie etniczne, seksualność, wiek czy niepełnosprawność.

XY jest nieformalną inicjatywą bazującą na pracy wolontariackiej.

1. Jineoloji/Kustina Zilameki, Syria

Jineoloji (z kurdyjskiego – „nauka kobiet”) to wypracowana w ramach kurdyjskiego ruchu wyzwolenieczego radykalna perspektywa emancypacji kobiet w różnych sferach życia, inspirowania poglądami Abdullaha Öcalana, myślą feministyczną oraz badaniami i doświadczeniem w pracy z kobietami na Bliskim Wschodzie.

Kluczową koncepcją odnośnie męskości w ramach tej perspektywy jest „kustina zilameki” – co można przetłumaczyć jako „zabicie (dominującego) mężczyzny”. Publikacje anglojęzyczne łagodzą ten metaforyczny termin używając w zamian sformułowania „transformacja dominującego mężczyzny”. Jest to postulat stawiający w centrum transformację mężczyzn nie tylko w celu zapobiegania przemocy, ale jako warunek wstępny dla powodzenia jakiegokolwiek projektu emancypacyjnego czy rewolucyjnego, gdyż męska dominacja, jako jedna z bardzo podstawowych form nierówności jest zagrożeniem dla każdego takiego działania.

Edukatorki związane z tą perspektywą pracują zarówno z kobietami, jak i mężczyznami, zwykle w odrębnych grupach, podzielonych ze względu na identyfikację płciową. Wiele inicjatyw zajmujących się edukacją mężczyzn czy chłopców wybiera do prowadzenia zajęć innych mężczyzn. Jednak w tym przypadku Kurdyjki kładą nacisk na zwiększanie sprawczości kobiet i to one mają być nauczycielkami dla mężczyzn, co ma również wzmacniać pozycję kobiet jako liderek i akceptację mężczyzn dla takiego stanu rzeczy. Włoskie badaczki Eleanore Piccardi i Stefanie Barce¹²¹ prowadzące badania w Północno-Wschodniej Syrii w 2019 roku, opisały jedno z takich działań edukacyjnych, które odbywało się w Akademii Kobiet w Kobane. Akademia Kobiet to przestrzeń, która normalnie jest zamknięta dla mężczyzn. Mężczy uczestnicy biorący udział w warsztacie musieli zaakceptować fakt, że wszystkie zajęcia prowadzone były przez kobiety, a oni pełnili rolę gości. Akceptacja tego faktu to pierwszy krok na drodze do zmiany patriarchalnych zachowań.

W ramach Jineoloji istnieją akademie, działające zarówno w samej Syrii jak i w Europie (dzięki diasporze kurdyjskiej), aktywistki organizują czasem warsztaty na zaproszenie organizacji i kolektywów o profilach feministycznych i lewicowych.

Podstawowym narzędziem pracy na takich spotkaniach są moderowane rozmowy, których sednem jest analizowanie własnych doświadczeń, a często również własnych zachowań, pod kątem wpływu jaki wywarła na nie toksyczna męskość. Ważnym elementem radykalnej refleksji i pedagogik w kobiecym ruchu kurdyjskim jest wychodzenie z paradygmatu opisu negatywnych konsekwencji patriarchy i seksizmu na rzecz poszukiwania rozwiązań i możliwości transformacji. W tym przypadku prowadzące warsztat zastosowały metody dramy, aby przepracować możliwe formy reagowania na zachowania związane z toksyczną męskością. Ważnym aspektem poruszonym w ramach tej perspektywy są przejawy toksycznej męskości w zachowaniu osób w ramach organizacji czy ruchów o charakterze emancypacyjnym. Jest to temat często zamiatany pod dywan, więc tym ważniejsze jest dawanie osobom narzędzi do interweniowania w ramach ich własnych grup i organizacji. Jineoloji bywa krytykowane za przyjmowanie binarnego podejścia do płci i gender. Warto jednak zauważyć, że kontekstem ich działania jest bardzo patriarchalne społeczeństwo, w którym jeszcze do niedawno panował silny podział na publiczne i prywatne, a najważniejszym celem ruchu jest wzmocnienie kobiet, których głos był często uciszany przez mężczyzn socjalizowanych do przyjmowania postaw przywódczych w przestrzeni publicznej.

121 Piccardi, E. G., & Barca, S. (2022). *Jin-jijan-azadi. Matristic culture and Democratic Confederalism in Rojava* [in] „Sustainability Science”, pp. 1-13.

78 2. Okiem Etnologa – „Antropologia o współczesnych mężczyznach”, Stowarzyszenie Pracownia Etnograficzna, Polska

Stowarzyszenie „Pracownia Etnograficzna” im. Witolda Dynowskiego (SPE) to organizacja pozarządowa skupiająca przede wszystkim etnografów i antropologów kultury. Powstała w 2006 roku w Warszawie z inicjatywy absolwentów i studentów Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Warszawskiego.

Warsztat „Antropologia o współczesnych mężczyznach” odbywał się w ramach, zapoczątkowanego w 2013 roku i trwającego do dziś, cyklu warsztatowego „Okiem Etnologa¹²²” mającym na celu promocję etnologii i antropologii kulturowej jako dyscypliny wśród osób uczących się w szkołach średnich, z naciskiem na naukę krytycznej analizy kultury i społeczeństwa. Szersza inicjatywa nie miała więc charakteru stricte angażującego chłopców i mężczyzn w przeciwdziałanie przemocy ze względu na płeć, jednak warsztat „Antropologia o współczesnych mężczyznach” wykorzystywał perspektywę nauk społecznych do rozmowy na temat współczesnej męskości, problematyki rzadko poruszanej w polskim systemie edukacyjnym.

W ramach warsztatu osoby uczestniczące w moderowanej dyskusji zapoznawały się z historiami współczesnych mężczyzn z różnych krajów, którzy zdecydowali się stanąć w kontrze do obowiązujących w ich krajach wzorców męskości. Dzięki położeniu akcentu na aspekt różnorodności kulturowej polegający na przedstawieniu różniących się koncepcji męskości, możliwe było otwarcie dyskusji o stereotypach i kulturowych wzorcach mających wpływ na postrzeganie męskości przez uczniów. Pokazanie, że w różnych kulturach inne atrybuty są uznawane za wyznaczniki męskości pozwalało na pokazanie faktu, że męskość jako taka jest konstruktem kulturowym mogącym podlegać przemianom.

Jednocześnie przedstawienie wyborów życiowych i przekonań osób wybranych na bohaterów warsztatu prowadziło do bardzo ożywionych dyskusji, w ramach których osoby uczestniczące dzieliły się własnymi przekonaniami i wyborami dotyczącymi ról płciowych. Dla niektórych z nich była to pierwsza taka możliwość i warsztat często prowokował rozmowy wykraczające poza analizę zaproponowanych przykładów.

3. Badanie społeczne: Ryzykowne zachowania młodzieży wietnamskiej¹²³.

Brak właściwego rozpoznania czynników wpływających na kwestie związane z płcią i seksualnością może prowadzić do projektowania nieskutecznych działań prewencyjnych czy pomocowych. Rozszerzenie perspektywy dotyczącej praw reprodukcyjnych poza prawodawstwo i dostęp do informacji oraz na kulturową konstrukcję płci i seksualności może przyczynić się do zwiększenia efektywności działań. Dobrym przykładem jest badanie społeczne przeprowadzone przez duńską antropolożkę Tine Gammeltoft na przełomie lat dziewięćdziesiątych i dwutyśnych w Wietnamie. Badanie jest ciekawe w kontekście omawianej problematyki kulturo-

122 <https://etnograficzna.pl/projekty/okiem-etnologa>, <https://etnograficzna.pl/okiem-etnologa-2013-pierwsza-edycja-warsztatow-za-nami/>

123 Na podstawie: Gammeltoft, Tine (2012). *W poszukiwaniu zaufania i transcendencji. Ryzykowne zachowania seksualne młodzieży wietnamskiej, Antropologia seksualności. Teoria, etnografia, zastosowanie*, Red. Agnieszka Kościańska, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.

wych wzorców męskości i kobiecości, gdyż ilustruje w jaki sposób wzorce kulturowe wpływają bezpośrednio na zdrowie osób.

Na podstawie rozmów z młodymi Wietnamkami i Wietnamczykami badaczka próbowała odpowiedzieć na pytanie dlaczego w Wietnamie średni współczynnik aborcji był najwyższy na świecie, a zachowania seksualne młodzieży robiły wrażenie „irracjonalnych” mimo dostępu do nowoczesnej antykoncepcji i aborcji w tym kraju.

Korzystając z dorobku nauk społecznych i bezpośrednich rozmów, Gammeltoft udowodniła, że wpływ na tą sytuację miały nie tylko dostęp do edukacji czy dostępność samych środków nowoczesnej antykoncepcji, ale także oczekiwania i wyobrażenia młodych Wietnamczyków i Wietnamek na temat aktywności seksualnej. W tym przypadku, okazało się, że planowanie stosunku było uznawane za oznakę wyrachowania, w odróżnieniu od „szczerzej” spontaniczności.

Z kolei jej obserwacje społeczeństwa wietnamskiego dotyczyły w mniejszym stopniu tego jak kulturowo konstruowana była płęć, a w większym stopniu wyobrażenia na temat młodych osób i negatywnego postrzegania seksu przedmałżeńskiego. Ten negatywny stereotyp doprowadzał do sytuacji, w której młode osoby udawały, że nie są aktywne seksualnie, ukrywały swoje problemy, w konsekwencji unikały kupowania antykoncepcji, która mogłaby stać się kompromitującym dowodem na aktywność seksualną.

Gammeltoft uważa, że w świetle tych informacji zadaniem edukacji zdrowotnej jest pomoc ludziom w zrozumieniu i wyrażaniu wartości i potrzeb, a nacisk powinien zostać położony na zdolność do komunikacji, samoświadomość czy akceptację samego siebie oraz granic i potrzeb innych osób.

Jednocześnie sama autorka zauważa, że promocja zdrowia wśród jednostek okaże się daremna bez reformy systemów społecznych i moralnych. W tym kontekście potrzebne jest działanie na rzecz zmiany bardzo szerokiego spektrum aktorów, łącznie z agendami państwowymi.

Jednak kluczowym wnioskiem jaki można wyciągnąć z tego badania jest zwrócenie uwagi na wartość tworzenia przestrzeni do mówienia o swoich problemach i doświadczeniach seksualnych dla młodych osób. Dopiero w takiej przestrzeni może dojść do artykulacji wcześniej niewysłowionych problemów. Nauki społeczne dają z kolei narzędzia do kontestowania ustalonych porządków. Wgląd uzyskany dzięki badaniom jest więc niesamowicie istotny jeżeli chodzi o tworzenie programów edukacyjnych skierowanych na rozwiązywanie problemów społecznych.

Dodatek nr 1.

Autorstwo poszczególnych części Katalogu Dobrych Praktyk w obszarze pracy z mężczyznami i chłopcami

I. Czarnecka Maria:

1. Kampania Bro-Choice, Unite for Reproductive & Gender Equity (URGE), USA
2. Przewodnik *Engaging Men in Sexual and Reproductive Health and Rights Including Family Planning: Why using a gender lens matters*, EngenderHealth i United Nations Population Fund (UNFPA), USA
3. Inicjatywa „Getting to Equal. Global evidence and action on men, gender equality and sexual and reproductive health and rights”, Promundo, globalnie
4. Program Men as Partners (MAP©), globalnie
5. Sieć MenEngage Alliance, globalnie
6. Poradnik *Men-streaming in sexual and reproductive health and HIV. A toolkit for policy development and advocacy*, The International Planned Parenthood Federation (IPPF), globalnie
7. Purposeful Play, Coaches Across Continents (CAC), globalnie
8. Scena dla twardziela, Polska
9. Sonke Gender Justice, RPA
10. The USAID Boresha Afya Program, Elizabeth Glaser Pediatric AIDS Foundation oraz EngenderHealth, Tanzania

II. Duda Maciej:

Wprowadzenie.

III. Gawęda Jolanta:

1. Fundacja Przeciw Kulturze Gwałtu im. Margerete Hodgkinson, Polska
2. Huellas y Futuro, Boliwia
3. Jackson Katz, USA
4. The Men's Story Project, USA
5. Moose Hide Campaign, Kanada
6. The Representation Project, USA
7. Projekt #Sahala_C FOR C – Capacity-Building for Communities, Madagascar
8. Voices of Men, USA
9. Warriors Against Violence, Kanada
10. Young Men Movement (YMM), RPA

82 IV. Magryta Aleksandra:

1. Kampania „Biała wstążka”, globalnie
2. Manner Contra Gewalt, Niemcy
3. Men Against Violence, Malta
4. Men Against Violence and Abuse (MAVA), Indie
5. Men Can Stop Rape, USA
6. Men Stopping Violence, USA
7. National Organization for Men Against Sexism (NOMAS), USA
8. Kampania „One Man Can” (OMC), RPA
9. Rwanda Men’s Resource Center (RWAMREC), Rwanda
10. XY, Australia

V. Mejr Wojciech:

1. AHIGE. Asociación de Hombres por la Igualdad de Género, Hiszpania
2. Beyond Equality, UK
3. Grupa Performatywna Chłopaki, Polska
4. Ilusion Viril, Chile
5. MÄN, Szwecja
6. Maschile Plurale, Włochy
7. Masculinidades Beta, Hiszpania
8. Miessakit, Finlandia
9. Plural, Katalonia
10. Poika, Austria

VI. Skupiński Marcin:

1. 1. Program Action for Equality, Equal Community Foundation, Indie
2. Boyish (Rajat Mittal), Indie
3. Gendes, Meksyk
4. Jineoloji/Kustina Zilameki, Syria
5. Program Man|Made, Organizacja Anova, Kanada
6. Kampania „MenCare”, globalnie
7. Okiem Etnologa – „Antropologia o współczesnych mężczyznach”, Stowarzyszenie Pracownia Etnograficzna, Polska
8. Perna Boys School, Study Hall Foundation, Indie
9. Promundo, globalnie
10. Badanie społeczne „Ryzykowne zachowania młodzieży wietnamskiej”, Wietnam

Dodatek nr 2.

Lista organizacji i inicjatyw

1. **Action for Equality, Equal Community Foundation, Indie**
<https://ecf.org.in>
<https://ecf.org.in/afe>
2. **AHIGE. Asociación de Hombres por la Igualdad de Género, Hiszpania**
<https://ahige.org>
<https://www.facebook.com/asociacion.ahige>
3. **Badanie społeczne „Ryzykowne zachowania młodzieży wietnamskiej”, Wietnam**
4. **Beyond Equality, UK**
<https://www.beyondequality.org>
<https://www.facebook.com/beyondequality1>
5. **Biała wstążka, globalnie**
<https://www.whiteribbon.ca>
<https://www.facebook.com/whiteribboncampaign>
6. **Boyish (Rajat Mittal), Indie**
<https://boyish.in>
7. **Kampania Bro-Choice, Unite for Reproductive & Gender Equity (URGE), USA**
<https://urge.org>
<https://urge.org/pressclip/theres-nothing-wrong-with-being-bro-choice>
<https://www.facebook.com/URGEorg>
8. **Engaging Men in Sexual and Reproductive Health and Rights Including Family Planning: Why using a gender lens matters, EngenderHealth i United Nations Population Fund (UNFPA), USA**
<https://www.engenderhealth.org>
<https://www.facebook.com/engenderhealth>
<https://www.unfpa.org>
<https://www.unfpa.org/resources/engaging-men-sexual-and-reproductive-health-and-rights-including-family-planning>
<https://www.engenderhealth.org/wp-content/uploads/imported-files/Engaging-Men-in-Sexual-and-Reproductive-Health-and-Rights-Including-Family-Planning.pdf>
9. **Fundacja Przeciw Kulturze Gwałtu im. Margerete Hodgkinson, Polska**
<https://www.fpkg.org.pl> <https://www.facebook.com/Fundacja-Przeciw-Kulturze-Gwa%C5%82tu-2237444546501328>
10. **Gendes, Meksyk**
<https://www.gendes.org.mx>
<https://www.facebook.com/gendesac>
11. **Getting to Equal. Global evidence and action on men, gender equality and sexual and reproductive health and rights, Promundo, globalnie**
<https://promundoglobal.org>
<https://promundoglobal.org/resources/getting-to-equal-men-gender-equality-and-sexual-and-reproductive-health-and-rights>

- 84 12. **Grupa Performatywna Chłopaki, Polska**
<https://facebook.com/grupaperformatywnachlopaki>
13. **Huellas y Futuro, Boliwia**
<https://www.huellasyfuturo.org>
<https://www.facebook.com/huellas.y.futuro>
14. **Ilusion Viril, Chile**
<https://www.ilusionviril.org>
<https://www.facebook.com/ilusionviril>
15. **Jackson Katz, USA**
<https://www.jacksonkatz.com>
<https://mvpstrat.com>
<https://www.facebook.com/mvpstrategies>
16. **Jineoloji/Kustina Zilameki, Syria**
<https://jineoloji.org>
<https://www.facebook.com/people/Jineoloji-Akademi/100072529715525>
17. **Man|Made, Anova, Kanada**
<https://www.anovafuture.org>
<https://www.facebook.com/AnovaFuture>
<https://www.anovafuture.org/manmade>
18. **Manner Contra Gewalt, Niemcy**
<https://maenner-contra-gewalt.de>
19. **MÄN, Szwecja**
<https://mfj.se>
<https://www.facebook.com/organisationen.man>
20. **Maschile Plurale, Włochy**
<https://www.maschileplurale.it>
<https://www.facebook.com/maschileplurale>
21. **Masculinidades Beta, Hiszpania**
<https://masculinidadesbeta.org>
<https://www.facebook.com/masculinidadesbeta>
22. **Men Against Violence, Malta**
<http://mavmalta.com>
<https://www.facebook.com/Men-Against-Violence-1437413136479124>
23. **Men Against Violence and Abuse (MAVA), Indie**
<http://www.mavaindia.org>
<https://www.facebook.com/mavamumbai>
24. **Men as Partners (MAP®), globalnie**
<https://genderjustice.org.za/project/project-archive/men-as-partners>
<https://www.endvawnow.org/uploads/browser/files/Men%20as%20Partners%20Manual.pdf>
25. **MenCare, globalnie**
<https://men-care.org>
<https://www.facebook.com/mencarecampaign>
26. **Men Can Stop Rape, USA**
<https://mcsr.org>
<https://www.facebook.com/mcsrape>

27. **MenEngage Alliance, globalnie**
<https://menengage.org>
<https://www.facebook.com/menengage>
28. **Men-streaming in sexual and reproductive health and HIV. A toolkit for policy development and advocacy, The International Planned Parenthood Federation (IPPF), globalnie**
<https://www.ippf.org>
<https://www.ippf.org/resource/men-streaming-sexual-and-reproductive-health-and-hiv>
29. **Men Stopping Violence, USA**
<https://www.menstoppingviolence.org>
<https://www.facebook.com/MenStoppingViolence>
30. **Miessakit, Finlandia**
<https://www.miessakit.fi>
<https://www.facebook.com/Miessakit>
31. **Moose Hide Campaign, Kanada**
<https://moosehidecampaign.ca>
<https://www.facebook.com/moosehidecampaign.ca>
32. **National Organization for Men Against Sexism (NOMAS), USA**
<https://nomas.org>
<https://www.facebook.com/NomasOrg>
33. **Okiem Etnologa – „Antropologia o współczesnych mężczyznach”, Stowarzyszenie Pracownia Etnograficzna, Polska**
<https://etnograficzna.pl>
<https://etnograficzna.pl/projekty/okiem-etnologa>
34. **One Man Can (OMC), RPA**
<https://genderjustice.org.za/project/community-education-mobilisation/one-man-can/one-man-can-toolkit>
<https://genderjustice.org.za>
<https://www.facebook.com/SonkeGenderJusticeNGO>
35. **Plural, Katalonia**
<https://ajuntament.barcelona.cat/dones/en/bcn-antimasclista/masculinities>
36. **Poika, Austria**
<https://www.poika.at>
<https://www.facebook.com/VereinPoika>
37. **Perna Boys School, Study Hall Foundation, Indie**
<https://www.studyhallfoundation.org>
<https://www.facebook.com/ngoshef>
<https://www.studyhallfoundation.org/perna-boys/index.php>
38. **Promundo, globalnie**
<https://promundoglobal.org>
<https://www.facebook.com/Promundo.US>
39. **Purposeful Play, Coaches Across Continents (CAC), globalnie**
<https://coachesacrosscontinents.org>
<https://www.facebook.com/CoachesAcrossContinents>

- 86 40. **Rwanda Men's Resource Center (RWAMREC), Rwanda**
<https://www.rwamrec.org>
41. **#Sahala_C FOR C – Capacity-Building for Communities, Madagascar**
<http://www.cforc.social>
<https://www.facebook.com/ongcforc>
42. **Scena dla twardziela, Polska**
<http://scenadlatwardziela.blogspot.com>
43. **Sonke Gender Justice, RPA**
<https://genderjustice.org.za>
<https://www.facebook.com/SonkeGenderJusticeNGO>
44. **The Men's Story Project, USA**
<https://www.mensstoryproject.org>
<https://www.facebook.com/Mens-Story-Project-125646304147468>
45. **The Representation Project, USA**
<https://therepproject.org>
<https://www.facebook.com/therepproject>
46. **The USAID Boresha Afya Program, Elizabeth Glaser Pediatric AIDS Foundation oraz EngenderHealth, Tanzania**
<https://www.fhi360.org/projects/usaid-boresha-afya-southern-zone>
<https://pedaids.org>
<https://www.fhi360.org>
<https://www.engenderhealth.org>
47. **Voices of Men, USA**
<http://www.voicesofmen.org>
<https://www.youtube.com/user/benazeman>
48. **Warriors Against Violence, Kanada**
<http://wav-bc.com>
<https://www.facebook.com/WarriorsAgainstViolence>
49. **XY, Australia**
<https://xyonline.net>
50. **Young Men Movement (YMM), RPA**
<https://www.facebook.com/www.ymm.co.za>

Dodatek nr 3.

87

Literatura oraz wybrane publikacje i raporty

Źródła oraz adresy bibliograficzne tekstów poszerzających omawianą problematykę:

Anderson E., Teoria męskości inkluzywnej, przeł. P. Sobolczyk, „Teksty Drugie” 2015, nr 2.

Badinter E., XY tożsamość mężczyzny, przeł. G. Przewłocki, Warszawa 1993.

Beck H., Missing from Masculinity Studies: Aesthetics, Erotics, Existence, „Masculinities Journal” 2014, nr 20.

Berggren K., Lepka męskość: postrukturalizm, fenomenologia i podmiotowość w krytycznych studiach nad męskością, przeł. W. Śmieja, „Teksty Drugie” 2015, nr 2.

Between Men and Feminism, red. D. Porter, New York 1992.

Bourdieu P., Męska dominacja, tłum. L. Kopciewicz, Warszawa: Oficyna Naukowa 2004.

Brod H., Studying masculinities as superordinate studies, w: Gardiner J.K., *Masculinity Studies & Feminist Theory. New Directions*, New York: Columbia University Press 2002.

Brod H., To Be a Man, or Not to Be a Man – That Is the Feminist Question, w: *Men Doing Feminism*, red. T. Digby, New York: Routledge 1998.

Butler J., *Uwikłani w płęć. Feminizm i polityka tożsamości*, przeł. K. Krasuska, Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej 2008.

Califa P., Męskość, przeł. M. A. Pelczar, w: *Teorie wywrotowe. Antologia przekładów*, pod red. naukową A. Gajewskiej, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie 2012.

Connell R. W. *Masculinities*. Los Angeles and Berkeley: University of California Press 2005.

Connell R. W., *The Men and the Boys*, Berkeley-Los Angeles: University of California Press 2000.

Connell R., Margines staje się centrum: studia nad męskością w perspektywie światowej, przeł. A. Dziadek, „Teksty Drugie” 2015, nr 2.

Connell R., *Socjologia płci. Płęć w ujęciu globalnym*, tłum. O. Siara, Warszawa: PWN 2013.

Dowling A., *Manliness and the Male Novelist in Victorian Literature*, Aldershot: Ashgate Publishing 2001.

Duda M., *Emancypanci i emancypatorzy. Mężczyźni wspierający emancypację Polek w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku*, Szczecin 2017.

Duda M., *Głosy sojuszników spraw kobiet. Pisma mężczyzn wspierających emancypację Polek w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku*, Szczecin 2020.

Encyklopedia gender. Płęć w kulturze, red. Rudaś-Grodzka M., Nadana-Sokołowska K., Mrozik A., Szczuka K., Czeczot K., Smoleń B., Nasiłowska A., Serafin E., Wróbel A., Warszawa 2014.

Flood M. et al. *International Encyclopedia of Men and Masculinities*, New York – London: Routledge 2007.

88 Forth Ch., *Masculinity in the Modern West: Gender Civilization and the Body*, Basingstoke 2008.

Gardiner J.K., *Masculinity Studies & Feminist Theory. New Directions*, New York: Columbia University Press 2002.

Gilmore D. D., *Manhood in the Making. Cultural Concepts of Masculinity*, New Haven and London 1990.

Gilmore D. D., *Mizoginia, czyli męska choroba*, przeł. J. Margański, Kraków: Wydawnictwo Literackie 2003.

Harding S., *Can Men Be Subjects of Feminist Thought?*, w: *Men Doing Feminism*, red. T. Digby, New York: Routledge 1998.

Kahane D. J., *Male Feminism as Oxymoron*, w: *Men Doing Feminism*, red. T. Digby, New York: Routledge 1998.

Karlsson G., *Męskość jako projekt: kilka uwag psychoanalitycznych*, przeł. F. Mazurkiewicz, „Teksty Drugie” 2015, nr 2.

Kiberd D., *Man and Feminism in Modern Literature*, New York 1985.

Kimmel M. S., *Consuming Manhood: The Feminization of American Culture and the Recreation of the American Male Body, 1832-1920* Volume XXXIII, Issue: 1, Issue title: The Male Body (Vol. II), Winter 1994.

Kimmel M. S., Mosmiller T. E., *Against the tide. Pro-feminist men in the United States, 1776-1990. A Documentary History*, Boston: Beacon Press 1992.

Kimmel M., *Manhood in America. A Cultural History*, New York Oxford: Oxford University Press 2012.

Kimmel M., *Men's Responses to Feminism at the Turn of the Century*, „Gender and Society” 1987, nr 3.

Kimmel M., *Misframing men. The politics of contemporary masculinities*, New Brunswick, New Jersey, London: Rutgers University Press 2010.

Kimmel M., S., *Rethinking „Masculinity”. New Directions in Research*, w: Kimmel M., S., *Changing Men. New Direction in Research on Men and Masculinity*, Newbury Park-London-New Delhi: Sage Publications 1987.

Kimmel M., *Who's Afraid of Men Doing Feminism?* w: *Men Doing Feminism*, red. T. Digby, New York: Routledge 1998.

Kluczyńska U., *Metamorfozy tożsamości mężczyzn w kulturze współczesnej*, Toruń 2009.

Kluczyńska U., *Mężczyźni w pielęgniarstwie. W stronę męskości opiekuńczej*, Poznań: Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu 2017.

Kłosiński K., *De(re)konstrukcja męskości*, „Teksty Drugie” 2015, nr 2.

Kosofsky-Sedgwick E., *Męskie pragnienie homospołeczne i polityka seksualności*, „Krytyka Polityczna” 2005, nr 9-10.

La Cecla F., *Szorstkim być. Antropologia mężczyzny*, Tłum. H. Serkowska, Warszawa: Wydawnictwo Sic! 2014.

MacInnes J., *The end of Masculinity: The Confusion of Sexual Genesis and Sexual Difference in Modern Society*, Buckingham: Open University Press 1998.

Mandes S., *Ruchy społeczne w Polsce*, w: M. Marody, *Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XX i XXI wieku*, Warszawa: Scholar 2007.

Mazurkiewicz F., *Męskość dziewiętnastowieczna – prolegomena*, „Teksty Drugie” 2015, nr 2.

Melosik Z., *Kryzys męskości w kulturze współczesnej*, Kraków: Impuls 2006.

Men and Feminism, red. S. Tarrant, Berkeley 2009.

Men in Feminism, red. A. Jardine, P. Smith, New York 1989.

Męska (nie)męska. Współczesny mężczyzna w zmieniającej się rzeczywistości społecznej, red. K. Piątek, Bielsko-Biała: Wydawnictwo ATH 2007.

Męskość jako kategoria kulturowa. Praktyki męskości, red. M. Dąbrowska, A. Radomski, Lublin: Wydawnictwo Instytutu Kulturoznawstwa UMCS 2010.

Męskość w kulturze współczesnej, pod red. A. Radomskiego, B. Truchlińskiej, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej 2008.

Mosse G. L., *The Image of Man. The Creation of Modern Masculinity*, New York – Oxford 1996.

Newton J., *Masculinity studies: The longed for profeminist movement for academic men?*, w: *Masculinity studies and feminist theory. New Directions*, ed. J. Kegan Gargidner, New York: Columbia University Press 2002.

Nowi mężczyźni? Zmieniające się modele męskości we współczesnej Polsce, red. M. Fuszara, Warszawa: Trio 2008.

Reeser T. W., *Masculinities in Theory. An introduction*, Chichester: Blackwell Publishing 2010.

Ross A., *No Question of Silence*, w: *Men Writing Feminine: Literature, Theory and the Question of Genders*, red. T.E. Morgan, Albany: State University of New York Press 1994.

Sendyka R., *Od kultury ja do kultury siebie. O zwrotnych formach w projektach tożsamościowych*, Kraków: Universitas 2015.

Skucha M., *Męskości nowoczesne? Wiek XIX*, „Wielogłos. Pismo Wydziału Polonistyki UJ” 2012, nr 1(11).

Sterba J. P., *Is Feminism Good for Men and Are Men Good for Feminism?*, w: *Men Doing Feminism*, red. T. Digby, New York: Routledge 1998.

Śmietana M., *Ruchy społeczne mężczyzn na tle studiów nad męskością*, w: *Mężczyźni na rzecz zmiany*, red. A. Lipowska-Teutsch, Kraków, Towarzystwo Interwencji Kryzysowej 2006.

Theweleit K., *Męskie fantazje. T. 1: Kobiety, strumienie, ciała, historia. T. 2: Męskie ciała. Przyczynek do psychoanalizy białego terroru*. Przeł. M. Falkowski, M. F. Herer, przekład przejrzał A. Żychliński, Warszawa: Wydawnictwo PWN 2015.

Thomas C., *Man and Feminist Criticism*, w: *A History of Feminist Literary Criticism*, red. G. Plain, S. Sellers, Cambridge, New York: Cambridge University Press 2007.

Warner M., *Chłopcy będą chłopcami: stwarzanie mężczyzny*, przeł. A. Kowalczak-Pawlik, w: *Teorie wywrotowe. Antologia przekładów*, pod red. naukową A. Gajewskiej, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie 2012.

Weed E., *A Man's Place*, w: *Men Writing Feminine: Literature, Theory and the Question of Genders*, red. T.E. Morgan, Albany: State University of New York Press 1994.

Wiegman R., *Unmaking: Men and masculinity in feminist theory*, w: *Masculinity studies and feminist theory. New Directions*, ed. J. Kegan Gargidner, New York: Columbia University Press 2002.

Wojnicka K., Struzik M., *Mężczyźni w działaniu. Problematyka męskich ruchów społecznych w Polsce*, w: K. Wojnicka, E. Ciaputa, *Karuzela z mężczyznami. Problematyka męskości w polskich badaniach społecznych*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls” 2011.

Wybrane publikacje:

1. *The Imagine Toolkit – Involving Boys in Preventing Street Harassment*
<https://www.beyondequality.org/blog-posts/imagine-toolkit-involving-boys-in-preventing-street-harassment>
(Beyond Equality)
2. *Engaging Men in Sexual and Reproductive Health and Rights Including Family Planning: Why using a gender lens matters*
<https://www.engenderhealth.org/wp-content/uploads/imported-files/Engaging-Men-in-Sexual-and-Reproductive-Health-and-Rights-Including-Family-Planning.pdf>
(EngenderHealth i United Nations Population Fund)
3. *Getting to Equal. Global evidence and action on men, gender equality and sexual and reproductive health and rights*
<https://promundoglobal.org/resources/getting-to-equal-men-gender-equality-and-sexual-and-reproductive-health-and-rights/>
(Promundo)
4. “Cool down” – was hilft, Konflikte runterzufahren?
<https://maenner-contra-gewalt.de/2020/03/26/cool-down-was-hilft-konflikte-runterzufahren/>
(Manner Contra Gewalt)
5. *Father groups for equal parenting*
<https://mfj.se/assets/documents/Father-groups-for-equal-parenting.pdf>
MÄN's new process training courses for violence prevention
<https://mfj.se/assets/documents/MANs-new-process-training-courses-for-violence-prevention.pdf>
Men in the Climate Crisis
[https://mfj.se/assets/documents/english/Men-in-the-climate-crisis-\(prototype\).pdf](https://mfj.se/assets/documents/english/Men-in-the-climate-crisis-(prototype).pdf)
(MÄN)
6. *Guia de apoyo. Clonar a un Hombre*
<https://www.clonarahombre.org/info/guia-clonar-a-un-hombre.pdf>
Guia para grupos autogestionados de hombres
<https://drive.google.com/file/d/1NSdNTtfxAKddizCEIOu3d4M5a8eWd40/view>
(Masculinidades Beta)
7. *Men As Partners. A Program for Supplementing the Training of Life Skills Educators*
<https://www.endvawnow.org/uploads/browser/files/Men%20as%20Partners%20Manual.pdf>
(Men as Partners MAP©)
8. *Men-streaming in sexual and reproductive health and HIV. A toolkit for policy development and advocacy*
<https://www.ippf.org/resource/men-streaming-sexual-and-reproductive-health-and-hiv>
(The International Planned Parenthood Federation IPPF)
9. *One Man Can Toolkit*
<https://genderjustice.org.za/project/community-education-mobilisation/one-man-can/one-man-can-toolkit/>
(One Man Can OMC)

10. *My identity. MethodenHandbuch*
<http://www.my-identity.at/wp-content/uploads/2019/03/Methodenhandbuch.pdf>
Shaping the Future – Toolkit
https://www.google.com/url?q=https://www.poika.at/fileadmin/poika/Toolkit_Selbstausdruck/wetransfer_spielmaterial-zum-selbstausdruck_2021-08-23_1511.zip&sa=D&source=docs&ust=1652365900428498&usg=AOvVaw143L5r9fKhf-6rh892KiL_
Toolbox: Alles Gender, aber wie? Gender in der Kinder – und Jugendarbeit
https://www.poika.at/fileadmin/poika/pdf/toolbox-bjv_19-web.pdf
With You*th – Method Handbook
<https://www.withyou-th.org/handbook/de/>
 (poika)
11. *Global Sexual and Reproductive Health Service Package for Men and Adolescent Boys: Clinical SRH Services and Components*
<https://www.unfpa.org/resources/global-sexual-and-reproductive-health-service-package-men-and-adolescent-boys-clinical-srh>
 (UNFPA)
12. *Know, Care, Do: A Theory of Change for Engaging Men and Boys in Family Planning*
<https://breakthroughactionandresearch.org/wp-content/uploads/2021/11/Know-Care-Do-Engaging-Men-Boys.pdf>
 (Breakthrough ACTION + RESEARCH)
13. *Engaging men and boys in the struggle for gender equality, human rights and social justice*
<https://menengage.org/wp-content/uploads/2021/03/MenEngage-Europe-2019-Broschyr-A5-1.pdf>
 (MenEngage)
14. *Transforming Masculinity. A Guide for Expanding the Conversation about Gender Equality*
<https://www.mergeforequality.org/wp-content/uploads/2016/06/MERGE-Conversation-Guide.pdf>
 (MERGE for Equality)
15. *Engaging Boys and Men in Contraceptive Use and Family Planning*
<https://www.prb.org/resources/engaging-boys-and-men-in-contraception-use-and-family-planning-a-slide-deck/>
 (PRB – Population Reference Bureau)

Publikacja powstała
w ramach projektu
„SZTAMA w edukacji
na rzecz zmiany”,
realizowanego przez
Fundację HerStory
z dotacji programu
Aktywni Obywatele –
Fundusz Krajowy
finansowanego przez
Islandię, Liechtenstein
i Norwegię w ramach
Funduszy EOG.

Użyte w publikacji
fotografie pozyskano
dzięki uprzejmości
opisywanych
organizacji i inicjatyw.

sztama
w edukacji na rzecz zmiany

Iceland
Liechtenstein
Norway

Active
citizens fund